ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Вініченко І. І.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Дацій О. І.,
д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:
Безус Р. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Величко О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Гончаренко О. В., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування
Демчук Н. І., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Катан Л. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академія статистики, обліку і аудиту
Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України
Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»
Павлова Г. Є., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі
Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрний університет

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792
Передплатний індекс: 21847
Засновники:
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33
Телефон/факс: (044) 458-10-73
www.agrosvit.info
E-mail: economy_2008@ukr.net

АГРОСВІТ

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 10 травень 2018 р.

У НОМЕРІ:

Олійник О. О.
Механізм мотивації в управлінні грошовими потоками сільськогосподарських підприємств 3
Афендікова Н. О.
Сучасні підходи щодо розвитку підприємництва в сільському господарстві України 8
Ковчі А. Л., Орленко Н. С., Іськова О. В.
Сучасні інформаційні технології як інструмент прозорості проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин 12
Слободяник А. М., Тригубченко А. В.
Практичне використання спекулятивних операцій на біржовому фондовому ринку 17
Балан О. Д., Савченко Ю. К.
Оплата праці та її соціально-економічні аспекти 22
Анисенко О. В., Склярук Т. І.
Консолідація земель сільськогосподарського призначення як механізм удосконалення управління землекористуванням 27
Алієв Ф. М.
Особливості формування транспортного потоку як невід'ємної складової матеріального потоку аграрного сектору 32
Пірникоза П. П.
Адаптація зарубіжного досвіду використання заходів фіскального характеру з метою детінізації економіки у вітчизняних економічних реаліях 39
Ігнацевич С. П.
Фінансово-економічне забезпечення землеохоронних заходів у системі страхування екологічних ризиків 49
Ляшенко М. В.
До питання щодо мотивації екологізації тваринництва 54
Нечипорук Н. В.
Актуальні питання бухгалтерського обліку земельних ресурсів 58

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
SIS; Google Scholar.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 24 травня 2018 р.

Підписано до друку 24.05.18 р.
Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 8,6. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2405/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2018

АГРОСВІТ

№ 10 / 2018

CONTENTS:

Oliinyk O.
MECHANISM OF MOTIVATION IN THE MANAGEMENT OF CASH FLOWS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES 3
Afendikova N.
MODERN APPROACHES OF ENTREPRENEURSHIP'S DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE IN UKRAINE 8
Kovchi A., Orlenko N., Iskova O.
MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AS A CARRY OUT TOOLS FOR PLANT VARIETIES QUALIFICATION EXAMINATION 12
Slobodyanik A., Tryhubchenko A.
PRACTICAL USE SPECULATIVE OPERATIONS ON THE STOCK EXCHANGE MARKET 17
Balan O., Savchenko Yu.
LABOR REMUNERATION AND ITS SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS 22
Anysenko O., Skliaruk T.
CONSOLIDATION OF AGRICULTURAL LAND AS A MECHANISM FOR IMPROVING LAND USE MANAGEMENT 27
Aliyev F.
SPECIFICS OF THE FORMATION A TRAFFIC FLOW, AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE MATERIAL FLOW THE AGRICULTURAL SECTOR 32
Pirnykoza P.
ADAPTATION OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF USING FISCAL MEASURES IN ORDER TO REDUCE THE SHADOW ECONOMY IN UKRAINIAN ECONOMIC REALITIES 39
Ignatsevich S.
FINANCIAL AND ECONOMIC SUPPORT OF LAND PROTECTION MEASURES IN THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL RISKS INSURANCE 49
Liashenko M.
TO THE QUESTION ABOUT MOTIVATION OF ECOLOGIZATION OF ANIMAL HUSBANDRY 54
Nechyporuk N.
ACTUAL QUESTIONS OF ACCOUNTING ACCOUNT OF LAND RESOURCES 58

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 338.664.66

О. О. Олійник,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

МЕХАНІЗМ МОТИВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Oliinyk,
Ph.D, associate professor of finance and banking State Agrarian and Economic University, Dnipro

MECHANISM OF MOTIVATION IN THE MANAGEMENT OF CASH FLOWS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглянуто спонукальну причину, яка зумовлює потребу цілеспрямованого формування та реалізації комплексної мотивації в управлінні грошовими потоками сільськогосподарських підприємств, що сприятиме підвищенню результативності виробничої діяльності як окремого товаровиробника, так і агропромислової галузі в цілому. Встановлено аспекти з орієнтації управління на використання створеного економічного сегмента зовнішнього середовища та управлінський процес з орієнтацією на використання внутрішніх економічних важелів впливу при формуванні мотиваційного механізму управління вхідними та вихідними грошовими потоками. Визначено основні принципи мотивації, які повинні відповідати механізму соціально-економічних відносин суспільства із визначенням складової ланки сільськогосподарського підприємства як господарської одиниці економічної формації. Окреслено концепцію з підвищення мотиву до прискореного відтворення вхідних грошових потоків як багатовимірний процес управління грошовими потоками, де ринкова оцінка виробничої складової є вартісним виміром речовинного змісту усіх капіталовкладень. Виокремлено індивідуальний підхід до процесу управління, основою якого є своєчасне виявлення і ліквідація недоліків в управлінні грошовими потоками та визначення резервів прискорення їх руху за рахунок підвищення ефективності процесів сільськогосподарського виробництва.

The article deals with the motive reasoning that necessitates the purposeful formation and implementation of a comprehensive motivation in the management of cash flows of agricultural enterprises, which will increase the efficiency of production activity as a separate commodity producer and the agro-industrial sector as a whole. The aspects of management orientation on the use of the created economic segment of the environment and the management process with the orientation on the use of internal economic levers of influence during the formation of the motivational mechanism of management of incoming and outgoing cash flows have been established. The basic principles of motivation, which must correspond to the mechanism of socio-economic relations of society with the definition of the component of the agricultural enterprise as the economic entity of the economic formation, are determined. The concept for raising the motive to accelerate the reproduction of incoming cash flows as a multidimensional process of cash flow management is outlined, where the market assessment of a production component is a cost measure of the material content of all investments. The individual approach to the management process, the basis of which is the timely detection and elimination of deficiencies in the management of cash flows and the determination of reserves for accelerating their movement by increasing the efficiency of agricultural production processes, is singled out.

Ключові слова: мотивація, вхідні та вихідні грошові потоки, сільськогосподарське підприємство, управління, державна підтримка, виробничий процес, капіталовкладення, управлінський персонал.

Key words: motivation, incoming and outgoing cash flows, agricultural enterprise, management, government support, production process, investment, management personnel.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою сільськогосподарських підприємств. Особливого значення набувають проблеми створення механізму управління грошовими потоками, який повинен відповідати ринковим умовам господарювання з нарощенням достатнього рівня матеріального забезпечення виробничих процесів товаровиробника. Дії сучасного управління грошовими потоками сільськогосподарських підприємств свідчать про неефективність використовуємих методів і принципів управлінської складової, а саме внутрішня відсутність мотиваційно-реалізаційної її функції. Головною причиною низької ефективності управління є невідповідність чи неузгодженість управління існуючим потребам господарств з їх реальними фінансовими можливостями. Необхідність постійного відслідкування

Рис. 1. Основні принципи механізму мотивації в управлінні сільськогосподарським підприємством

Джерело: узагальнено автором за [3].

руху вхідних та вихідних грошових потоків у визначенні факторного впливу на результативність агробізнесу та встановлення прогнозних тенденцій його розвитку, потребує значного діапазонного розширення мотиваційного механізму із системним підходом до управлінських заходів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми вдосконалення управління грошовими потоками в ринковій економіці і її аграрному секторі завжди знаходились у центрі уваги вітчизняних науковців, таких як В.М. Алексійчука, М.Д. Білика, І.О. Бланка, О.Д. Василика, Б.М. Данилишина, М.Я. Дем'яненка, М.І. Кісіля, А.М. Поддєрьогіна, В.В. Кульміна та ін.

Позитивно оцінюючи результати наукових досліджень з управління грошовими потоками підприємств, і зокрема сільськогосподарських, слід водночас звернути увагу на те, що недостатньо вирішеним є питання мотиваційного механізму в управлінні грошовими потоками, внаслідок чого виникає потреба наукового його обгрунтування.

МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є передумови формування механізму мотивації в управлінні грошовими потоками сільськогосподарських підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Якщо визначені цілі спонукають зацікавлене відношення до їх результатів — "чого необхідно досягнути", то вслід за цим виникає питання: "як найбільш раціонально досягти мети?" [1, с. 48]. Тобто виникає потреба у застосуванні цілого арсеналу методів і інструментів які забезпечать досягнення цілей управління.

Як спонукальна причина, це зумовлює потребу цілеспрямованого формування та реалізації комплексної мотивації в управлінні грошовими потоками сільськогосподарських підприємств, що сприятиме підвищенню результативності виробничої діяльності як окремого товаровиробника, так і агропромислової галузі в цілому.

За своїм призначенням методи управління відносяться до основних категорій теорії управління з отримання бажаного результату через вплив керуючого органу на визначені об'єкти управління. Класифікаційним підгрунтям методів управління є внутрішній зміст мотивів управлінського персоналу в процесі виробничої діяльності сільгоспвиробника — отримання економічної вигоди.

Реалізація методів управління виступає матеріальною зацікавленістю господарств, які мають свій прояв через дію механізму товарно-грошових відносин і відповідають двом основним аспектам [2, с. 138]:

1. Орієнтація управління на використання створеного економічного сегмента зовнішнього середовища (ситуація в галузі, система оподаткування, дієвість державної підтримки сільгоспвиробника, тощо).

2. Управлінський процес з орієнтацією на використання внутрішніх економічних важелів (ціноутворення, фінансування, кредитування).

Реалізацію економічних методів управління необхідно розглядати через вектор мотиваційного механізму — сукупність дій у досягненні мети (результативна мотивація) та структурованістю матеріальних ресурсів за цільовими параметрами діяльності сільськогосподарського підприємства, що адекватно механізму мотивації в його управлінні.

Формування такого механізму, який відповідає своїй комплексності управління, доцільно здійснювати за рядом основних системних принципів мотивації (рис. 1).

Основні принципи мотивації (рис. 1) повинні відповідати механізму соціально-економічних відносин суспільства із визначенням складової ланки сільгосппідприємства як господарської одиниці економічної формації. При цьому дерево мотиваційного механізму управління на самому підприємстві, повинно знаходитись у взаємній відповідності з деревом цілей розвитку суспільства, а значить і сфері діяльності та забезпечувати цю діяльність матеріальними ресурсами як елементний підкомплекс в досягненні поставленої цілі сільськогосподарським підприємством. Це носить певний ітераційний характер (ефект оберненого зв'язку), оскільки мотиви виступають засобом досягнення цілей. Якщо не вдається сформувати визначений мотиваційний елементний підкомплекс у досягненні мети, мета підлягає сво-

го перегляду, враховуючи реальні виробничі ситуації, тобто повинна виконуватись обернена залежність: від засобу до мети.

Звичайно, вирішення зазначених проблем обмежується встановленням наявних матеріальних ресурсів при визначенні цілей мотивації, тобто тих, які нібито стримують ефективність запровадження мотиваційного механізму в досягненні поставлених цілей сільськогосподарського підприємства. Проте практика господарювання свідчить про розв'язок будь-якої проблемної ситуації з формування механізму мотивації, виходячи із різновидності виробництва сільськогосподарської продукції та можливості диверсифікації самої діяльності аграрних підприємств (створення переробних виробництв на власній та давальницькій сировині), в яких цей механізм може набувати різних форм свого прояву. А отже, і системності та відокремленості грошових потоків як певних елементів оборотних засобів за ознаками збалансованого їх використання, що визначає внутрішню взаємопов'язаність ресурсної складової з неминучим впливом один на одного, і в кінцевому результаті на виробничий процес.

Так, у разі порушення взаємозв'язку між несвоєчасним отриманням виручки від реалізації і фінансуванням виробничих циклів та недосконалістю державного дотаційного впливу на ціноутворення, який постійно переглядається урядом щодо компенсації витрачених матеріальних ресурсів товаровиробника, зумовлює зміну елементного ряду ресурсної складової і неминуче призводе до необхідності зміни руху грошових потоків, що буде означати малоефективність спрацювання механізму мотивації. І для забезпечення надійного його спрацювання, "...необхідно визначати межу відособленості (використання) грошових потоків, а саме коли виконується компенсаційний зміст елементів витрат та можливість їх накопичення" [4, с. 61].

За своєю змістовністю механізм мотивації в управлінні грошовими потоками повинен оперувати "життєвим" циклом їх використання, на який має вплив агротехнологія виробничих процесів та від якої залежить динамізм темпів відтворення у поповненні структурних елементів предметів праці. Що за нашим переконанням замало сформувати систему цілей діяльності сільськогосподарського підприємства, але й необхідно досягнути такі цілі, які відповідають найближчим намірам управлінського персоналу, і тільки в такому випадку стає можливим "зсув мотивів на мету".

Необхідною умовою здійснення складного та багатовимірного процесу управління грошовими потоками є формування не менш складного мотиваційного механізму активізації цього процесу. Концепція його створення — ринкова оцінка виробничих процесів як вартісний вимір речовинного змісту усіх його капіталовкладень з підвищенням мотивів до прискореного відтворення вхідних грошових потоків.

Глибинність управлінських та структурних змін економічного механізму господарювання, призвели до зниження відтворювальної функції вхідних грошових потоків у сільському господарстві. Непрозорість земельно-орендних відносин породжує вседозволеність, зменшення інвестиційної привабливості та непродумана державна підтримка аграрного сектора з її вибірковістю дій, в цілому має суттєвий вплив на формування цілей товаровиробників у відпрацюванні мотиваційного механізму їх досягнення. Тобто конструкційна слабкість макроекономічних інструментів обмежує об'єктивний чинник мотивації з ефективного управління грошовими потоками.

Саме суб'єктивізм їх використання на сьогодні "влаштовував" і "влаштовує" сільськогосподарські підприємства державним дотаційним підходом: "...збільшились витрати на виробництво, необхідно збільшити й дотації. Чим більші витрати та вища собівартість продукції, тим більше дасть держава на її виробництво" [5, с. 115], — об'єктивізм, помножений на суб'єктивізм в досягненні результатів за будь-якої ціни, знецінює мотиваційну функцію управління грошовими потоками як вхідними, так і вихідними.

Така "умова" державної підтримки за неефективність господарювання спонукає сільськогосподарські підприємства не знижувати витрати і заощаджувати матеріальну складову виробничих процесів та шукати нових управлінських рішень стати конкурентоспроможними, адже в такому разі вони більше не отримають бюджетних асигнувань і тим самим знівелюють вхідні грошові потоки.

Звичайно, в цілому державна підтримка як сукупність інструментів державного регулювання забезпечує економіку сільськогосподарських підприємств, і зокрема виступає вагомим джерелом формування вхідних грошових потоків, але їх динаміка має певну диспозицію. Так, бюджетні дотації на підтримку сільського господарства не забезпечують необхідний рівень доходів сільгоспвиробників порівняно з іншими галузями економіки України. У цьому основною причиною є диспаритет цін, який невпинно прогресує.

Така диспозиція пояснюється недосконалістю державного механізму отримання й роз-

поділу бюджетних дотацій та порушенням бюджетної дисципліни при використанні коштів. В основному дотаційні виплати направлені на підтримку розвитку тваринництва, враховуючи його занепад та значну затратоємність і довготривалість виробництва продукції на відміну від рослинницького напряму, а звідси і заохочення сільгоспвиробника в результатах своєї праці. Проте діючий бюджетний розпис видатків складено без врахувань особливостей ведення сільського господарства, коли потреба в коштах є переважаючою. Теж саме відбувається і при проведенні пільгового кредитування на основі часткової компенсації процентної ставки за кредитами комерційних банків. Банківські установи знімають процентні ставки з рахунків сільгоспвиробників регулярно і в повному обсязі, а компенсаційні виплати здійснюються через держказначейство із значним терміном запізнення.

Зазначена ситуація свідчить про поступове збагачення власників і працівників зайнятих у товарному сільськогосподарському виробництві зацикленому на отриманні моно продукції (однотипній для переважної більшості господарств), що обмежує її конкурентоспроможність та звужує економіко-соціальну складову розвитку сільських територій. Тому необхідно перейти на гранично ефективне використання бюджетних коштів, жорстко їх обмежити та відмовитись від державних програм, які призводять до неефективного використання бюджетного асигнування.

Відмова від панівної ролі бюджетного асигнування і перехід її у другорядний сегмент у системі управління аграрним виробництвом, вимагає мобілізацію внутрішнього управлінського впливу на мотивоване прийняття рішень щодо використання грошових ресурсів. Однак раціональні рішення з їх управління у цій галузі економіки приймаються управлінським персоналом у складних умовах. Так, для прийняття виважених рішень в управлінні грошовими потоками необхідно поліпшити інформованість спеціалістів сільськогосподарських підприємств які приймають рішення, сприймаючи стрімкий розвиток інформаційно-технологічних систем що зумовлюють швидкі темпи їх розповсюдження і на сферу управління економічними об'єктами, від яких залежить результат фінансово-господарської діяльності товаровиробника в цілому.

Практика управління показує, що управлінський персонал усіх рівнів може користуватися знаннями, накопиченими як завдяки власному досвіду, так і тим, що їх пропонують системи підтримки прийняття рішень. Класичні економіко-математичні методи підтримки рішень, втілені алгоритми, суттєво зменшують час і ризики прийняття рішень. Дослідження процесів прийняття управлінських рішень з використанням комп'ютерних технологій свідчать, що центральне місце у цих процесах належить людині, яка приймає рішення, а частіше — групі людей. Тобто сукупність "...дії учасників прийняття рішень і компонентів системи підтримки прийняття рішень, які використовують методи інформаційної взаємодії для збору даних, генерації варіантів рішення, обміну експертними оцінками — породжує раціональний вибір" [6, с. 189].

У цьому випадку це виступить підгрунтям з "виробництва" управлінського продукту повної узгодженості рішень та своїм подальшим втіленням згідно поставлених задач і намічених цілей керівництва щодо певного напряму, який потребує використання грошової складової сільськогосподарського підприємства, чи перезавантаження методів управління його діяльністю в цілому, що забезпечить її результативність в мінливому ринковому економічному середовищі.

Для цього необхідний збір інформації, яка здатна поєднувати взаємодію комунікативних засобів із знаннями й фактичними даними про зовнішнє і внутрішнє економічне середовище сільгоспвиробника, як обгрунтування головних напрямів ефективного використання вихідних грошових потоків виробничою складовою та забезпечення реалізаційно-відтворювальної їх функції.

Це відповідає принципам побудови "групової системи підтримки рішень" [7, с. 237], де останні об'єднують комунікативні й обчислювальні заходи і забезпечують технологію підтримки управлінських рішень у процесі їх формування на основі отримання інформаційного потоку про господарську діяльність сільськогосподарського підприємства.

Крім того, постає необхідність індивідуального підходу до процесу управління. Основою якому є своєчасне виявлення і ліквідація недоліків в управлінні грошовими потоками та визначення резервів прискорення їх руху за рахунок підвищення ефективності процесів виробництва сільськогосподарської продукції з продукуванням результативності операційної діяльності.

При цьому необхідно врахувати, рух грошових потоків у сільському господарстві пов'язано з конкретними особливостями формування його операційного циклу, який узагальнює виробничий і фінансовий цикл. Так, тривалість операційного циклу є важливою характеристикою визначення ефективності використання

грошових потоків, включає в себе час від витрачання сільгоспвиробниками грошових активів на придбання виробничих запасів до надходження коштів за реалізовану продукцію. І чим більш буде зменшено розрив між виробничою і обіговою сферами, тим вища буде віддача вихідних грошових потоків у досягненні результативної діяльності, що надасть імпульс у відпрацюванні мотиваційного механізму їх управління, а саме виявлення вузьких місць в логістичній сфері агробізнесу — забезпечення виробничими запасами виробничі потреби та визначення напрямів продажу готової продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Формування механізму управління грошовими потоками є одним із напрямів підвищення економічної ефективності на сучасному етапі розвитку сільськогосподарської галузі в умовах нестабільності і мінливості ринкової інфраструктури. В кінцевому результаті мотив на підвищення ефективності управління грошовими потоками за умов не збалансованого їх використання та хронічного дефіциту вхідних грошових потоків, виступає пріоритетним курсом всієї діяльності сільськогосподарських підприємств, що в умовах конкурентного середовища є основоположним фактором і дозволить зайняти ведучу позицію у своїй ринковій ніші. Але передусім ефективність використання грошових потоків потребує науково-обгрунтованих підходів до управління в сучасних умовах господарювання і зумовлюється розробкою мотивованих дій керівництва у визначенні зони свого впливу на фактори внутрішнього (мікро) та зовнішнього (макро) економічного середовища, які мають між собою безпосередній зв'язок встановлений інформаційним потоком для прийняття управлінських рішень.

Опрацювання інформаційного потоку дозволяє сформувати структуру мотивованих дій, підгрунтям яких є усвідомлення виробничих потреб та уявлення економічної вигоди як взаємозалежний факторний вплив внутрішнього і зовнішнього середовища, де інтегральною компонентою виступає рівень збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків.

Література:

1. Бланк И. Методы управления финансами предприятия на основе денежных потоков / И. Бланк // Фінанси України. — 2002. — № 3. — С. 46—50.

2. Білик М.Ф. Грошові потоки підприємств у мікро та макроекономічному аспекті / М.Д. Білик, С.І. Надточій // Фінанси України. — 2007. — № 6. — С. 133—147.

3. Давыдова Л.В. Политика управления оборотным капиталом как часть общей финансовой стратегии предприятия / Л.В. Давыдова, С.А. Ильминская // Финансы и кредит. — 2006. — № 15. — С. 5—11.

4. Олійник О.О. Управління процесом оптимізації грошових потоків агропромислових підприємств / О.О. Олійник // Вісник БУМіБ: науковий економічний журнал. — 2010. — № 3 (11). — С. 59—63.

5. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О.М. Бородіна // Економіка промисловості. — 2006. — № 3. — С. 109—125.

6. Гадецька З.М. Агентна модель групової системи підтримки прийняття рішень в економіці / З.М. Гадецька, М.Ф. Ус // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 7 (37). — С. 185—191.

7. Рогальський О.Ф. Моделі підтримки прийняття рішень при аналізі фінансового стану підприємства / О.Ф. Рогальський // Экономические инновации. — 2003. — № 15. — С. 234—240.

References:

1. Blank, I. (2002), "Methods of financial management of an enterprise based on cash flows", vol. 3, pp. 46-50.

2. Bilyk, M.F. and Nadtochij, S.I. (2007), "Cash flows of enterprises in the micro and macroeconomic aspects", Finansy Ukrainy, vol. 6, pp. 133—147.

3. Davydova, L.V. and Ilminskaya, S.A. (2006), "The policy of working capital management as part of the overall financial strategy of the enterprise", Finansy i kredit, vol. 15, pp. 5—11.

4. Oliinyk, O.O. (2010), "Management of the process of optimization of cash flows of agro-industrial enterprises", Visnyk BUMiB: naukovyj ekonomichnyj zhurnal, vol. 3(11), pp. 59—63.

5. Borodina, O.M. (2006), "State support of agriculture: concept, mechanisms, efficiency", Ekonomika promyslovosti, vol. 3, pp. 109—125.

6. Gadetska, Z.M. and Us, M.F. (2007), "Agent model of the group decision support system in the economy", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 7(37), pp. 185—191.

7. Rogalsky, O.F. (2003), "Models of support of decision-making in the analysis of the financial condition of the enterprise", Jekonomicheskie innovacii, vol. 15, pp. 234—240.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2018 р.

УДК 338.43:334.72

Н. О. Афендікова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
Запорізький національний технічний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

N. Afendikova,
candidate of Ekonomics Sciences, reader, reader Dept. of economic theory
and enterprise, Zaporizhzhya national technical university

MODERN APPROACHES OF ENTREPRENEURSHIP'S DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE IN UKRAINE

Надано характеристику особливостям сільськогосподарського виробництва та умов, в яких воно ведеться, з позиції розвитку підприємництва. Розглянуто основні засади державного регулювання сільського господарства. Здійснено аналіз реалізації державної підтримки сільського господарства за 2017 рік. Визначено сутність поняття "підприємницький ризик" у сільському підприємництві. Виділено організаційні чинники, які впливають на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва різних форм господарювання. Обгрунтовано сучасні напрями розвитку підприємництва в сільському господарстві України.

Characterized by the features of agricultural production and the conditions in which it is conducted from the perspective of enterprise development. The main principles of state regulation of agriculture are considered. The analysis of realization of the state support of agriculture in 2017 is carried out. The essence of the concept of "entrepreneurial risk" in rural entrepreneurship is defined. Organizational factors that influence the sustainable development of agricultural production of various forms of management are singled out. Modern ways of entrepreneurship development in agriculture of Ukraine are justified.

Ключові слова: підприємництво, сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, аграрний сектор, підприємницький ризик, сільське підприємництво, державне регулювання.

Key words: entrepreneurship, agriculture, agricultural production, agrarian sector, entrepreneurial risk, rural entrepreneurship, state regulation.

ВСТУП

Сьогодні в сільській місцевості йдуть процеси скорочення чисельності поселень і деградації цінних земельних угідь. Все це має серйозні негативні наслідки для держави в цілому, тому проблема відродження і розвитку села набуває пріоритетного значення і загальнонаціонального масштабу. Разом з тим українське сільське господарство має величезний і досі нереалізований виробничий потенціал. При цьому значна роль у його освоєнні і пристосованості до сучасних умов господарювання належить суб'єктам підприємництва, які є основою стабільної сільської економіки.

Однак розвиток підприємництва, особливо при переході від однієї системи господарювання, яка повністю заперечувала його як вид діяльності, до іншої, в якій воно покликане бути провідною силою суспільного розвитку, не може бути здійснено тільки за рахунок зміни формулювань цілей. Для цього потрібна система заходів, яка включає в себе розробку методів обліку і оцінки підприємницьких ризиків (забезпечення економічної безпеки підприємництва).

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Стихійний характер структурних зрушень в економіці нашої держави в процесі реалізації реформ найбільш руйнівно проявився в продовольчому комплексі. За останні десятиліття в аграрному секторі країни відбулися значні зміни: сформувалося багатоукладне сільське господарство з різноманіттям організаційно-правових форм,

спостерігаються глибокі зміни в структурі виробленої продукції, у виробничій структурі підприємств, зросла значимість фермерських господарств та особистих підсобних господарств у виробництві сільськогосподарської продукції. Сільське господарство в Україні має величезний і досі нереалізований виробничий потенціал. При цьому значна роль в його освоєнні і пристосованості до сучасних умов господарювання належить суб'єктам малого підприємництва, які є основою стабільної сільської економіки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення сучасних підходів розвитку підприємництва в сільському господарстві України з метою вдосконалення комплексного розвитку національної економіки. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Підприємництво — це принципово новий тип господарювання, що базується на інноваційному поводженні власників підприємства, на умінні знаходити і використовувати ідеї, втілювати їх в конкретні підприємницькі проекти. Це, як правило, пов'язане з ризиком. Тому підприємець, перш ніж зважитися на створення власної справи, повинен провести розрахунки, вивчити передбачуваний ринок збуту і конкурентів, не нехтуючи при цьому і власною інтуїцією.

Сільське підприємництво є специфічною економічною діяльністю, яка здійснюється підприємцем завдяки своїм організаторським здібностям за допомогою постійного комбінування факторів виробництва і спрямовану на ефективне використання природних ресурсів з урахуванням природно-кліматичних і господарських ризиків, які впливають на розвиток, як об'єкта, так і суб'єкта підприємництва, з метою отримання найвищих соціально-економічних результатів [1, с. 37].

Підвищення ефективності сільського підприємництва — багатовимірний і багатоаспектний процес, який слід розглядати з позицій сукупності соціальних та економічних цілей розвитку, а саме: економічної стабільності за допомогою створення умов для задоволення потреб сільських підприємців у факторах виробництва; забезпечення широкої економічної бази зайнятості сільського населення; підтримки сільських підприємців, які вміють працювати в ринкових умовах, тобто з урахуванням ризиків.

Проблеми розвитку сільської місцевості визначаються не тільки її традиційною відсталістю, а й скороченням частки сільськогосподарських виробників в сумі витрат споживача на продукти харчування. Загострюється конкуренція, особливо серед підприємств малого та середнього бізнесу в силу зростаючого перерозподілу ринкової влади на користь великих підприємств. Малому та середньому підприємництву все важче боротися з великими компаніями в таких аспектах, як обсяг виробництва продукції та її асортимент, обсяг вкладених інвестицій, а також поставляти масову продукцію на глобалізовані сільськогосподарські ринки.

Разом з тим, підприємництво, як специфічна форма діяльності, має для сільського господарства особливе значення. Ця роль обумовлена, перш за все, особливостями сільськогосподарського виробництва та умов, в яких воно ведеться, а саме:

1) тут вище частка видів діяльності, які не є за своїм змістом підприємницькими, тобто не спрямовані на отримання прибутку. В основному це пов'язано з використанням населенням ресурсів природного походження, обробкою земель навколо житла і вирощуванням продукції для власного споживання;

2) більшість видів діяльності тут прив'язане до одного з найважливіших ресурсів сільської місцевості — землі, яка в цьому випадку виступає базовим (забезпечення умов для сільськогосподарської діяльності, а також просування продукції до споживачів);

3) через обмежену продуктоємність землі як головного виробничого ресурсу, а також її просторової розосередженості тут існують об'єктивні обмеження масштабів діяльності. У зв'язку з цим у сільській місцевості не завжди можлива організація великомасштабного виробництва, а кращим є "мале підприємництво";

4) існуючий в сільських населених пунктах тип проживання населення об'єктивно робить тут доцільною організацію діяльності на основі сім'ї;

5) зважаючи на специфіку використовуваних в сільській місцевості предметів праці (живі організми, сезонність розмноження і т.д.) багато видів діяльності тут мають сезонний характер, що гостріше ставить проблему диверсифікації видів діяльності, а також викликає необхідність прийняття додаткових заходів щодо соціального захисту сільського населення;

6) діяльність у сільській місцевості доводиться організовувати і вести не за принципом розміщення в найбільш сприятливих умовах, як це зазвичай робиться в міських територіях, а повсюдно, часом у винятково несприятливих умовах. Це обумовлено історично сформованим розселенням людей та іммобільністю головних ресурсів — землі, людей, прив'язаних до свого житла і місця проживання;

7) з огляду на територіальну віддаленість від ринків збуту, слабку розвиненість виробничої інфраструктури, обмеженість доступу до джерел інформації, інститутам підвищення кваліфікації виробництво в сільській місцевості виявляється менш рентабельним і конкурентоспроможним в

порівнянні з видами діяльності в промислово розвинених територіях, менш привабливим для висококваліфікованих працівників, інвесторів.

Сільське господарство, в силу своїх особливостей, є однією з небагатьох галузей економіки як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, які схильні до посиленого державного регулювання. При цьому державна підтримка аграрного сектора є одним з пріоритетних напрямів економічної політики будь-якої країни. Ця підтримка здійснюється практично повсюдно, незважаючи на незначну частку цього сектора у валовому національному продукті розвинених країн і структурі зайнятого населення.

Механізм державного регулювання сільського господарства відрізняється великою різноманітністю використання економічних і фінансових інструментів, принцип дії яких в окремих країнах має багато спільного, однак форми і методи їх застосування відрізняються своєрідністю і масштабом. Ці відмінності обумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем розвитку продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку та іншими факторами.

Сьогодні концентрація програм державної підтримки на викликах галузі і потребах малих та середніх агарних виробників дозволить забезпечити довготривалий соціально-економічний ефект. Для залучення до програм максимальної кількості аграріїв з усієї України, Міністерство аграрної політики та продовольства України проводить широку роз'яснювальну кампанію в регіонах щодо дотацій. Сьогодні всі порядки і всі деталі отримання дотацій є у відкритому доступі і кожен аграрій може з ними ознайомитися і активно долучатися до програм. Інструментарії розроблялися у співпраці з профільними асоціаціями, з представниками сільгоспвиробників і фермерів для розуміння і урахування реальних потреб отримувачів дотацій.

Програми підтримки сконцентровані на найбільш пріоритетних напрямах АПК — тваринництві (4 млрд грн), фермерстві та кооперації (1 млрд грн), сільгосптехніці (945 млн грн), садівництві та виноградарстві (300 млн грн).

Серед особливостей — залучення банків для мінімізації участі чиновників у процесі виплат і забезпечення прозорості, прямі виплати громадянам (2500 грн за утримання теля до 1-річного віку), преференції для фермерів (компенсація 40% вартості техніки, 80% вартості українського насіння), акцент на підтримці кооперації (компенсація 70% вартості обладнання), збільшення компенсації за купівлю сільгосптехніки українського виробництва з 20% до 25% тощо [2].

Стосовно до сільського господарства держава здійснює податкове, грошове, кредитне, бюджетне, цінове і соціальне регулювання, а також регулювання шляхом формування державних цільових програм і державних замовлень, охорону навколишнього середовища та інших сфер. Система державного регулювання покликана створити сприятливі умови для розвитку сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності, що можливо тільки при державній підтримці всього агропромислового комплексу країни.

Аналізуючи проблеми сільського господарства не можна не зупинитися на проблемі інформаційно-консультаційного забезпечення, без якого неможливий подальший розвиток сільських підприємців. Особливо це очевидно для малого і середнього бізнесу, який не може дозволити собі утримувати в штаті велику кількість фахівців різних напрямів.

Під підприємницькими ризиками в сільському підприємництві слід розуміти сукупність господарських ризиків, що впливають на виробничо-господарську діяльність підприємця, і природно-кліматичних ризиків, що впливають на розвиток об'єкта підприємництва. Розвиток сільського підприємництва з урахуванням підприємницьких ризиків є багатовимірним і багатоаспектним процесом, який слід розглядати з позицій сукупності соціальних і економічних цілей розвитку місцевої (сільської) спільноти.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств звітував за результатами діяльності 2017 року. Особлива увага приділялась інформаційній політиці. Вперше за роки існування Фонду стартувала масштабна інформаційна кампанія щодо проведення конкурсу на отримання фінансової підтримки. В результаті 212 фермерських господарств-переможців конкурсу, що транслювався в режимі реального часу, отримали державну підтримку, яка склала 65 мільйонів гривень.

Укрдержфондом у 2017 році на 100% виконаний план з повернення коштів до Державного бюджету. З метою більш глибокого розуміння та узагальнення проблем фермерів Фондом впроваджено систему електронного обліку звернень голів фермерських господарств. Створено реєстр експортерів та інвестиційних проектів. Такі заходи спрямовані на забезпечення швидкого налагодження взаємовигідної співпраці між українськими фермерами та іноземними партнерами.

Треба зазначити, що протягом 2017 року представники дирекції та регіональних відділень Укрдержфонду брали активну участь у конференціях, семінарах, скап-конференціях, виставках і нарадах з питань фермерства, на які були запрошені усі бажаючі фермери. У планах Укрдержфонду на майбутнє — перетворення державної бюджетної установи в державну фінансову установу, основними перевагами якої буде розширення переліку послуг, що надаватиме Фонд для фермерів. Окремої уваги заслуговує намір Фонду залучити якомога більшу кількість фермерських господарств

до програми фінансової підтримки. Для виконання цієї задачі проводяться перемовини з державними банками щодо можливої співпраці та консорціумного співфінансування фермерів [2].

Отже, розвиток ринкових відносин викликає необхідність уточнення методичних підходів, пов'язаних з оцінкою підприємництва різних форм господарювання. Зокрема за методичну основу їх визначення слід прийняти уточнену систему загальних показників ефективності виробництва різних форм господарювання та показника конкурентоспроможності колективних господарств з урахуванням коефіцієнтів значущості різних груп показників. Така методика дозволяє найбільш повно і об'єктивно проводити аналіз діяльності різних форм господарювання та пропонує конкретні шляхи підвищення ефективності виробництва.

Для підвищення конкурентоспроможності регіонів треба приділяти увагу кластерним організаціям, які передбачають взаємодію організацій, які входять до основного технологічного ланцюжка, де присутні загальні економічні інтереси. Під час створення кластера, який включає в себе сільськогосподарські виробничі організації та великі переробні підприємства, наукові і освітні організації, підприємства фінансової інфраструктури, треба розвивати взаємозв'язки між ними, які значно прискорюють розвиток всього кластера. Кластери, засновані на інноваційній складовій, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності сільського підприємництва.

При зіставленні виробництва основних видів продукції переробних підприємств до входження їх в кластер і під час його утворення виробництво збільшується за всіма видами продукції, найбільше збільшення відбувається за рахунок інноваційних вкладень[3, с. 130].

З метою вдосконалення форм і механізмів державної підтримки сільського господарства необхідно використовувати методику розподілу бюджетних субсидій для сільськогосподарських організацій не за напрямами діяльності, а диференційовано для кожного господарства з урахуванням розширеного і простого відтворення. Така методика дозволить об'єктивно оцінити потреби в субсидіях сільськогосподарських організацій. Для малих форм господарювання необхідне застосування механізмів фінансування за допомогою прямого субсидування господарств за конкретними напрямами.

ВИСНОВКИ

Визначено, що сьогодні найбільший вплив здійснюють організаційні чинники, які впливають на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва різних форм господарювання: організаційно-правова форма організації, розмір господарства, організація системи управління (здатність керівництва до інновацій), рівень оплати праці, розвиток маркетингової і логістичної діяльності, кооперативна і некооперативна взаємодія з реалізації продукції, участь в інтегрованих формуваннях (агрохолдингах, кластерах).

У сучасних умовах слід розвивати сільськогосподарську кооперацію та інтеграцію для вирішення проблем виробництва, переробки та продажу сільськогосподарської продукції та отримання доходів відповідно до економічного внеску кожного учасника до кінцевого продукту. Формування розгалуженої мережі споживчої кооперації сприяє розширеній діяльності малих форм господарювання, зростання ділової активності сільського населення, зниження безробіття.

Найбільш перспективним у цьому процесі є створення багаторівневої споживчої кооперації або розвиток на регіональному рівні некооперативної взаємодії. Головною перевагою даних моделей є гарантовані ринки збуту сільськогосподарської продукції для всіх форм господарювання.

Пріоритетним напрямом, що сприятиме сталому функціонуванню аграрної економіки, стає в сучасних умовах розвиток інтеграційних процесів. Одним з перспективних найбільш інноваційно розвинених інтегрованих формувань є агрохолдинг, що забезпечує реалізацію переваг масштабу виробництва, мінімізацію конкуренції для учасників об'єднання, значну централізацію капіталу, виділення провідної ланки (економія управлінських витрат).

Література:

1. Малініна Н.М. Напрями впорядкування спрощеної системи оподаткування підприємницької діяльності у сільському господарстві / Н.М. Малініна // Агросвіт. — 2017. — № 15—16. — С. 36—42.

2. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua

3. Лозінська Ж. П. Мале та середнє підприємництво як вагомий чинник розвитку сільського господарства України / Ж.П. Лозінська // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. — 2015. — Вип. 87 (2). — С. 129—139.

References:

1. Malinina, N.M. (2017), "Directions of ordering the simplified system of taxation of entrepreneurial activity in agriculture", Agromir, vol. 15—16, pp. 36—42.

2. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food in Ukraine, available at: http://minagro.gov.ua. (Accessed 7 May 2018).

3. Lozinska, Zh. P. (2015), "Small and medium-sized business as a significant factor in the development of agriculture in Ukraine", Zbirnik naukovyh prac Uman'skogo natsional'nogo universitytu sadivnitsvva, vol. 87 (2), pp. 129—139.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2018 р.

УДК 004.4'2: 631.526.3

А. Л. Ковчі,
завідувач відділу правового забезпечення та розробки законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, Український інститут експертизи сортів рослин
Н. С. Орленко,
к. е. н., доцент, старший науковий співробітник відділу науково-технічної інформації, Український інститут експертизи сортів рослин
О. В. Іськова,
старший науковий співробітник відділу правового забезпечення та розробки законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, Український інститут експертизи сортів рослин

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЗОРОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ РОСЛИН

A. Kovchi,
Head of the Development legal support and development of laws in the area of plant variety rights protection, Ukrainian Institute for Plant Variety Examination
N. Orlenko,
PhD (Economics), associate professor, senior researcher of the department of scientific and technical information, Ukrainian Institute for Plant Variety Examination
O. Iskova,
senior researcher of the Development legal support and development of laws in the area of plant variety rights protection, Ukrainian Institute for Plant Variety Examination

MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AS A CARRY OUT TOOLS FOR PLANT VARIETIES QUALIFICATION EXAMINATION

Розглянуто підходи до створення сховища даних та вітрини даних результатів кваліфікаційної експертизи сортів рослин. Висвітлено особливості застосування сховищ даних під час збереження результатів ВОС та ПСП експертиз. Проаналізовано ідею поєднання концепції сховища і вітрини даних в одній реалізації, що дозволяє використовувати сховище даних як для інтелектуального аналізу даних, так і його як єдиного джерела інтегрованих даних усіх вітрин даних Компетентного органу та Електронного кабінету заявника.

The data warehouse and data marts creation for plant varieties qualification examination has been approached to the a showcase of the results are considered.

The peculiarities of the data warehouses for the results of the DUS and VCU examnation.application have been highlighted.

The idea of combining the concept of a repository and a data warehouse in one implementation is analyzed, which allows using the data warehouse for data mining as well as for its sole source of integrated data for the Competent Authority datamart and the Applicant's Electronic Cabinets data mart.

Ключові слова: експертиза на ВОС, експертиза на ПСП, сховище даних, вітрини даних, єдине джерело інтегрованих даних, електронний кабінет заявника.

Key words: DUS examination, VCU examination, data warehouse, data mart, the unique source of integrated data, the applicant's electronic cabinet.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах сучасної глобалізації та стрімкого зростання обсягів даних забезпечити інформаційну прозорість процедури проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин можливо лише із застосуванням сучасних інформаційних засобів розповсюдження інформації.

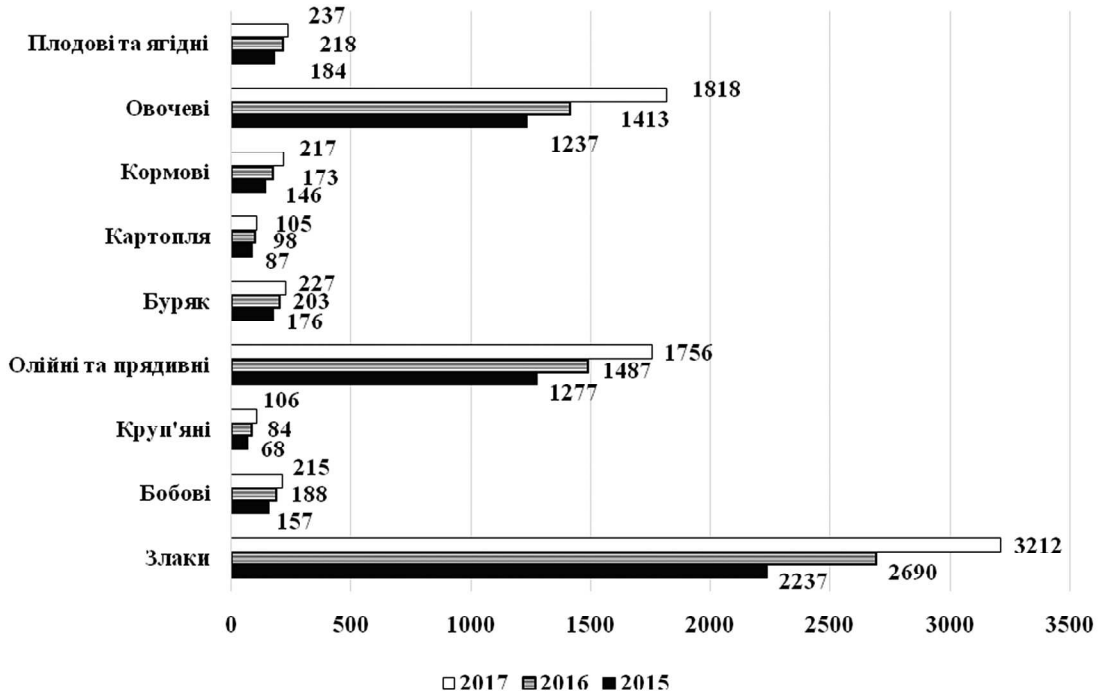

Рис. 1. Статистичні дані Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні за 2015—2017 рр.

Законом України "Про охорону прав на сорти рослин" визначено повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин (Компетентного органу) та функції уповноваженого експертного органу щодо взаємодії із заявниками (авторами, представниками, володільцями патентів та підтримувачами сорту).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Виконання завдань Компетентного органу, відповідно до законодавства [1—4] покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства України, а державну науково-технічну експертизу сортів рослин з метою визначення придатності їх до поширення в Україні та набуття прав інтелектуальної власності на них здійснює Український інститут експертизи сортів рослин (далі — УІЕСР), який з цією метою проводить відповідний комплекс польових та лабораторних досліджень. У цьому контексті вітчизняними вченими було напрацьовано методики проведення експертизи сортів рослин [5—6]. Інструментарій та методика створення сховищ та вітрин даних описана в чисельних міжнародних та вітчизняних публікаціях, зокрема для сфери агрономії [7—8].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є висвітлення особливості проектування сховищ даних під час збереження результатів ВОС та ПСП експертиз, розкриття особливостей інтеграції БД інформаційної системи УІЕСР, сховища даних та вітрин даних Компетентного органу та заявників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Об'єктивною підставою для формування експертного висновку кваліфікаційної експертизи є результати досліджень за двома типами експертизи: визначення критеріїв відмінності, однорідності та стабільності (експертиза на ВОС) та визначення господарсько-цінних показників придатності сортів до поширення на території України (експертиза на ПСП). Обидва типи кваліфікаційної експертизи сортів рослин (ВОС і ПСП) забезпечено спеціальними уніфікованими методиками, які розроблено фахівцями УІЕСР та затверджено в установленому порядку. За результатами кваліфікаційної експертизи формується експертний висновок з пропозиціями щодо включення сортів до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення В Україні. Статистичну інформацію за 2015—2017 рр. наведено на рисунку 1.

Кваліфікаційна експертиза з польових та лабораторних досліджень проводиться відповідно до вимог національного законодавства, міжнародних науково-методичних та методологічних вимог.

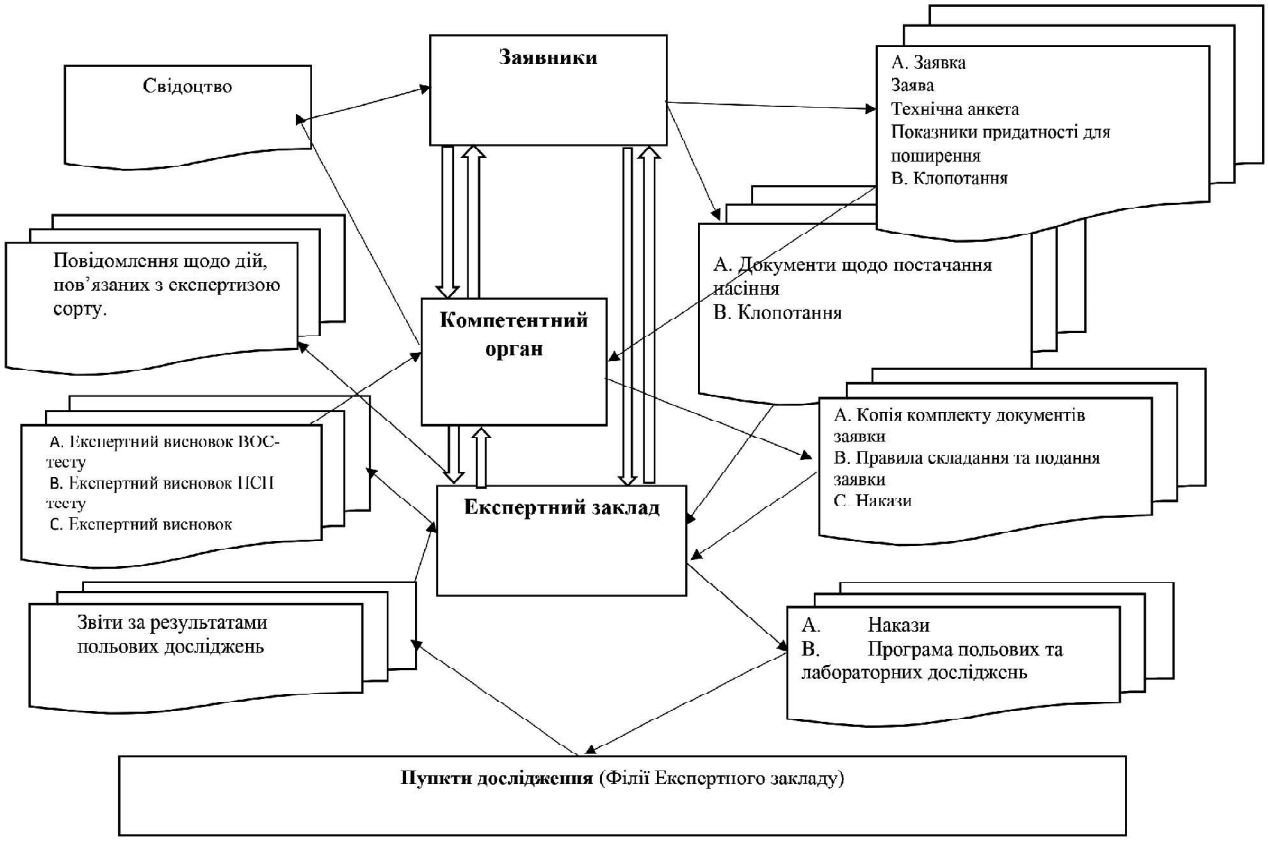

Рис. 2. Інформаційна модель взаємодії Компетентного органу, Експертного закладу та заявника

Інформаційну модель взаємодії Компетентного органу, УІЕСР, пунктів дослідження та заявників наведено на рисунку 2.

Оперативні дані кваліфікаційної експертизи сортів рослин зберігаються в АІС УІЕСР, які потім завантажуються у сховище даних (СД). Сховище даних АІС УІЕСР побудоване на основі клієнт-серверної архітектури. Схема організації даних наведена на рис.3 і складається БД АІС УІЕСР, сховища даних УІЕСР, вітрин даних. Дані в сховище надходять з оперативної БД АІС УІЕСР та з зовнішніх джерел даних і є доступними тільки у режимі читання. Предметна орієнтація сховища даних зумовлена особливостями кваліфікаційної експертизи, а саме визначенням критеріїв відмінності, однорідності та стабільності (ВОС-тест) та визначенням господарсько-цінних показників придатності сортів до поширення на території України (ПСП).

Зовнішнім джерелом даних є інформація щодо природньо-кліматичних умов. Зауважимо, що природні коливання клімату, значною мірою впливають на показники фактичних даних господарсько-цінних ознак, що встановлюються як результат ПСП. Світові експерти з питань зміни клімату вважають, що в середньому на планеті температура повітря біля поверхні землі до кінця XXI ст. ще зросте на 2—4,5 °С. За наявними даними відбувається моделювання (прогнозування) зміни клімату, будуються лінійні моделі, які різняться глибиною та інтенсивністю зміни.

Клімат України також є надзвичайно чутливий до зміни глобального клімату. Зміни щорічної температури повітря характеризують динаміку відхилень від норми в різних агрокліматичних зонах України — Степ, Лісостеп, Полісся.

Цей факт обумовлює потребу у використанні інноваційних засобів забезпечення аналізу впливу кліматичних змін на сільськогосподарські культури. Такими інноваційними засобам є програмні продукти VitalFields, Climate Basic, Climate Pro, Climate FieldView, ADAMA та Meteo {10}.

Перед завантаженням до СД дані інтегруються та агрегуються за сортами рослин, напрямами їх використання, ботанічними таксонами, природньо-кліматичними зонами, роками проведення експертизи тощо. Ці дані є інваріантними у часі та організовані з мінімальною збитковістю інформації. Перед завантаженням

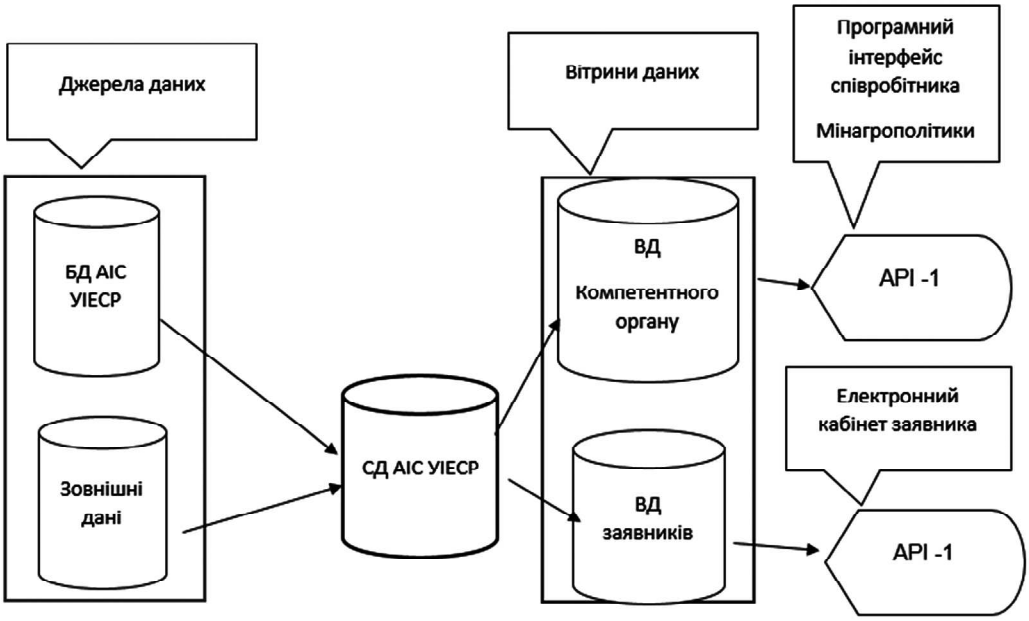

Рис. 3. Схема організації даних

у сховища даних інформація фільтрується, а також формується деяка підсумкова інформація (наприклад середня урожайність сорту приведена до стандартної вологості, дисперсія, помилка середньої тощо).

Концепція вітрин даних має низку безсумнівних переваг у тому, що співробітники Компетентного органу та заявники працюють лише з тими даними, що реально їм потрібні; цільова БД вітрини даних максимально наближена до кінцевого користувача. Заявники та їх представники (автори, представники, володільці патентів та підтримувачі сорту рослин) отримують інформацію за допомогою програмного додатка "Електронний кабінет заявника".

Програмне меню Електронний кабінет заявника складається з розділів:

— Заявка.
— Клопотання.
— Листування.
— Платежі.
— Виконання дій щодо Заявки (Сорту).
— Висновки ВОС.
— Висновки ПСП.

Така організація даних дозволяє ефективно організувати належну взаємодію Компетентного органу, експертного закладу та заявників, а також забезпечує прозорість проведення кваліфікаційної експертизи відповідно до чинного законодавства.

Сховище даних також використовується як джерело даних для проведення інтелектуального аналізу даних з використанням багатовимірного статичного аналізу (дисперсійний та кластерний аналіз).

Дисперсійний аналіз використовується під час розв'язання трьох типів завдань кваліфікаційної експертизи на ПСП, а саме: аналіз однорідності дисперсії результатів дослідження за поточний рік у межах природно кліматичної зони, аналіз однорідності дисперсії результатів дослідження за кілька років проведення кваліфікаційної експертизи на ПСП у межах кожного пункту дослідження з метою виявлення впливу випадкового фактору та аналізу сортів рослин кандидатів з урахуванням умовного стандарту для показника урожайності. Як інструментальні програмні засоби використовуються SPSS-Statistic і R.

ВИСНОВКИ

1. У роботі було проведено аналіз впливу методики проведення експертизи сортів рослин на відмінність, однорідність та стабільність та на придатність сортів для поширення, на структуру сховища даних.

2. Доведено, що зовнішнім джерелом даних має бути інформація щодо природньо-кліматичних умов.

3. Оскільки основним недоліком схеми "сніжинка" є те, що додаткові рівні атрибутів нормалізації додають складності вихідному запиту, а ході проведення кваліфікаційної експертизи є необхідність формувати як регламентовані звіти, так і звіти за вимогою Компетентного органу, рекомендовано застосовувати схему "зірка".

4. Обгрунтовано необхідність використання сховища даних як для інтелектуального аналізу результатів кваліфікаційної експертизи, так і для формування вітрин даних Компетентного органу і Електронного кабінету заявника.

5. Проаналізовано функціональний склад вітрини даних Електронного кабінету заявника.

Подальші наукові дослідження мають спрямовуватися на формування функціонального складу вітрини даних Компетентного органу.

Література:

1. Закон України "Про науково-технічну інформацію" [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12

2. Закон України "Про охорону прав на сорти рослин", ст. 14 [Електронний ресурс]: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3116-12

3. Закон України "Про інформацію" [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12

4. Закон України "Про доступ до публічної інформації" [Електронний ресурс]: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

5. Ткачик С.О., Присяжнюк О.І., Лещук Н.В. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Загальна частина. — Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2016. — 120 с.

6. Методика проведення експертизи сортів рослин групи овочевих, картоплі та грибів на відмінність, однорідність і стабільність. URL: http://sops.gov.ua/pdfbooks/01.vidannia/Metodiki/vos/Ovochevi.pdf

7. Aditya Kumar Gupta. Multidimensional schema for agricultural Data Warehouse ISSN: 2319 — 1163. Volume: 2 Issue: 3. 245 — 253.

8. Rajni Jindal1, Shweta Taneja COMPARATIVE STUDY OF DATA WAREHOUSE DESIGN APPROACHES: A SURVEY. International Journal of Database Management Systems (IJDMS) Vol. 4, No.1, February 2012 DOI: 10.5121/ijdms.2012.4104 33

9. Mumick I.S. Maintenance of data cubes and summary tables in a warehouse / I.S. Mumick, D. Quass, B.S. Mumick. — Stanford University, Database group, 2006. — Режим доступу: http://www.db.stanford.edu/pub/papers/cube.-maint.ps.

10.ADAMA Crosses $3Bn Sales Mark: Reports Solid Business Momentum for Q4 & FY 2013". PRNewswire. 2014-03-19 [Електронний ресурс]: https://www.adama.com/en/media/press-releases/adama-crosses-3bn-sales.html

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "About scientific and technical ", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12 (Accessed 23 April 2018).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On the protection of rights to plant varieties", available at:. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3116-12 (Accessed 23 April 2018).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "About information", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (Accessed 23 April 2018).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "About access to public information", available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 (Accessed 23 April 2018).

5. Tkachyk, S.O. Prysiazhniuk, O.I. and Leshchuk, N.V. (2016), Metodyka provedennia kvalifikatsiinoi ekspertyzy sortiv roslyn na prydatnist do poshyrennia v Ukraini. Zahalna chastyna [Methodology of conducting qualification examination of plant varieties for suitability for distribution in Ukraine. General part], FOP Korzun D.U., Vinnytsia, Ukraine.

6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2016), "Methodology of expert examination of plant varieties of vegetable, potato and mushroom groups for difference, homogeneity and stability". available at: http://sops.gov.ua/pdfbooks//uploads/page/5a5f413bb9be6.pdf (Accessed 23 April 2018).

7. Gupta, A. K. (2013), "Multidimensional schema for agricultural", Data Warehouse, vol. 2, no. 3, pp. 245 — 253.

8. Jindal1, R. and Taneja, S. (2011), "Comparative study of data warehouse design approaches: A survey", International Journal of Database Management Systems (IJDMS), Vol. 4, No. 1, pp. 205—210.

9. Mumick, I.S. Quass, D.S. and Mumick, B. S. (2006), "Maintenance of data cubes and summary tables in a warehouse", Stanford University, Database group, available at: http://www.db.stanford.edu/pub/papers/cube.maint.ps (Accessed 23 April 2018).

10. ADAMA Agricultural Solutions (2014), "ADAMA Crosses $3Bn Sales Mark: Reports Solid Business Momentum for Q4 & FY 2013", PRNewswire, available at: https://www.adama.com/en/media/press-releases/adama-crosses-3bn-sales.html (Accessed 23 April 2018).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2018 р.

УДК 339.54

А. М. Слободяник,
к. е. н., старший викладач кафедри біржової діяльності і торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
А. В. Тригубченко,
магістр, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СПЕКУЛЯТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ НА БІРЖОВОМУ ФОНДОВОМУ РИНКУ

A. Slobodyanik,
PhD in Economics, Senior Lecturer of Exchange Activities and Trade Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
A. Tryhubchenko,
master, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PRACTICAL USE SPECULATIVE OPERATIONS ON THE STOCK EXCHANGE MARKET

У статті розглянуто приклади використання фінансових інструментів як невід'ємних елементів спекулятивних операцій на біржовому фондовому ринку. Описано загальну тенденцію світової біржової торгівлі з урахуванням впливу різних чинників на ринкову ситуацію. Використано частковий аналіз фундаментальних і технічних факторів. Для наочного прикладу практичного використання похідних фінансових інструментів застосовано одну зі стратегій ведення опціонної торгівлі. Авторами зазначено основні переваги та недоліки опціонної торгівлі, зроблено акцент на раціональному підході до вибору стратегії торгівлі та аналізу ринку загалом. Наголошено, що вибір стратегії та принципу торгівлі має суто індивідуальний характер, де кожен учасник ринку має свою власну точку зору, тому прийняття рішень у кінцевому випадку призводить до відповідальності торгівця. Здійснено акцент на специфіці та унікальності опційної торгівлі, яка завжди супроводжується складністю, ризиками та завжди суміжна із потенційними збитками.

The article examines examples of the use of financial instruments as integral elements of speculative operations on the stock market. The described general tendency of world exchange trade taking into account the influence of various factors on the market situation. A partial analysis of the fundamental and technical factors was used. For an illustrative example of the practical use of derivative financial instruments, one of the strategies of conducting options trading is applied. The main advantages and disadvantages of its application are also indicated and emphasis is placed on a rational approach to choosing a trading strategy and analyzing the market as a whole. It should be borne in mind that the choice of strategy and, in general, the principle of trade has a purely individual character. Each market participant has his own point of view, so the decision-making in the final lead to responsibility first of all before himself. One of the vectors was the focus on human psychology and the need for discipline, concentration and productivity to master the basic principles of speculation. Further self-improvement and accumulation of knowledge in this sphere make it possible to trade more qualitatively and efficiently in the exchange market, emphasizing the status of a professional. However, most of the success and rational use of the necessary knowledge belongs to the personal distribution of priorities and the filtering of all the information that in the modern world has a great tendency to renew. Speculation is no doubt a profitable business, but not everyone can. The complexity of its use lies not only in the need to operate a significant amount of information and in risk management, but also in personal stress-resistance under any conditions of development of the market situation. The emphasis is placed on the specificity and uniqueness of option trading, which is always accompanied by complexity, risks and always associated with potential losses.

Ключові слова: спекуляція, ризик, економічна ситуація, ринок, прибуток, опціон, бичачий тренд, ведмежий тренд, фінансові інструменти.
Keywords: speculation, risk, economic situation, market, profit, option, bullish trend, bearish trend, financial instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах постійної еволюції ринкових відносин разом з ними розвиваються інструменти, якими здійснюється торгівля, удосконалюються механізми функціонування бірж та постійно створюються нові стратегії ведення біржової гри.

Таблиця 1. Динаміка світової торгівлі ф'ючерсами та опціонами (млрд угод)

	2014	2015	2016	2017	2017/2016 (%)
Ф'ючерси	12,14	14,48	15,89	14,84	-6,6%
Опціони	9,69	10,32	9,33	10,36	11,0%
Разом	21,83	24,80	25,22	25,20	-0,1%

Джерело: складено автором на основі [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню спекуляції та її ролі в економічний системі присвячені дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких можна виділити Бланка І.О., Габбарда Р.Г., Еш С.М., Кейнса Д., Маршалла Д.Ф., Павленко І.І., Солодкий М.О., Сохацька Г.О. , Парсяка В.Н., Тьюлза Р., Федоренко В.Г. та ін. Водночас дослідження використання фінансових інструментів у спекулятивних операціях на біржовому фондовому ринку та поведінка трейдерів відіграє ключову роль у функціонуванні ринку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Фондовий ринок є одним з найпривабливіших середовищ для ведення торгівлі та отримання прибутку. Різноманіття фінансових інструментів та висока ліквідність забезпечують не тільки зручність здійснення операцій, але й залучення нових гравців до цього процесу. Якщо брати до уваги види здійснюваних операцій на біржових майданчиках, то можна виділити декілька основних напрямів діяльності суб'єктів торгівлі: інвестування, спекуляція, хеджування та арбітраж. Звісно, це лише основні види операцій, котрі, на мою думку, слід виокремити, адже вони різняться між собою рядом ключових особливостей. Але надалі мова піде про спекулятивні операції та особливості їх здійснення безпосередньо на біржовому фондовому ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спекуляція є продуктом розвитку відносин у сфері торгівлі, яка першочергово має на меті задоволення власних потреб. З розвитком торгівлі, виникало все більше нових факторів, які на неї впливали — погодні катаклізми, світовий демографічний приріст, війни, інші політичні та економічні події

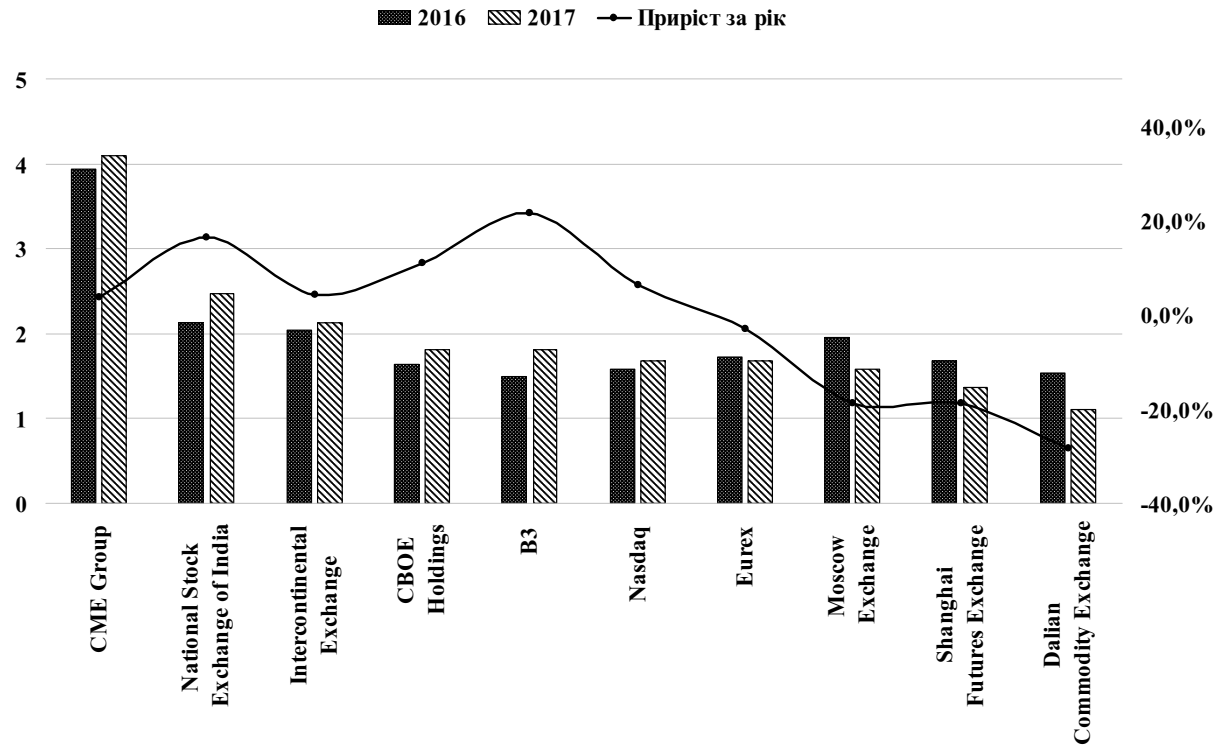

Рис. 1. Динаміка обсягу укладених угод на основних світових біржових майданчиках (млрд контрактів)

Джерело: складено автором на основі [1].

Рис. 2. Графік динаміки індексу S&P 500

Джерело: складено автором на основі: [2].

тощо. Учасники ринку розуміють, що більшість змін можливо передбачити в спосіб прорахунку потенційної загрози збитків заздалегідь. Така еволюція, як у глобальному масштабі, всіх ринкових процесів загалом, так і у більш дрібному — окремих учасників цих процесів призвела до виникнення одного з найцікавіших та досить прибуткових видів діяльності — спекуляції.

Слід розуміти, що спекулятивна діяльність — це форма отримання прибутку завдяки різниці вартості певного блага на різних часових проміжках. Якщо розглядати спекуляцію в розрізі фондового ринку, то це визначення цілком підходить для його опису, лише за умови деякого уточнення, де під певним благом мається на увазі будь-який інструмент, торгований на фондовому ринку (акція, облігація, індекс, ф'ючерс, опціон). Виходячи з цього, слід зазначити, що спекулянти використовують у своїй діяльності один з найцінніших ресурсів — час. Завдяки раціональному та доречному використанні спекулянти збільшують свої прибутки і, в решті-решт, просто отримують задоволення. А це відбувається лише за умови правильного та максимально ефективного використання ресурсів та можливостей.

Кожного року всесвітньо відома організація ф'ючерсної торгівлі "Futures Industry Association" публікує річні звіти щодо динаміки торгівлі ф'ючерсами та опціонами по всьому світу. Наведені дані дають змогу повноцінно аналізувати панораму ринку і аналізувати майбутні тенденції, враховуючи перерозподіл коштів між різними регіонами та видами активів, що дає змогу оперувати достатньо великим обсягом інформації (табл. 1).

Практичне використання спекуляції на біржовому ринку має досить багато векторів застосування. До них можна віднести як звичайні стратегії на лінійних ф'ючерсних ринках, в основі яких "золоте правило" спекулянтів: купив дешево, продав дорого, так і більш складні спредові стратегії. Підтвердженням того, що вони дійсно працюють, є зростаюча з кожним роком ліквідність фондових ринків, кількість укладених на них угод та їх капіталізація. Статистичні дані, надані міжнародною асоціацією ф'ючерсної торгівлі, свідчать про висхідну тенденцію щодо кількості укладених ф'ючерсних та опціонних угод в усьому світі. За даними 79 найбільших бірж по всьому світу в 2017 році загалом було укладено на 0,1% менше, ніж у 2016 р., проте загальна тенденція із року в рік рухається вгору стабільно високими темпами.

Проте, варто окремо виділити найбільші біржові майданчики, на яких здійснюється торгівля ф'ючерсними та опціонними контрактами. З рисунка 1 видно, наскільки великими обсягами контрактів оперують перші 10 гігантів у світі біржової торгівлі і можна лише уявити, наскільки великі обсяги капіталу обертаються на кожній з них щороку. Не дивлячись на те, що динаміки обсягів укладених угод протягом останніх 2 років нерівномірна і деякі біржі

Рис. 3. Bear Call Spread

Джерело: складено автором на основі [3].

навіть втратили в обсязі укладених угод, проте навіть така негативна динаміка, ймовірно, короткострокова реакція ринку на політичні, економічні або екологічні фактори і є не більше, ніж корекцією більш глобального зростаючого тренду.

Таким чином, глобальний розвиток біржової торгівлі стимулює залучення все більшої кількості капіталу в економіку, сприяючи зростанню ліквідності ринку. Саме завдяки інвестиційній привабливості фінансових інструментів та зручним умовам ведення торгівлі, учасники ринку мають змогу безперешкодно, на власний розсуд та ризик торгувати тими чи іншими інструментами.

Оскільки фондовий ринок уособлює в собі загальноекономічну ситуацію країни або навіть певного регіону, то основні індекси є її найкращими індикаторами економіки в цілому. На прикладі недавніх подій на американському фондовому ринку, розглянемо потенційні стратегії ф'ючерсної та опціонної торгівлі. На рисунку 2 представлено графік Standard & Poor's 500 Index- один з основних фондових індексів США. Можна спостерігати сильний "бичачий" тренд протягом всього 2017 року, який майже не супроводжувався корекціями і тому індекс демонстрував практично постійний стрімкий ріст. Таким чином, фондовий ринок явно був "перегрітий", тобто переоцінений інвесторами, і на початку 2018 року сталось те, що мало рано чи пізно відбутись, потрібні були лише достатньо сильні фундаментальні фактори, які в кінцевому випадку відбулись і почалась сильна хвиля корекції. Цими передумовами стали: проблеми із прийняттям держбюджету, звільнення ряду ключових політичних фігур в уряді та зовнішньоекономічна нестабільність США на фоні радикальної політики президента Трампа по відношенню до основних торгівельних партнерів. Такі фундаментальні зміни призвели до того, що на фондовому ринку почався сильний ажіотаж, через який інвестори почали панікувати та перерозподіляти свій капітал в інші сектори економіки.

Поточна ситуація на ринку показує, що досвідчений трейдер міг би прорахувати з великою долею ймовірності такий розвиток подій та застосувати ряд стратегій за допомогою використання деривативів. Наприклад, він міг би продати ф'ючерс на індекс S&P, а потім купити його після падіння котирувань, тим самим ліквідуючи свою позицію та фіксуючи прибуток. Або більш складний приклад, представлений на рисунку 3: професійний спекулянт міг би продати "колл опціон" та одночасно придбати "колл опціон", тим самим застосувавши вертикальний опціонний спред (одночасна купівля та продаж опціону з однаковим терміном експірації, але різними страйками). Ведмежий Колл спред дійсно підходить для ситуації, яка склалась на американському фондовому ринку у першому кварталі 2018 року. Суть стратегії полягає в тому, щоб трейдер продав опціон Колл зі страйковою ціною, лише незначною мірою більшою за поточну ринкову ціну базового активу. Проте одночасно з цим йому необхідно придбати опціон Колл зі страйком, більшим за поточну ринкову ціну і за ціну страйк проданого опціону, тобто дальній оп-

ціон — "out of the money". Прибуток представляє собою різницю між сплаченою премією за придбаний опціон та отриманою премією за проданий. Ризик по такій стратегії обмежений завдяки придбаному опціону, але і прибуток може бути лише чітко лімітований. Ведмежий спред застосовується, якщо трейдер не очікує на зростання ціни базового інструменту і навіть зорієнтований на тимчасове падіння ціни на нього, або на незначну її корекцію. Бичачі спреди обернені до ведмежих і використовуються у випадку, коли трейдери вважають, що ціна має сенс до зростання.

Насправді диференціація таких стратегій має настільки великий масштаб, що кожен може обирати власний підхід до спекуляції. За допомогою технічного та фундаментального аналізу оцінювати ринкову ситуацію, а також прораховувати рівень потенційних ризиків та прибутків за допомогою використання математичних моделей.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Спекулятивні стратегії мають широкий спектр застосування. Їх можна використовувати як у випадку торгівлі валютою, фондовими індексами, відсотковими ставками, так і різними групами товарів. Рівень прибутковості стратегій залежить в першу чергу від раціонального їх використання кожним суб'єктом торгівлі окремо. Таким чином враховуючи поточну ринкову ситуацію, а також індивідуальну інтерпретацію фундаментальних факторів та факторів технічного аналізу, трейдер самостійно приймає кінцеве рішення по відношенню до обраної стратегії торгівлі. Стратегії, орієнтовані на майбутнє зростання вартості базового активу називаються "бичачими" і можуть використовувати як опціони "Колл", так і опціони "Пут". Сутність "бичачих" стратегій полягає у купівлі та продажі опціонів одного типу (купівля/продаж Колл або купівля/продаж Пут) з однаковою датою експірації, але за різними страйками. "Ведмежі" стратегії орієнтовані на зниження вартості базового активу у майбутньому і здійснюються за тим самим принципом, але вибираються опціони з іншими страйками в залежності від поточної ринкової ситуації. Опціонні стратегії мають ряд переваг перед ф'ючерсами або іншими похідними фінансовими інструментами, а саме: нижчі маржинальні вимоги до депозиту, потенційно більший прибуток, нелінійний аналіз ринку та інші. Такі переваги створюють "більший" економічний ефект як для приватного трейдера, так і для великого фонду. Не слід забувати, що досягнення такого ефекту можливе лише за умови доцільного використання індикаторів, а також глибокого аналізу біржового ринку.

Останні десятиліття фінансова інженерія набула високих темпів розвитку, тому створення нових інструментів торгівлі та нових торгових стратегій являються підгрунтям для подальшого вдосконалення вже існуючих деривативів, а також застосування більш нових (якісно вигідніших та потенційно привабливіших).

Український біржовий ринок знаходиться на примітивному рівні в порівнянні із такими розвинутими країнами, як США, Китай, Європа та інші. Проте останні декілька років НКЦПФР серйозно намагається здійснювати перетворення та реформувати український фондовий ринок. Початок належного функціонування фондового ринку та можливість використання похідних фінансових інструментів, які створять привабливе середовище для інвестицій та залучення капіталу в економіку України. За умови підвищення ліквідності ринку, учасники торгівлі зможуть застосовувати розглянуті вище торгові стратегії для мінімізації ризиків та фіксації прибутків. Проте деривативи є не лише інструментами спекуляції, але й можуть бути використані як засіб хеджування, що також має на меті використання специфічних стратегій, орієнтованих на страхування від цінових коливань у майбутньому.

Література:

1. Futures Industry Association (2018), "Exchange volume" avliable at: https://fia.org/categories/exchange-volume.
2. Barchart (2018), "Index Chart" available at: https://www.barchart.com/
3. Cohen, G. (2005), The Bible of Options Strategies, Pearson Education, New Jersey, USA.

References:

1. Futures Industry Association (2018), "Exchange volume" avliable at: https://fia.org/categories/exchange-volume (Accessed 1 March 2018).
2. Barchart (2018), "Index Chart" available at: https://www.barchart.com/ (Accessed 28 March 2018).
3. Cohen, G. (2005), The Bible of Options Strategies, Pearson Education, New Jersey, USA.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2018 р.

УДК 331.2

О. Д. Балан,
к. е. н., доцент кафедри економіки праці та соціального розвитку НУБіП України, м. Київ
Ю. К. Савченко,
студентка економічного факультету, спеціальність "Економіка підприємства", ОС "Магістр", НУБіП України, м. Київ

ОПЛАТА ПРАЦІ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

O. Balan,
candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Labor Economics and Social Development, NULES of Ukraine, Kyiv
Yu. Savchenko,
student of economic faculty, specialty "Enterprise Economics", NULES of Ukraine, Kyiv

LABOR REMUNERATION AND ITS SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS

Висвітлено соціально-економічні аспекти оплати праці. Проаналізовано теоретичні основи оплати праці в умовах ринкової економіки. Зроблено порівняльний аналіз рівня оплати праці в Україні та країнах близького зарубіжжя. Висвітлено прояви оплати праці через її основні функції.

The socio-economic aspects of labor remuneration are highlighted. Theoretical bases of a payment in the conditions of market economy are analyzed. A comparative analysis of the level of labor remuneration in Ukraine and the countries of the near abroad is made. The manifestations of wages through its main functions are highlighted.

Ключові слова: оплата праці, матеріальне стимулювання, диференціація, функції заробітної плати.
Key words: remuneration of labor, material incentives, differentiation, functions of wages.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Оплата праці є чи не найважливішою категорією серед умов праці, вираженням ефективності економіки та соціальної політики держави, показником якості та результативності проведених реформ. Її проблематика завжди є досить актуальною. З одного боку, вона є основним джерелом доходів для працівника, а отже, її розмір значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. З іншого боку, якщо її правильно встановити, вона є мотивацією працівника виконувати роботу ефективніше і через це вона безпосередньо впливає на темпи й масштаби розвитку підприємства, області, регіону та країни в цілому.

Саме соціально-економічні аспекти дозволяють розкрити ті проблеми, які мають місце в сучасних умовах в Україні у сфері оплати праці, і розкрити ефективні засоби та форми їх вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічним питанням оплати праці присвячена низка робіт таких учених, як О.А. Бугуцький, С.В. Васильчак, М.Х. Вдовиченко, В.В. Вітвіцький, В.С. Дієсперов, М.П. Керженцев, І.І. Лукінов, А.В. Македонський, М.І. Нижній, Д.О. Онищенко, В.К. Терещенко, О.В. Шкільов, В.В. Юрчишин та інші.

Однак, у ринкових умовах, багато питань щодо удосконалення системи матеріального стимулювання в сільськогосподарських підприємствах АПК залишаються недостатньо

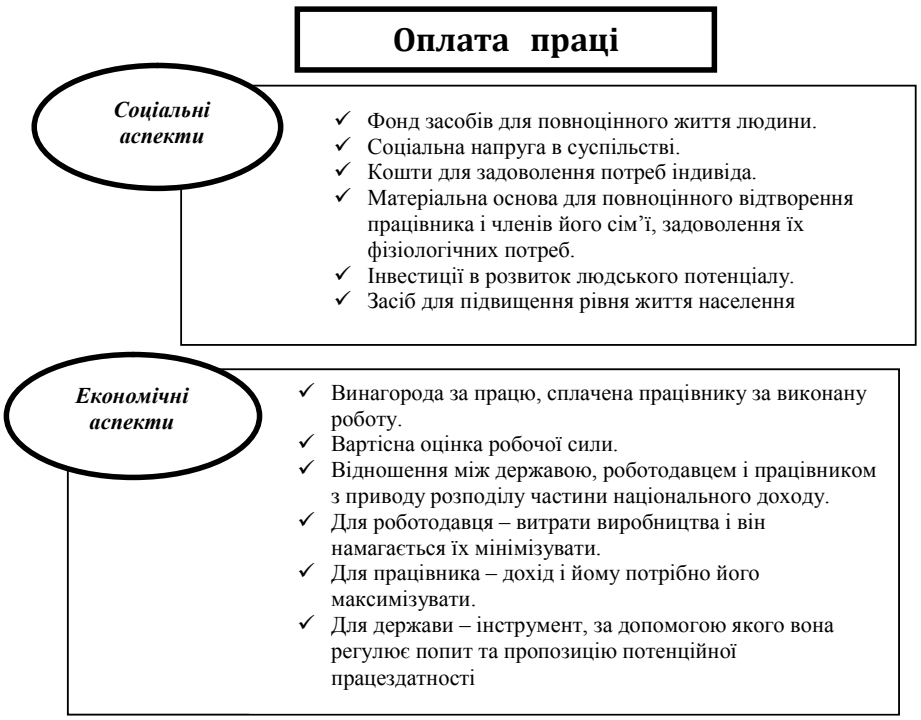

Рис. 1. Соціальні та економічні аспекти оплати праці

розкритими і потребують подальшого вивчення як в теоретико-методичному так і прикладному плані.

Однак у вітчизняній економічній літературі відсутній єдиний підхід до суті заробітної плати, особливостей її реалізації, до розв'язання проблем, що виникають на ринку праці, її диференціації, інструментів державного регулювання заробітної плати, що спонукає до подальшого вивчення цього питання.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз соціально-економічних аспектів заробітної плати в економіці України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯН

На сучасному етапі розвитку України заробітна плата є основним інструментом реалізації соціального захисту працюючих. Від її раціональної організації залежить ефективність праці та результати праці, а отже, розвиток країни в цілому.

Згідно з Законом України "Про оплату праці", заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [1].

Сутність поняття "заробітна плата" складна і багатостороння, тому розглядати її потрібно з різних аспектів. Слід зазначити, що заробітна плата є найважливішою ціною в економіці; це єдине (або основне) джерело доходу населення. В Україні постійні затримки заробітної плати та її диференціація значно підвищили значущість інших джерел доходів для громадян країни. На першому місці стоять доходи від особистого підсобного господарства, на другому — допомоги, субсидії, дотації і компенсації. Таким чином, заробітна плата як економічна категорія все гірше виконує свої основні функції відтворювання робочої сили і стимулювання праці, перетворюючи свою сутність фактично на варіант соціальної допомоги, яка практично не пов'язана з результатами праці. Це призвело до того, що підприємства позбавились одного з найбільших важелів підвищення ефективності виробництва та піднесення його на світовий рівень. Тому, щоб заробітна плата виконувала свою стимулюючу функцію, повинен існувати прямий зв'язок між її розміром і кваліфікацією працівника, величиною і складністю виконуваної роботи, ступенем відповідальності при обов'язковому справедливому розподілі результатів діяльності підприємства. Роль заробітної плати в механізмі функціонування ринкової економіки полягає в тому, що вона має виконувати такі основні функції: відтворювальну, стимулюючу, оптимізаційну, регулювальну та соціальну [2, с. 327].

Таблиця 1. Показники держбюджету на січень 2010—2018 років

Роки	Мінімальна заробітна плата, грн	Мінімальна заробітна плата, $	Мінімальна заробітна плата, €	Прожитковий мінімум, грн	Індекс споживчих цін, %
2010	869	109	75	825	101,8
2011	941	118	90	894	101
2012	1073	134	104	1017	100,2
2013	1147	144	110	1108	100,2
2014	1218	152	110	1176	100,2
2015	1218	77	63	1176	103,1
2016	1378	58	54	1330	100,9
2017	3200	118	113	1544	101,1
2018	3723	133	111	1700	101,5

Джерело: складено за даними [3].

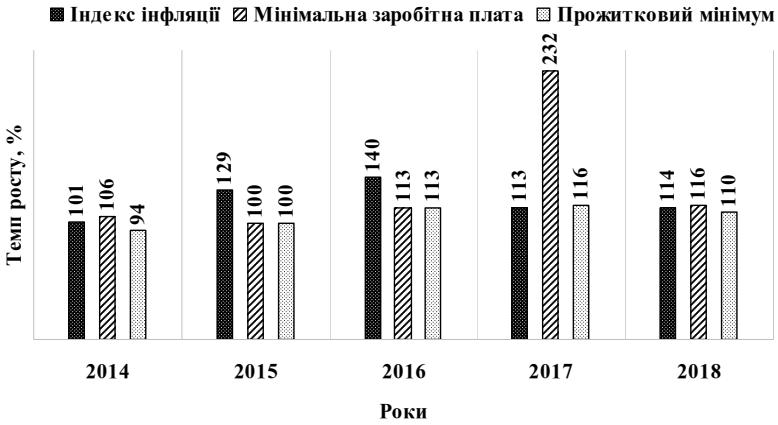

Рис. 2. Динаміка мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та індексу інфляції в Україні

Джерело: [3].

Відтворювальна функція полягає у забезпеченні працівників та членів їх родини необхідними життєвими благами для відновлення витраченої в процесі виробництва робочої сили та для відтворення поколінь. Реалізація цієї функції забезпечується встановленням державою прийнятного показника рівня інфляції, гарантованого мінімуму заробітної плати та прожиткового мінімуму. Упродовж усіх років державної незалежності бідність працюючого населення не зменшувалася, а зростала.

У структурі витрат на одиницю виробленої продукції заробітна плата в Україні з року в рік падала і нині дорівнює 8—9 %. У країнах ЄС, до стандартів якого Україна прагне долучитися, цей показник сягає 40—45%. Якщо в цивілізованих країнах через заробітну плату відбувається оборот понад 60% ВВП, то в Україні — менше 30%. За межею бідності, яка, відповідно до стандартів ООН, встановлена на рівні 5 доларів/день, проживає тотальна більшість населення України. Близько 60% фактично бідних становлять родини, де працюють два члени сім'ї. Нині щонайменше 10 млн працюючих (в тому числі управлінці) претендують на житлово-комунальні субсидії. Звідси безпрецедентний рівень тінізації і корупції в системі фінансово-економічних відносин.

Регуляторними інструментами, від яких залежить розмір мінімальної заробітної плати, в більшості країн є погодинна оплата та прожитковий мінімум. Останні у нашій країні неприпустимо занижені, про що можна зробити висновок, аналізуючи дані таблиці 1.

Проаналізувавши дані таблиці 1, можна стверджувати, що у 2017—2018 рр. значно зросла мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум. Проте, дивлячись на показники в доларах США та євро, можемо побачити, що розмір заробітної плати наразі на рівні 2011—2012 рр. Бюджет 2018 р. передбачає погодинну оплату на рівні — 22 грн 41 коп., тобто 68 центів (1 євро = 100 центів). Для порівняння погодинна оплата праці в країнах ближнього й дальнього зарубіжжя є такою (у євро): Болгарія — 3,7; Румунія — 4,4; Литва — 5,8; Латвія — 6,0; Греції — 15,6; Німеччина — 31; Франція — 34,9; Данія — 39,5; Бельгія — 40,4; Швеція — 41,9. Як бачимо, в Україні погодинна оплата є на порядок меншою, ніж у Болгарії та майже у 7 разів меншою, ніж у Румунії. Потрібно відмітити, що це країни, промисловий і економічний потенц-

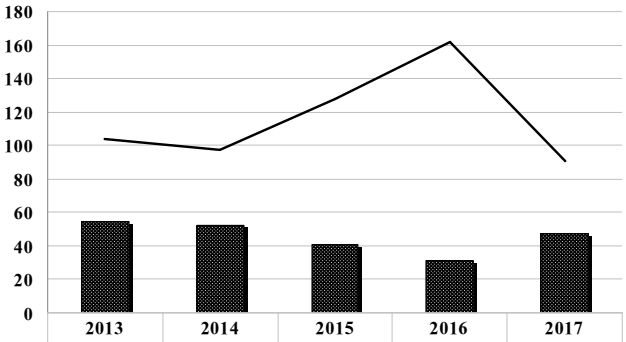

	2013	2014	2015	2016	2017
Потреба роботодавців у працівниках, тис. осіб	54,1	52,3	41	31,3	47,4
Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вакансій, осіб	104	97	128	162	91

Рис. 3. Попит і пропозиція робочої сили на ринку праці в Україні

Джерело: [3].

іал яких значно поступався Україні на момент установлення державної незалежності.

Щодо прожиткового мінімуму, ситуація є також критичною. Як відомо, обсяг прожиткового мінімуму містить два базових компоненти. По-перше, це вартісне вираження конче необхідних фізіологічних потреб людини, по-друге, це набір соціальних, освітніх та духовних цінностей мінімально прийнятного рівня життя. Бюджет України 2018 року передбачає прожитковий мінімум 1700 грн, тобто 51,5 євро. Якщо порівняти мінімальну заробітну плату України з найменшою заробітної платою серед країн Європи (найнижча заробітна плата в країнах ЄС у Болгарії — вона становила на кінець 2017 року 235 євро) — вона більша майже в 2 рази, а якщо з найвищою (Люксембург — 1999 євро) то вона є вищою від нашої "мінімалки" у 18 разів. Ще для порівняння вкажемо, що мінімальна зарплата (у євро) у найближчих країн-сусідів України: Молдова — 79; Білорусь — 170; Румунія — 275; Польща — 453. Далі проаналізуємо темпи росту мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та індексу інфляції в 2014—2018 роках. Дані подані за січень місяць кожного року.

За даними діаграми варто зазначити, що темп росту розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму у на 1 січня 2017 року становив 232 %. Розмір прожиткового мінімуму менше розміру мінімальної заробітної плати, отже оплата праці може покрити мінімальні потреби людини. Але індекс інфляції у 2017 році становив 113%, і це означає, що купівельна спроможність грошей невисока і зовсім не відповідає заробітній платі. Вже з 2015 року рівень росту індексу споживчих цін перевищував рівень мінімальної заробітної плати, але після значного підвищення рівня заробітної плати у 2017 році ситуація покращилася.

Стимулююча функція заробітної плати полягає у встановленні залежності розміру заробітної плати від особистого вкладу кожного працівника та результатів діяльності всього колективу підприємства. Поширеність на наших підприємствах несвоєчасної виплати заробітної плати погіршує матеріальне становище працівників та тим самим знижує мотивацію до праці та загострює соціальне становище в колективі. Дещо схожа до стимулюючої оптимізаційна функція заробітної плати, яка забезпечує певні пропорції в зростанні рівнів заробітної плати та продуктивності праці.

Ще однією з основних функцій є соціальна, вона має забезпечити рівну заробітну плату в однакових умовах праці та усунення будь-якої дискримінації в оплаті праці. Не на всіх наших підприємствах ці функції виконуються в повній мірі. Так, наприклад, заробітна плата має тенденцію до диференціації за регіонами, різними видами діяльності, умовами праці, за галузями і за професійно-кваліфікованими групами працівників. Найбільша диференціація заробітної плати виникла між працівниками підприємств та їх керівниками. Через це наростають суперечності в процесі виробництва між окремими групами працівників і соціальна напруженість та розгалуженість усередині виробничих колективів. Всі ці негативні наслідки посилюються тим, що вона в більшій мірі не має прямого відношення до ефективності праці та виробництва.

Щоб заробітна плата відповідала цілям управлінської стратегії: розвитку відчуття спільності у працівників, вихованню їх у дусі партнерства, раціональному поєднанню особистих і суспіль-

них інтересів, потрібна зміна її мотиваційного механізму. Психологічно, а потім і економічно, заробітна плата повинна націлювати працівника на чітке розуміння ним взаємозв'язків між вимогами до нього підприємства, фірми і внеском його в кінцеві результати діяльності, і, як наслідок, — розміром заробітної плати.

З огляду на вищесказане проаналізуємо наступну, регулювальну функцію. Вона вирішує проблеми регулювання вартості робочої сили на ринку праці під впливом співвідношення її попиту та пропозиції і розподілу трудових ресурсів за регіонами, галузями, підприємствами з урахуванням як особистих інтересів працівника щодо сфери прикладання своєї праці та інтересів ринкового виробництва, зумовлених економічною кон'юнктурою.

Проаналізувавши попит і пропозицію робочої сили можемо підвести такі підсумки: навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вакансій у 2017 році складає 91 тис. осіб, що 2 рази більше від потреби роботодавців у працівниках. У 2013—2014 роках показники попиту і пропозиції були відносно стабільними, але все ж пропозиція перевищувала попит майже в 2 рази. А вже з 2015 року попит йшов на спад, а пропозиція стрімко підвищувалась, найгірша ситуація склалась у 2016 році, через що зараз досить великий відсоток людей працездатного віку є безробітними. Відслідковуючи економічну активність населення працездатного віку 2017 році варто зазначити, що частка зайнятого населення складає 15496 тис. осіб, а рівень зайнятості — 65%. Частка безробітного населення — 1697 тис. осіб. Рівень безробіття складає 9,9% . Для порівняння, у країнах Євросоюзу цей показник становить 8,6, а у найближчих країн-сусідів України: Молдова — 5,3%; Білорусь — 0,9%; Румунія — 4,9%; Польща — 8,5%. Ще однією досить вагомою частиною населення України є економічно неактивне населення, що становить 6845 тис. осіб, це близько половини зайнятого населення країни. Дуже багато людей працездатного віку не можуть собі знайти роботу через те, що пропозиція робочої сили значно перевищує її попит, молоде покоління з вищою освітою часто не хочуть влаштовувати на роботу за фахом через відсутність стажу роботи, роботодавці з кожним роком намагаються все більше скоротити витрати на виробництво, а отже, і на оплату праці, надто високі податки призводять до тінізації заробітної плати, виплати в так званих "конвертах". Але це має досить негативні наслідки, найвагомішим з яких є соціальна незахищеність працівників та отримання мінімальної або досить низької пенсії.

ВИСНОВКИ

Отже, заробітна плата — це економічна категорія, яка найповніше відображає рівень життя суспільства та його соціально-економічне становище. Фактично на даний час заробітна плата не виконує своїх функцій, що призводить до соціального та економічного напруження громадян.

Ситуація на ринку праці України нині перебуває під впливом складних економічних та політичних умов. Зокрема спостерігається велика кількість факторів, що найближчим часом можуть призвести до різкого погіршення ситуації у сфері зайнятості. Це і загальноекономічні чинники, і вимушене переселення громадян зі східних регіонів та Криму в інші регіони країни, і неринкові прояви заробітної плати.

Таким чином, успішність подальшого подолання кризових явищ, що склалися потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць, удосконалення податкового законодавства у напрямі розвитку підприємництва і, як наслідок, — виведення оплати праці з тіні, підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів населення.

Література:

1. Закон України "Про оплату праці" // Закони України. — К.: ун-т законодавства, 1997. — Т. 8. — С. 210—218.

2. Економіка праці й соціально-трудові відносини: підручник / за ред. д-ра. екон. наук, проф. О.В. Шкільова. — К.: Четверта хвиля, 2008р. — 472 с.

3. Соціально-економічне становище України. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "On Labor Remuneration", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%8 (Accessed 04 May 2018).

2. Shkiliov, O.V. (2008), Ekonomika praci i socialno-trudovi vidnosunu [Economics of Labor and Social-Labor Relations], Fourth wave, Kyiv, Ukraine.

3. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Socio-economic situation of Ukraine", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 04 May 2018).

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018 р.

УДК 332.33:349.4

О. В. Анисенко,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв
Т. І. Склярук,
член школи молодого вченого кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

КОНСОЛІДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ

O. Anysenko,
Senior Lecturer of Land Management Department,
Petro Mohyla Black Sea National University
T. Skliaruk,
member of young scientists school, chair of land resources management,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

CONSOLIDATION OF AGRICULTURAL LAND AS A MECHANISM FOR IMPROVING LAND USE MANAGEMENT

У статті досліджено сутність терміну консолідація земель. Обгрунтовано вузький та широкий підходи до розуміння терміну. Зосереджено увагу на консолідації земель сільськогосподарського призначення, що має вирішити проблему роздроблення земель внаслідок їх паювання. Проаналізовано законопроекти, які спрямовані на забезпечення механізму консолідації земель сільськогосподарського призначення. Встановлено, що процедура консолідації не позбавлена недоліків, які суперечать Конституції України. Як висновок, зазначено, що законодавчі ініціативи мають бути спрямовані не лише на вироблення механізму консолідації, а й на інші заходи, які допоможуть уникати розроблення земель сільськогосподарського призначення.

In the article, the essence of the term "consolidation of lands" is explored. Substantiated narrow and broad approaches to understanding the term. The focus is on the consolidation of agricultural land, which has to solve the problem of fragmentation of land as a result of their subjugation. The draft laws aimed at providing a mechanism for the consolidation of agricultural lands are analyzed. It was established that the consolidation procedure is not without deficiencies, which are contrary to the Constitution of Ukraine. As a conclusion, it should be noted that legislative initiatives should be aimed not only at developing a consolidation mechanism, but also on other measures that will help to avoid the development of agricultural land.

Ключові слова: земля, консолідація, земельна реформа, консолідація земель, концентрація земель, об'єднання земельних ділянок, управління землекористуванням.
Key words: land, consolidation, land reform, land consolidation, land concentration, land consolidation, land use management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основним завданням земельної реформи, проголошеної Постановою Верховної Ради України у 1990 році, був перерозподіл земель з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, приватизація земельних ділянок, формування раціонального використання та охорони земель. Наймасштабнішим етапом земельної реформи було паювання сільськогосподарських угідь колективних сільськогосподарських підприємств з наданням їх членам земельної частки (паю) [3, с. 380—384]. Право на земельну частку, яка в середньому по Україні становить 4,2 га, набули 6,77 мільйонів селян, а це значно менше від розмірів оптимального зем-

лекористування [6, с. 11—13]. Внаслідок чого сільськогосподарські землі України стали надмірно роздробленими. Тому питання консолідації земель сільськогосподарського призначення є актуальним у наш час з точки зору економіки та правового механізму її забезпечення.

Власники земельних часток (паїв), які бажають обробляти їх самостійно, позбавлені можливості використовувати сучасні засоби автоматизації сільського господарства, оскільки доходів від звичайної сільськогосподарської діяльності для цього буде явно недостатньо. Лише укрупнення (консолідація земель) землекористування до економічно обгрунтованих розмірів дозволяє зменшити собівартість сільськогосподарської продукції та підвищити конкурентоспроможність товаровиробників. У більшості випадків консолідація земель — це сукупність дій, які можуть підвищити якість життя і підтримати несільськогосподарські види діяльності, а також підвищити ефективність базового сільського господарства [3, 380—384].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Правові та економічні питання консолідації земель сільськогосподарського призначення досліджувалися плеядою зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: О.А. Домбровської, В.М. Кілочка, П.Ф. Кулинича, О.П. Куцевич, М.І. Максименко, А.Г. Мартина, Р.С. Марусенка, А.М. Мірошниченко, В.В. Носіка, В.І. Семчик, Л.В. Ткачук, А.М. Третяка, А.М. Шворака, М.В. Шульги тощо. Вчені зробили вагомий внесок у розвиток цієї теми, але й досі залишаються не достатньо досліджені теоретико-методологічні та методичні засади механізму проведення консолідації сільськогосподарських земель. Наприклад, П.Ф. Кулинич відзначив, проблема роздробленості земель сільськогосподарського призначення може бути успішно вирішена, незважаючи на її "запущеність" через консолідацію сільськогосподарських земель в Україні. Вчений стверджує, що з соціально-економічної та політико-правової точок зору уявляється доцільним започаткувати здійснення в країні програми широкомасштабної консолідації сільськогосподарських земель як наступного етапу земельної реформи та забезпечити цей етап відповідним організаційно-правовим механізмом реалізації. У зв'язку з цим хотілося б побачити в постанові Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413 визнання проблеми роздроблення земель сільськогосподарського призначення та основні заходи щодо консолідації земель.

Консолідація земель як один із заходів удосконалення структури землеволодіння, є відносно новим і практично невідпрацьованим поняттям для України. Однак, через великі масштаби роздрібненості землекористувань і зростаюче значення сільської місцевості, консолідація земель стає дедалі важливішим елементом стратегій і проектів, спрямованих на підвищення якості життя в сільських районах за допомогою забезпечення ефективнішого управління природними ресурсами й охорону навколишнього середовища, підвищення конкурентоспроможності сільського господарства й стимулювання розвитку сільських районів, створення інфраструктури й надання послуг, створення можливостей працевлаштування й поліпшення побутових умов у сільській місцевості [6, с. 11—13]. Консолідацію земель іноді неправильно розуміють як лише перерозподіл земельних ділянок з метою ліквідації наслідків земельної роздрібненості. Насправді ж цей процес пов'язаний з широкими соціально-економічними реформами ще з часів її першого проведення в Західній Європі [4, с. 115].

Консолідація земель — це інтегрована система заходів з організації території землекористувань (землеволодінь) через об'єднання роздрібнених земельних ділянок у компактні масиви, створення правових та інституційних механізмів щодо уникнення фрагментації земель, а також природоохоронних заходів, здійснення необхідних поліпшень для агроформувань, зокрема ірригаційно-дренажної інфраструктури, дорожньої мережі, заходів ведення боротьби з ерозією та поліпшення природних ландшафтів, що базується на засадах раціональності та економічної ефективності. Система управління земельними ресурсами потребує масштабної модернізації та перегляду окремих базових засад, щоб усунути негативи, пов'язані з перерозподілом земельної власності. З метою виявлення резервів удосконалення системи управління, а також "вузьких місць" необхідно проаналізувати інституціонально-правові умови функціонування її основних ланок. Управління у сфері використання та охорони земель слід розглядати як організаційно-правову діяльність уповноважених органів із забезпечення раціональної та ефективної експлуатації земель усіма суб'єктами господарювання у межах, визначених земельним законодавством України. Суб'єктом управління в галузі використання та охорони земель є система уповноважених органів, які відповідно до земельного

законодавства здійснюють організаційно-правову діяльність щодо забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони. Важливою складовою системи управління земельними ресурсами є землеустрій — сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин і регіональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил. Мета землеустрою визначається відповідними напрямами його проведення: забезпечення раціонального використання земель; їх охорона; створення сприятливого екологічного середовища; поліпшення природних ландшафтів. Суб'єктами землеустрою є органи державної влади та місцевого самоврядування, юридичні й фізичні особи, які здійснюють землеустрій, землевласники та землекористувачі, а об'єктами — територія України, адміністративно-територіальних утворень або їх частин, землеволодінь та землекористувань чи окремі земельні ділянки. Л. Новаковський переконаний, що реалізація всього комплексу робіт щодо здійснення землеустрою неможлива через обмеженість коштів [5, с. 15]. Вихід з цієї ситуації він убачає в розробці й реалізації Державної програми землеустрою. В умовах широкомасштабного здійснення земельної реформи роль землеустрою у реформованих сільгосппідприємствах зростає. Підтвердженням цього є прийняття Верховною Радою Закону України "Про землеустрій" [1], який забезпечує:

— реалізацію державної політики щодо використання та охорони земель, здійснення земельної реформи, удосконалення земельних відносин, наукове обгрунтування розподілу земель за цільовим призначенням з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, формування раціональної системи землеволодіння і землекористування, створення екологічно сталих агроландшафтів тощо;

— надання інформації для правового, економічного, екологічного і містобудівного механізмів регулювання земельних відносин на національному, регіональному, локальному й господарському рівнях шляхом установлення особливого режиму та умов використання й охорони земель;

— встановлення і закріплення на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, земельних ділянок власників і землекористувачів;

— прогнозування, планування та організацію раціонального використання й охорони земель на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях;

— організацію території сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з метою створення просторових умов для еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, упровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням, удосконалення структури і розміщення земельних угідь, посівних площ, системи сівозмін, сінокосо- і пасовищезмін;

— розробку і здійснення системи заходів щодо землеустрою для збереження природних ландшафтів, відновлення та підвищення родючості грунтів, рекультивацію порушених земель і землювання малопродуктивних угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, висушення, зсувів, вторинного засолення, закислення, заболочення, ущільнення, забруднення промисловими відходами та хімічними речовинами тощо, консервацію деградованих і малопродуктивних земель, запобігання іншим негативними явищам;

— організацію території підприємств, установ і організацій з метою створення умов сталого землекористування та встановлення обмежень і обтяжень (земельних сервітутів) у використанні та охороні земель несільськогосподарського призначення;

— отримання інформації щодо кількості та якості земель, їхнього складу та інших даних, необхідних для ведення державного земельного кадастру, моніторингу земель, здійснення державного контролю за їх використанням та охороною.

Ефективна система управління земельними ресурсами гарантує право власності та його захист, підтримує стягнення податку на землю і нерухомість, забезпечує гарантії кредиту, розвиває земельні ринки і здійснює їх моніторинг, захищає земельні ресурси й підтримує моніторинг навколишнього природного середовища, сприяє землеустрою державних земель, зменшує кількість спорів, сприяє земельній реформі в сільській місцевості, покращує міське планування і розвиток інфраструктури, а також забезпечує статистичні дані, які допомагають здійснювати хороше управління на високому рівні. Вона повинна бути помірною за вартістю і відкритою для кожного, задовольняючи потреби всіх її користувачів, а також стабільною.

Головна умова ефективної земельної політики полягає в тому, що вона має запропонувати практичну і послідовну сукупність правил, інституцій та інструментів, що розглядаються як справедливі, законні та прийнятні для різних зацікавлених суспільних груп. У схемі землеустрою комплексно і взаємопов'язано з достатньою повнотою деталізації необхідно вирішити основні проблеми, зв'язані з використанням земель усіх категорій і їх перерозподілом, адаптацією сільськогосподарського і несільськогосподарського виробництва до сучасних земельних відносин та ринкових умов, визначенням категорій земель для ведення особистого підсобного господарства, садівництва, розвитку агропромислового комплексу, лісового господарства, розширення меж населених пунктів, промисловості, транспорту, природоохоронних заходів та інших потреб району в цілому. За кордоном, зокрема, у Франції, Німеччині, Швейцарії, Китаї, США, Швеції система планування, використання та охорони земель регулюється спеціальним законодавством. У системі землевпорядної документації схема землеустрою повинна бути передплановим та передпроектним документом і техніко-економічною основою для міжгалузевого перерозподілу земель. Основне її завдання при цьому — забезпечити комплексне і взаємозв'язане вирішення всіх проектних заходів на території району. В умовах соціально-економічних перетворень, зміні форм власності головним завданням схеми землеустрою району є виявлення найбільш ефективних, екологічно безпечних і соціально орієнтованих напрямів використання земельних ресурсів, створення умов для науково обгрунтованого перерозподілу земель, формування багатоукладної економіки. Схема землеустрою району розробляється на перспективу не менше ніж 10 років із виділенням першої черги [5, с. 24]. Через кожні п'ять років до схеми при необхідності вносять уточнення та доповнення, які стали актуальними на даний час. Консолідацію земель можна проводити такими способами [2, с. 235—240]:

— обмін земельними ділянками чи їх частинами. Одним із найпоширеніших і найпростіших способів консолідації земель є добровільний обмін земельними ділянками з метою такої просторової організації території землекористування (компактності), що задовольнятиме потреби землекористувачів і сприятиме ефективнішому використанню земельних ресурсів. При цьому розрізняють обмін рівновеликих і рівноцінних ділянок землі та обмін нерівновеликих і нерівноцінних ділянок між господарствами із грошовою компенсацією;

— оренда. Сучасна технологія обробітку потребує великих площ. У теперішніх умовах функцію об'єднання земель виконує оренда, яка дає змогу фермерам розширювати свої володіння і підвищувати вихід продукції як для збуту на ринку, так і для власного споживання. Вона приваблює людей тим, що не потребує вкладення великих фінансових засобів, дозволяючи фермерам інвестувати гроші в техніку та ін. фактори виробництва. Передача земель в оренду здебільшого залежить від розмірів земельної ділянки. Невеликі земельні ділянки власники обробляють самостійно. Більші площі потребують використання необхідного устаткування. Відсутність техніки і змушує власників таких земельних ділянок здавати їх в оренду. Таким чином, в орендні відносини залучаються переважно середні за розміром земельні наділи-частки. Орендар, поєднуючи невеликі за величиною ділянки в одне ціле, створює необхідні умови для їх використання;

— купівля-продаж. Ефективний перерозподіл і консолідація земель неможливі без функціонування повноцінного ринку земель, зокрема сільськогосподарських. В Україні поки що не створені умови для повноцінного ринку сільськогосподарських земель, зокрема у законодавчому плані: Закони України "Про ринок земель", "Про ринок сільськогосподарських земель" ще досі не прийняті. На розвиток ринкового обігу земельних ділянок негативно впливає мораторій на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення через укладення певних цивільно-правових угод. Таким чином, купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення в нашій державі перебуває на початковому етапі, насамперед через недосконалість правових механізмів. Але варто зауважити, що саме консолідація земель слугує своєрідним стимулом ринку земель у країнах з перехідною економікою.

У наш час оренда земель є основною формою консолідації земельних наділів у користуванні новими суб'єктами господарювання — орендарями у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю, асоціацій селянських господарств, виробничих кооперативів, акціонерних товариств та індивідуальних підприємств селян-лідерів [4, с. 205]. Сьогодні в нашій державі постала проблема фрагментації та роздрібненості земель: внаслідок масової приватизації земель і реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств з'явилось більше

шести мільйонів власників ділянок землі розміром в 1—4 га. Крім того, тут є ще один негативний момент: ця невелика власність селянина розділена ще на кілька ділянок, що розміщені на різних полях.

Отже, узагальнення сутності консолідації земель дозволяє зробити висновок, що головною метою консолідації земельних паїв є об'єднання, злиття земельних ділянок. Це дії зі знищення багатосмужжя, ліквідації черезсмужжя у землеустрої з метою зменшення недоліків землеволодіння та зведення великої кількості дрібних ділянок, які належали різним землевласникам, у великі ділянки, які розташовувалися в одному місці. Проаналізувавши розміри земель сільськогосподарських підприємств на основі консолідації, було сформовано концептуальні підходи до визначення раціональних розмірів земель сільськогосподарських підприємств, а саме: стратегічні пріоритети екологізації землекористування, які базуються на застосуванні природозберігаючих та природовідтворюючих заходів.

Література:

1. Закон України "Про землеустрій" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-15/ed2010-1008

2. Нестеренко Г.Б. Консолідація земель як один із заходів удосконалення структури землеволодінь / Г.Б. Нестеренко, Г.І. Красовська // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.1 — С. 235—240.

3. Рудень О.В. Консолідація земель сільськогосподарського призначення — нові пропозиції законодавця // "Молодий вчений". — Серпень 2017. — № 8 (48). — С. 380—384.

4. Ткачук Л.В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин: монографія / Л.В. Ткачук. — Львів: Вид-во Львівського НАУ, 2009. — 249 с.

5. Шворак А.М. Консолідація земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. д. е. н. — К., 2016. — 39 с.

6. Шворак А.М. Теоретичні засади консолідації земель: зміст, мета, завдання, принципи // Землеустрій і кадастр. — 2008. — № 4. — С. 11—13.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Land Management", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-15/ed20101008 (Accessed 20 April).

2. Nesterenko, H.B. (2011), "Consolidation of land as one of the measures to improve the structure of land holdings", Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol. 21.1, pp. 235—240.

3. Ruden', O.V. (2017), "Consolidation of agricultural land — new legislative proposals", Molodyj vchenyj, vol. 8 (48), pp. 380—384.

4. Tkachuk, L.V. (2009), Konsolidatsiia zemel': efektyvne vykorystannia ta okhorona v umovakh transformatsii zemel'nykh vidnosyn [Consolidation of land: effective use and protection in the context of transformation of land relations], Vydvo L'vivs'koho NAU, Lviv, Ukraine.

5. Shvorak, A.M. (2016), "Consolidation of agricultural lands", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

6. Shvorak, A.M. (2008), "Theoretical principles of land consolidation: content, purpose, objectives, principles", Zemleustrij i kadastr, vol. 4, pp. 11—13.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2018 р.

УДК 65.012.34:656.11

Ф. М. Алієв,
здобувач, Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ПОТОКУ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ МАТЕРІАЛЬНОГО ПОТОКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

F. Aliyev,
Applicant at the Department of Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaev, Kharkiv

SPECIFICS OF THE FORMATION A TRAFFIC FLOW, AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE MATERIAL FLOW THE AGRICULTURAL SECTOR

Як важливий фактор економічного зростання регіонів і країни в цілому в світовій практиці набув процес формування різнопрофільної та багатофункціональної інтегрованої транспортно-логістичної системи управління транспортними потоками агропродуктового підкомплексу. Проведені дослідження матеріальних та транспортних потоків агропродуктового підкомплексу Харківської області дозволили визначити основні види та напрями руху транспортних потоків у тваринництві та рослинництві регіону. Що дозволило визначити, що створення логістичних кластерів агропродуктового підкомплексу у досліджуваному регіоні є джерелом ефективного економічного розвитку як агропродуктового підкомплексу, так і регіону в цілому.

Важливим елементом при організації та управлінні транспортними потоками в логістичному кластері є створення відповідних показників результативності. Таким чином було визначено основні фактори економічної ефективності управління транспортними потоками в логістичному кластері агропродуктового підкомплексу. Ефективність організації транспортних потоків у логістичному кластері, відповідність транспорту вимогам транспортування продукції агропродуктового підкомплексу, оперативність та якість логістичного сервісу та конкурентоспроможність ціни забезпечить залучення нових учасників кластеру, його економічне зростання, а оптимізація просування транспортних потоків забезпечить зниження витрат, підвищення рівня оперативності дій, збільшення конкурентних переваг, а також зростання прибутку кластеру в цілому.

Important factor in the economic growth of regions and the country as a whole, in the world practice process of forming a diversified and multifunctional integrated transport and logistics management system transport flows of agro-food subcomplex has acquired. The researches of material and transport flows of the agricultural product subcomplex of Kharkiv region made it possible to determine the main types and directions of traffic flow in livestock and crop production. What made it possible to determine that the creation of logistic clusters the agro-food subcomplex in the studied region is a source effective economic development both for the agro-food subcomplex and for the region as a whole.

An important element in the organization and management of traffic flows in the logistics cluster is the creation appropriate performance indicators. Thus, the main factors of the economic efficiency of transport flows management in the logistic cluster of the agro-product subcomplex were determined. The efficiency of the organization of transport flows in the logistic cluster, the compliance of the transport with the requirements for transporting products of the agro-food subcomplex, the efficiency and quality of logistics service and the competitiveness of the price will ensure the attraction of new members of the cluster, its economic growth, and optimization of transport flows will ensure lower costs, increase the level of efficiency, increase the competitive benefits, as well as the profit growth of the cluster as a whole.

Ключові слова: транспортній поток, матеріальній поток, агропродовольчий кластер, логістика, логістичний кластер.
Key words: transport flow, material flow, agro-food cluster, logistics, logistic cluster.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Світові інтеграційні процеси у агропродуктовому підкомплексі визначають збільшення транспортних потоків та пошук напрямів підвищення їх ефективності, зниження витрат, прискорення обігу, підвищення інформаційності та якості. Така тенденція перш за все зумовила зростання потреб у перевезенні та складському обслуговуванні вантажів агропромислового підкомплексу.

Таблиця 1. Динаміка перевезення вантажів агропродуктового підкомплексу Харківської області за видами транспорту, тис. т

Транспорт	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Залізничний	112,58	121,94	118,82	115,44	92,82
Автомобільний вантажний	303,68	325,78	421,62	438,35	569,87
Усього	416,26	447,72	540,44	553,79	662,69

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Харківський області [2].

Транспортні потоки формуються у межах транспортно-логістичного кластеру агропродуктового підкомплексу регіону і області вцілому. Формування транспортного потоку спонукає розвиток сучасних логістичних систем за напрямами руху матеріальних потоків агропродуктового підкомплексу регіону. Як свідчить досвід розвинутих країн, транспортно-логістичні системи як ефективні інструменти планування, організації та управління рухом матеріального потоку та потоків, що його супроводжують, дозволяють зменшити загальні логістичні витрати на 1—35%, транспортні витрати на 7—20%, витрати на навантажувально-розвантажувальні роботи і збереження матеріального потоку на 20—30%, прискорити швидкість обігу матеріальних ресурсів на 20—40% [1].

Отже, в якості важливого фактору економічного зростання регіонів і країни в цілому в світовій практиці набув процес формування різнопрофільної та багатофункціональної інтегрованої транспортно-логістичної системи управління транспортними потоками агропродуктового підкомплексу починаючи з місцевих рівнів з послідуючою інтеграцією в транснаціональні кластери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На теперішній час вивчення тематики організації ефективного управління та формування транспортного потоку присвячено достатню кількість робіт. Значний внесок у вивчення цього зробили такі вченні та науковці, як: Д. Бауерсокс. Дж. Орліскі, О. Уайт, Б. Анікін, А. Гаджинський, В.І. Перебийноса, О.І. Пилипченка, М.І. Пугачова, В. Сергеєв Б.Х. Ходасевича ті інші. Водночас, міра вивченості багатьох питань досліджуваної тематики, що знаходяться в руслі вимог і завдань сучасної ринкової економіки, до цих пір залишається актуальним і поки ще далека від своєї закінченості. Тоді як сучасні ринкові відносини вимагають розвитку нових теоретичних і практичних підходів до вирішення нагальних проблем транспортного забезпечення й обслуговування агарного сектору, потребують удосконалення системи транспортних потоків, що і стає основою для проведення цього дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною цілю статті є вивчення особливостей та пошук шляхів ефективного формування транспортного потоку як невід'ємної складової матеріального потоку аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оскільки на сучасному етапі розвитку процеси європейської інтеграції є пріоритетом вітчизняної державної політики, то формуються певні вимоги до розвитку транспортно-логістичних мереж та кластерів. Інтеграційні процеси агропродуктового підкомплексу вимагають створення ефективної транспортно-логістичної мережі, не тільки з адаптацією до вимог стандартів ЄС, а потребують використання інноваційних підходів щодо організації управління транспортними у зв'язку із матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками.

Саме формування різнопрофільної та багатофункціональної інтегрованої транспортно-логістичної системи управління транспортними потоками агропродуктового підкомплексу дозволить досягти важливого фактору економічного зростання.

Таким чином, було проведено дослідження динаміки регіонального ринку просування транспортних потоків у агропромисловому підкомплексі регіону протягом 2012—2016 рр. (табл. 1).

Динаміка свідчить про збільшення обсягів перевезення протягом досліджуваного періоду. Також відмічається тенденція до зменшення перевезень з використанням залізничного транспорту. Така динаміка пояснюється розгалуженням транспортно-логістичної мережі просування матеріальних потоків агропродуктового підкомплексу регіону. Встановлено, що прогнозні темпи зростання транспортних по-

Таблиця 2. Середня відстань внутрішніх перевезень вантажів залежно від земельної площі та з урахуванням рельєфу, конфігурації земельних угідь і розташування виробничих центрів, км

Площа сільгоспугідь підприємства, га	Коефіцієнти, що враховують ступінь пересіченості рельєфу, конфігурації земель та ін.				Збільшення відстані перевезень IV групи до I, км
	I	II	III	IV	
300	1,4	1,6	1,8	2,0	0,6
500	1,8	2,0	2,4	2,6	0,8
1000	2,5	2,9	3,3	3,7	1,2
1500	3,1	3,5	4,1	4,5	1,4
2000	3,5	4,0	4,7	5,2	1,7
3000	4,3	4,9	5,8	6,4	2,1
4000	5,0	5,5	6,7	7,4	2,4
5000	5,6	6,4	7,4	8,2	2,6

Джерело: узагальнено на основі джерела [4].

токів у агропродуктовому підкомплексі Харківської області становить 3—5% щорічно, тоді як у 2009—2012 рр. цей показник становив 0,1—1%.

Проте на сучасному етапі система просування транспортних потоків є ефективним інструментом розробки планів, організації та управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних системах, спрямована на досягнення максимальної прибутковості всіх учасників певного розподільчого процесу через оптимізацію їх витрат [1].

Отже, транспортна мережа є місцем формування і просування транспортних потоків, що характеризує забезпеченість регіону певними видами транспорту. Обсяг транспортних потоків визначає густота мережі, її конфігурація, пропускна і провізна спроможність окремих напрямків. Формування транспортної мережі, її видова структура, густота шляхів сполучення як загалом так і окремих видів транспорту, проходження основних магістралей визначаються галузевою структурою, його виробничою спеціалізацією, територіальною організацією, густотою населених пунктів, особливостями історичного розвитку, природними умовами, а також економіко-географічним положенням території регіону [3].

Харківський регіон має сприятливі передумови для формування і розміщення транспортної мережі.

Збільшення перевезень вантажним автомобільним транспортом у регіоні вимагає необхідності впровадження постійного та своєчасного управління транспортними потоками. Тому останнім часом можна відмітити підвищену увагу до формування, моделювання та аналізу транспортних потоків агропродуктового підкомплдексу. Таке зосередження, в першу чергу, викликано зростанням витрат на виробництво, специфікою галузі та глобалізацією ринкової економіки. Оскільки на цьому етапі розвитку конкуренція має глобальний характер і підприємства агропромислового підкомплексу для отримання конкурентоспроможності на світовому ринку, повинні приділяти особливу увагу проектуванню та управлінню транспортних потоків. Що дає можливість підприємству, яке є складником агрологістичного кластеру залишатися динамічним та гнучким до ринкових умов. Ефективно сплановані та відрегульовані транспортні потоки логістичного кластеру регіону дають значні конкурентні переваги галузі за рахунок забезпечення споживачів потрібною продукцією з найменшими витратами в зазначений час.

Специфікою просування транспортних потоків у агропродуктовому підкомплексі є використання різних видів транспорту і перевезення різного класу вантажів. До того ж планування транспортних робіт значною мірою залежить від інших виробничих факторів підприємств. Так, відстані внутрішньогосподарських перевезень прямопропорційно залежать від площі сільськогосподарських угідь (табл. 2).

Так, очевидно, що при підвищенні ступеня пересіченості рельєфу, у зв'язку з видовженням полів і кривизною доріг, відстані перевезень зростають. Також важливу роль відіграє дорожній фактор, особливо що стосується польових доріг, які дають змогу зменшувати пробіги, цим самим економлячи пальне.

Також однією зі специфічних особливостей агропродуктового підкомплексу є потреба в залученні різного виду транспортних засобів у виробничому процесі. При цьому аграрне виробництво вимагає використання спеціалізованого транспорту, часто транспортні операції виконуються в поєднанні з агротехнічними роботами (внесення добрив, збирання кормових культур, роздавання кормів тощо).

Досліджено, що сільськогосподарські підприємства Харківської області забезпечені сучасною сільгосптехнікою лише на 20—25%. Якщо просто перерахувати нову техніку, наприклад, трактори або комбайни, то можна говорити про приблизно 60% наявності такої техніки. Але, і це дуже важливо, у разі системного підходу до вибору і впровадження сучасної технології необхідне повнокомплектне технічне забезпечення. Тобто купівля сучасного агрегату без переходу на сучасну технологію дозволяє використовувати таку техніку на 50%.

Наприклад, використовування сучасного комбайна без бункера-накопичувача і систем навігації. Тому якщо враховувати саме системний підхід до вибору техніки, то сучасну сільгосптехніку представлено лише в 15% підприємств досліджуваного регіону. Технічне оснащення галузі не має системного підходу з боку держави, оскільки державна підтримка у вигляді здешевлення придбання орієнтується переважно на вітчизняну техніку, яка не "підпадає під категорію сучасних агрегатів" [3]. Проте уряд виявив ініціативу виділення з державного бюджету 550 млн грн на компенсацію аграріям через банки 15% вартості придбаної сільськогосподарської техніки українського виробництва. Потім обсяг компенсації було збільшено до 20%. Програма спрямована на підтримку вітчизняного сільгоспмашинобудування, оскільки кошти надаватимуться на покупку техніки з рівнем локалізації виробництва не менше 35%. До 2020 року уряд має намір довести цей показник до 60% [5].

Таблиця 3. Характеристика транспортних потоків агропродуктового підкомплексу Харківської області

Види потоків	Тип транспорту	Розподіл транспорту в структурі вантажообігу, %	Основні напрями руху транспортних засобів
Регіональні закупівля	Авто високої вантажопідйомності, з причепами	100	логістичні посередники мат.-техн. забезпечення
Регіональні збут	Авто високої вантажопідйомності	65	поле-переробка; склади - переробка, зернопотік - ХПП
	Авто середньої вантажопідйомності	20	зернопотік - ХПП;
	Спец. автотранспорт	15	твар. ферми – переробні підприємства
Внутрішні (підприємства)	Авто високої вантажопідйомності, з причепами	18	поле-зернотік; епізодичні спецперевезення
	Авто середньої вантажопідйомності	52	поле-зернотік; поле-кормоцех
	Тракторний	30	поле-твар. ферми; поле-склади, поле-кормоцехи
Мікропотоки (локальні)	Авто середньої та малої вантажопідйомності	60	зернотік-склади; склади-власна переробка; поле-ферми
	Тракторний	35	ферма-поле; кормоцех - ферма; обслуговування підрозділів підприємства
	Гужовий	5	обслуговування твар. ферм, будівельної та рільничих бригад

Джерело: удосконалено автором на основі власних досліджень.

Вважаємо, існує необхідність розробки єдиної аграрної програми розвитку регіону, яка визначатиме: технології, затребувані у сільському господарстві для забезпечення стійкого розвитку галузі; техніку, необхідну для впровадження цих технологій. Крім того, необхідно визначити, яку техніку доцільно виробляти в Україні, а яку краще закуповувати за кордоном.

Проведені дослідження матеріальних та транспортних потоків агропродуктового підкомплексу Харківської області визначають основні види та напрями руху транспортних потоків у тваринництві та рослинництві регіону (табл. 3).

З вищенаведеної таблиці очевидно, що основна маса вантажів перевозиться автомобільним транспортом. В більшості випадків для перевезення вантажів підприємства звертаються до логістичних компаній, які надають услуги з перевезення вантажів, де транспорт має належний технічний стан. Такі перевезення значно зменшують логістичні витрати підприємств. Що ж стосується наявного машинно-тракторного парку переважної більшості підприємств агропродуктового підкомплексу Харківської області, станом на початок 2016 року, то тут спостерігається тенденція до дуже повільного оновлення. Значна частина господарств недостатньо забезпечена новими комбінованими високопродуктивними агрегатами, сівалками точного висіву, машинами для ефективного захисту рослин. Для забезпечення повної технологічної потреби сільгосптоваровиробникам області необхідно збільшити парк тракторів, зернозбиральних комбайнів та інших сільгоспмашин від 20 до 30%.

Основними виробниками, що мають забезпечити потреби у сільськогосподарській техніки є такі підприємства: ВАТ "ХТЗ"; ЗАТ "ЛКМЗ"; ВАТ "Ізюмське РТП"; ДП "110 Харківський авторемонтний завод"; ТОВ "Торговельний дім "ДОНСНАБ"; ТОВ "Лозівський комбайновий завод"; ТОВ фірма "Альта ЛТД". На зазначених підприємствах є освоєним серійне виробництва нових видів техніки, у тому числі систем машин, які забезпечують комплексну механізацію базових агротехнологій з вирощування зернових, зернобобових, технічних та інших культур і мають вищі рівні продуктивності.

Підприємства Харківської області не мають нормативної забезпеченості: фактична забезпеченість складає 72 % від технологічної потре-

Таблиця 4. Основні фактори синергетичного ефекту формування агропродуктового транспортно-логістичного кластеру

Основні фактори ефективності функціонування агропродуктового транспортно-логістичного кластеру						
внутрішні			зовнішні			
контроль якості продукції	використання передових технологій	високо-кваліфікований персонал	підтримка кластерних ініціатив	координація дій	ефективна логістика	партнерство

Синергетичний ефект функціонування агропродуктового транспортно-логістичного кластеру		
учасники	споживачі	економіка регіону в цілому
– зменшення логістичних витрат і інших їх статей; – мінімізація ризиків; – підвищення ефективності діяльності кожного; – оптимізація запасів; – конкурентні переваги; – використання інноваційних технологій; – залучення інвестицій; – надійні партнерські відносини; – спрощене проходження процесів сертифікації	– гарантії якості продукції; – якісне обслуговування; – забезпечення потреб у повному обсязі; – сприятлива цінова політика	– зростання ВРП; – збільшення дохідності місцевих бюджетів; – розвиток логістичної інфраструктури; – створення нових робочих місць; – підвищення ефективності зовнішньо-економічної діяльності; – підвищення інвестиційної привабливості галузі

Джерело: удосконалено автором.

би тракторів, зернозбиральних комбайнів — 65%, грунтообробних знарядь — близько 80%. Кількість машин для догляду за посівами не перевищує 78% до потреби. Отже, через об'єктивні та суб'єктивні причини на сьогодні фактична забезпеченість тракторами потужністю понад 100 к.с. складає 74% до їх технологічної потреби, а машинно-тракторний парк в області, в цілому, на 68—71% складається з техніки, яка має знос понад 70%. Так, кількість майже всієї сільськогосподарської техніки зменшилась в середньому на 60%. Таке зменшення можна пояснити скрутним фінансовим станом багатьох підприємств регіону [6].

Привілеї, що надаються державою на повернення коштів з купівлі техніки вітчизняного виробництва з одного боку мають великі перспективи для виробників, проте ускладняється тим, що сільськогосподарська техніка вітчизняного виробництва має нижчий технічний рівень, продуктивність, надійність, якість, а також недостатній асортимент. Для забезпечення збуту сільськогосподарської техніки, що виробляється на підприємствах області, необхідно підвищити її технічний рівень, надійність і якість. Вищенаведене є одним з істотних факторів для визначення завдань щодо виробництва техніки підприємствами тракторного і сільськогосподарського машинобудування в області та розроблення заходів для посилення державної та регіональної підтримки підприємств відносно придбання техніки.

Стосовно залучення того чи іншого виду транспорту залежить від умов роботи та обсягів перевезень вантажів. Включення тих або інших статей витрат у собівартість транспортних послуг значною мірою залежить від базисних умов поставки, закріплених договором купівлі-продажу.

Витрати на транспортні потоки формують основу для формування системи тарифів на послуги логістичних компаній, яких вже засновано чимало на території регіону, що мають транспорт майже по всій країні.

Під системою тарифів розуміємо сукупність взаємозалежних ставок, застосовуваних для розрахунку платежів за перевезення вантажів, а також виконання пов'язаних з перевезеннями вантажних і комерційних операцій. Система транспортних тарифів, по яких здійснюються розрахунки між відправниками вантажу, вантажоодержувачами і транспортно-логістичними посередниками, залежить від виду транспорту і способу перевезення. Рівень тарифів визначається виходячи з умов відшкодування витрат на транспортування й одержання за планованого (нормативного) прибутку. У практичній діяльності по встановленню цін на автотранспортні послуги повинні враховуватися насамперед, три основні орієнтири: собівартість надання послуги, середні ціни ринку й гранична платоспроможність споживачів.

Для формування ефективної транспортної мережі у Харківської області відповідно до "Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року" заплановано формування транспортно-логістичного кластеру. Такий транспортно-логістичний спрямований на підвищення внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності його членів за рахунок комерційного і некомерційного співробітництва, використання ефектів синергії, наукових досліджень та інновації, освіти, навчання і заходів політики підтримки [7]. Стратегія спрямована на створення загального міжгалузевого транспортно-логістичного кластеру.

Створення зазначеного загального транспортно-логістичного кластеру є дуже перспективним для розвитку економіки регіону. Про-

те, вважаємо за необхідне зазначити, що така розгалуженість може негативно вплинути на його функціональність, оскільки продукція агропродуктового підкомплексу має відмінні особливі вимоги до транспортування, і той транспорт, у якому транспортуються продукція агропродуктового підкомплексу, має бути призначений тільки для неї. Перевезення іншого промислового чи будь-якого іншого вантажу буде мати негативний вплив на якість продукції.

Тому, на нашу думку, більш доцільним є створення агропродуктового транспортно-логістичного кластеру в межах регіонального кластеру даної галузі. Такі інтеграційні об'єднання мають стати рушійною силою розвитку агропродуктового підкомплексу досліджуваного регіону і країни в цілому. Харківський район є прикладом активної кластеризації і економічного розвитку Харківської області. З точки зору транспортної доступності, то Харків є великим транспортним вузлом.

Рис. 1. Основні фактори ефективності управління транспортними потоками у логістичному кластері агропродуктового підкомплексу

Джерело: удосконалено автором.

Варто відзначити, що одним з головних завдань організації та формування логістичних кластерів є синергії між виробничими, переробниками і логістичними компаніями, а також ефективне просування матеріальних потоків. Основні фактори ефективності функціонування зазначених кластерів є внутрішні і зовнішні, які в свою чергу поділяються на ряд складників (табл. 4).

Таким чином, формування зазначеного кластеру спрямовано на його результативність та задоволення потреб всіх його учасників, а метою є отримання зального регіонального ефекту.

Важливим елементом при організації та управлінні транспортними потоками в логістичному кластері є створення відповідних показників результативності. Відзначимо, що процес оцінки повинен узгоджуватися зі стратегією, пріоритетами і метою логістичного кластеру. Оцінка результативності транспортних потоків є індикатором функціонування логістичної системи. Визначено основні фактори економічної ефективності управління транспортними потоками в логістичному кластері агропродуктового підкомплексу (рис. 1).

Правильно організовані і ефективно керовані транспортні потоки є безсумнівним джерелом конкурентних переваг логістичного кластера. Основними напрямками підвищення ефективності просування транспортних потоків в логістичних кластерах є: локалізація виробництва, відвантаження продукції на переробку, використання відповідного виду транспорту до вимог транспортування продукції, розширення географії просування, комбінування різних видів вантажоперевезень, використання альтернативних видів палива, підвищення безпеки вантажоперевезень шляхом використання систем маршрутизації транспорту, оптимізація маршрутів руху, оптимізація завантаження транспортних засобів, зміна рівня консолідації вантажоперевезень, оптимізація кількості складських площ.

Таким чином, оптимізація просування транспортних потоків забезпечить зниження витрат, підвищення рівня оперативності дій, збільшення конкурентних переваг, а також зростання прибутку кластеру в цілому. Ефективність організації транспортних потоків у логістично-

му кластері, відповідність транспорту вимогам транспортування продукції агропродуктового підкомплексу, оперативність та якість логістичного сервісу та конкурентоспроможність ціни забезпечить залучення нових учасників кластеру, його економічне зростання.

Від ефективності формування та просування транспортних потоків прямо залежить ефективність функціонування кластеру та залучення нових партнерів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Вважаємо, що створення логістичних кластерів агропродуктового підкомплексу у досліджуваному регіоні є джерелом ефективного економічного розвитку як агропродуктового підкомплексу, так і регіону в цілому. Як вже зазначалось, особливе місце у логістичному кластері займають транспортні потоки, дослідження та контроль яких прямо впливає на ефективність діяльності кластеру. Економічне обгрунтування транспортних потоків у логістичному кластері має важливе значення при їх формуванні та управлінні. Економічне обгрунтування функціонування дає можливість оцінити і контролювати діяльність, надає інформацію для внутрішніх потреб і зовнішніх цілей зацікавлених сторін, а також дає можливість постійно вдосконалювати діяльність і контролювати матеріальні потоки.

Література:

1. Алгоритм успішного господарювання [Електронний ресурс]// Інформаційно-аналітична газета "Агробізнес сьогодні". — Режим доступу: agro-business.com.ua

2. В області створено регіональний фонд зерна [Електронний ресурс] // Департамент агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації. — 2015. — Режим доступу: http://agrodep.kh.gov.ua/ru/novosti-ru/v-oblasti-stvoreno-regionalniy-fond-zerna

3. Розвиток транспортної мережі регіону [Електронний ресурс]// Департамент з підвищення конкурентоспроможності регіону Харківської обласної державної адміністрації. — Режим доступу: http://www.compet.kh.gov.ua/ukr

4. "Кернел Груп" переробить 250 тис. тонн соняшнику на сторонньому заводі [Електронний ресурс] // Аграрне інформаційне агентство. — 2015. — Режим доступу: http://www.agravery.com/uk/posts/show/kernel-grup-pererobit-250-tis-tonn-sonasniku-na-storonnomu-zavodi

5. Костюк О. Уряд розширив список банків для компенсації 20% вартості сільгосптехніки аграріям [Електронний ресурс]/ О. Костюк. — 2017. — Режим доступу: https://zaxid.net/uryad_rozshiriv_spisok_bankiv_dlya_kompensatsiyi_20_vartosti_silgosptehniki_-agrariyam_n1431628

6. Харківська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kharkivoda.gov.ua

7. Полякова О.М. Кластерний підхід до формування інтегрованої транспортно-логістичної системи [Електронний ресурс] / О.М. Полякова. — 2014. — Режим доступу: https://elibrary.ru/item.asp?id=21608895

References:

1. Information and analytical newspaper "Agrobusiness today" (2015), "The algorithm of successful management", available at: agro-business.com.ua (Accessed 8 Feb 2018).

2. Department of Agricultural Development of Kharkiv Regional State Administration (2015), "The regional grain fund has been established in the region", available at: http://agrodep.kh.-gov.ua/ru/novosti-ru/v-oblasti-stvoreno-regionalniy-fond-zerna (Accessed 10 Feb 2018).

3. Department for Improving the Competitiveness of the Region of the Kharkiv Regional State Administration (2017), "Development of the transport network of the region", available at: http://www.compet.kh.gov.ua/ukr (Accessed 6 Feb 2018).

4. Agrarian news agency (2015), "Kernel Group will process 250 thousand tons of sunflower seeds at a foreign plant", available at: http://www.agravery.com/uk/posts/show/kernel-grup-pererobit-250-tis-tonn-sonasniku-na-storonnomu-zavod (Accessed 20 Feb 2018).

5. Kostyuk, O. (2017)," The government has expanded the list of banks to compensate 20% of the cost of agricultural machinery for farmers", available at: https://zaxid.net/uryad_rozshiriv_-spisok_bankiv_dlya_kompensatsiyi_20_-vartosti_silgosptehniki_agrariyam_n1431628 (Accessed 25 Feb 2018).

6. Kharkiv Regional State Administration (2018), available at: http://kharkivoda.gov.ua (Accessed 5 Feb 2018).

7. Polyakova, O.M. (2014), "Cluster approach to the formation of an integrated transport and logistics system", available at: https://elibrary.ru/item.asp?id=21608895 (Accessed 6 Feb 2018).

Стаття надійшла до редакції 27.04.2018 р.

УДК 336.1

П. П. Пірникоза,
аспірант кафедри податків і фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ЗАХОДІВ ФІСКАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ З МЕТОЮ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЯХ

P. Pirnykoza,
PhD student of taxation and fiscal policy department,
Ternopil national economic University

ADAPTATION OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF USING FISCAL MEASURES IN ORDER TO REDUCE THE SHADOW ECONOMY IN UKRAINIAN ECONOMIC REALITIES

Статтю присвячено дослідженню зарубіжного досвіду використання фіскальних заходів з метою детінізації економіки. Перевага надавалась практиці країн, що розвиваються, схожих за економічними чи політичними параметрами з Україною. Проаналізовано напрям податкової політики в таких країнах, як Польща, Грузія та Словаччина та її вплив на розміри тіньового сектору. Розглянуто потенційні економічні ефекти від запровадження податкової амністії. Доведено необхідність розробки в Україні стратегічного документу щодо боротьби з тіньовою економікою, як це здійснюється у деяких із досліджуваних країн.

The article is devoted to the study of foreign experience in the use of fiscal measures with the purpose of economy unshadowing. The practice of developing countries, similar in economic or political terms to Ukraine, has been favored. It was analyzed the direction of tax policy in countries such as Poland, Georgia and Slovakia and its impact on the size of the shadow economy. The potential economic effects of introducing a tax amnesty are considered. It was proved the necessity of developing a strategic document on combating the shadow economy in Ukraine, as is the case in some of the studied countries.

Ключові слова: тіньова економіка, детінізація, фіскальні заходи, зарубіжний досвід, податки, податкова амністія.

Key words: shadow economy, unshadowing, fiscal measures, foreign experience, taxes, tax amnesty.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Взявши курс на євроінтеграцію український уряд проводить широкомасштабні реформи, які базуються на ідеї прискорення економічного розвитку шляхом трансплантації найефективніших економічних інституцій, у тому числі й тих, що стосується сфери державних фінансів. При цьому зовсім не враховується існуюча в країні об'єктивна економічна реальність. Це часто призводить до дисфункції трансплантованих інституцій, яка продиктована їх несумісністю з культурними традиціями або інституціональною структурою реципієнта. В кращому випадку недієві інституції поступово атрофуються й зникають, проте в гіршому — можуть стати джерелом активізації деструктивної можливості їх застосування. Відтак зберігаючи свою формальну ідентичність, вони фактично перероджуються в інструмент тіньової діяльності.

Мова не йде про відкидання найкращих європейських практик у фіскальній сфері, оскільки дослідження зарубіжного досвіду є невід'ємною складовою побудови стійкої фінансової системи. Однак стратегія детінізації економіки потребує врахування культурних особливостей української нації та історичних передумов їх становлення. Просте наслідування фіскальних практик розвинених країн не приносить потрібних результатів, оскільки економіка України має іншу структуру та функціонує за іншими неформальними законами.

З цих міркувань, на наш погляд, важливим є не лише дослідження досвіду країн з розвиненою економікою, але й успішні випадки детінізації економік тих країн, котрі мають чи мали схожі з Україною політичні та економічні параметри. За політичною збіжністю до них слід відносити країни з перехідною економікою, переважно ті, що перебували у складі СРСР або розвивалися під його впливом. Економічним параметром виступає рівень економічного розвитку країни, який відображається показником ВВП на душу населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Темі тіньової економіки та ухиленню від оподаткування присвячені роботи ряду міжнародних організацій та відомих зарубіжних економістів, серед яких Б. Торглер, К. Торосян, Р. Філер, Дж. Фукен, Ф. Шнайдер та ін. Серед вітчизняних науковців, які досліджували шляхи зниження обсягів неформальної економіки в Україні, варто виділити З. Варналій, А. Дворянінов, А. Крисоватий, І. Мазур та ін.

Не зважаючи на значний науковий доробок українських науковців у цьому напрямі, на нашу думку, важливим є постійний моніторинг різноманітного міжнародного досвіду для удосконалення заходів боротьби з тіньовою економікою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Еталоном детінізації економіки для України може бути республіка Польща, яка в період 1991—2015 рр. знизила рівень тіньової економіки з 34,5% до 19,1% ВВП, тобто на 15,4 в. п. При чому таке зниження мало поступовий і перманентний характер та майже не змінювало своєї тенденції. Також варто зазначити, що воно відбувалося не за рахунок різкої лібералізації податкових ставок. З початку 90-х років і до сьогодні польська податкова система розвивається поступово. Мета полягає в залученні іноземних інвестицій, внаслідок чого створюються нові робочі місця. Рівень фактичного податкового навантаження у 2015 р. знизився всього лише на 1,6 в. п. порівняно з 1991 р. Впродовж аналізованого періоду його максимальне значення було зафіксоване у 1993 р. — 39,2%, а мінімальні у 2009 та 2010 рр. — 31,4% та 31,1% відповідно. Ставки корпоративного податку за цей період поступово скоротилися з 40% (діяла до 1996 року) до 19% (впроваджена в 2004 році). З 1 січня 2017 року було запроваджено знижену ставку корпоративного податку у розмірі 15% для малого бізнесу, річний фінансовий дохід якого не перевищує 1,2 млн євро, та для суб'єктів господарювання, які функціонують перший рік на ринку. Впродовж аналізованого періоду також було скорочено ставки податку з доходів фізичних осіб. Загалом польський уряд здійснював розвиток фіскального законодавства за рахунок його поступової гармонізації з законодавством країн Європейського союзу, а не за допомогою радикального реформування.

Експерти відзначають, що одним із найефективніших заходів в контексті детінізації польської економіки була фіскалізація, яка полягає у використанні фіскальних пристроїв для запису операцій, що підлягають оподаткуванню, та іншої податкової інформації на фіксовану пам'ять. У тих країнах ЄС, де сучасні технології безготівкового розрахунку стали вже традиційними, рівень тінізації економіки нижчий ніж у тих країнах, де такі розрахунки не мають широкого розповсюдження. Відтак Польща є однією з найстаріших податкових країн, що використовує фіскальні касові апарати та фіскальні принтери. Це країна з приблизно двома мільйонами касових апаратів, з яких 600 тис. мають друкований принтер (квитанцію та паперовий рулон). З початку 2018 року польський уряд планує поступове впровадження нового виду касових апаратів, які видаватимуть електронні квитанції замість паперових, а також надсилатимуть періодичні звіти на всі записи касових апаратів до нової ІТ-системи податкових органів. Метою усього цього є просування безготівкових операцій, що, як правило, є одним з найефективніших інструментів боротьби з тіньовою економікою. Клієнти, які не звикли користуватися платіжними картками, також матимуть можливість використовувати нову систему. Оскільки нові касові апарати матимуть доступ до Інтернету й зможуть надсилати електронні квитанції на електронну адресу або ж на номер телефону. Залишатиметься й можливість отримання роздрукованого підтвердження купівлі-продажу. Оцінки показують, що за рахунок цього нововведення, надходження від ПДВ збільшаться на 2—3 млрд злотих на рік [1].

Серед заходів, які сприяли детінізації польської економіки, також мало місце впровадження Міністерством фінансів національних чекових лотерей. Вони тривали 12 місяців та супроводжувалися кількома освітніми кампаніями. Згідно з правилами, кожен мав можливість зареєструвати свої квитанції в Інтернеті та виграти приз. Чим більше реквізитів учасник реєструє, тим більше шансів на перемогу. Се-

Таблиця 1. Кількість податків та розміри їх ставок в Грузії

	2003-04	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість податків	21	7	7	7	6	6
ПДВ	20%	20%	18%	18%	18%	18%
Податок з доходів громадян	12-20%	12%	12%	12%	25%	20%
Соціальні внески	33%	20%	20%	20%		
Податок на прибуток	20%	20%	20%	20%	15%	15%
Податок на прибуток з дивідендів	10%	10%	10%	10%	10%	5%
Податок на відсоток	10%	10%	10%	10%	10%	5%
Податок на власність	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%

Примітка: податок на власність — місцевий податок, ставка якого коливається в залежності від регіону, але не перевищує 1% податкової бази.

Джерело: Міністерство фінансів Грузії [3].

ред призів, виграних у лотереях, були автомобілі, ноутбуки, планшетні комп'ютери та ін. Як заявляли представники польського уряду, головною метою лотерей було не отримання додаткових податкових надходжень, а в першу чергу підвищення податкової свідомості громадян. Населення повинно вимагати квитанції, оскільки це захищає права споживачів та гарантує сплату податку економічним агентом. Лотерея підтримує таким чином чесних платників податків.

На відміну від Польщі, Грузія в контексті впровадження реформ діяла значно радикальніше, тому сьогодні стала прикладом для наслідування в Україні. Зокрема широко поширеною є думка, що детінізація вітчизняної економіки потребує повної лібералізації податкового законодавства, як це було зроблено нашими південно-східними сусідами. До 2003 року сфера оподаткування була однією з найбільш проблемних в Грузії. Процес збору податків був складним через відсутність добре функціонуючого виконавчого органу, низького рівня податкової дисципліни податкоплатників та ряд інших серйозних проблем. Внаслідок революційних подій, які мали місце в Грузії наприкінці 2003 року, новостворений уряд зобов'язався глибоко реформувати податкову систему задля зменшення випадків податкових та адміністративних зловживань. Після року дискусій наприкінці 2004 року кількість податків та їх ставки було радикально знижено, а процес адміністрування значно спрощено, внаслідок чого грузинська податкова система стала однією з найліберальніших в Європі.

Загальна кількість податків була скорочена з двадцяти до семи (до шести з 2008 року). Усі податки з низькою фіскальною ефективністю були скасовані. Залишилися лише ті, які приносили найбільше надходжень до бюджету та характеризувалися не складними процедурами адміністрування. Результатом такого реформування стало збільшення ВВП на душа населення за підсумками 2008 р. у 2,6 рази порівняно з 2004 р. [2]. Серед іншого в Грузії було спрощено процедуру подання податкової декларації, скасовані спонтанні перевірки, спрощено дозвільну систему здійснення підприємницької діяльності та ін.

З таблиці 1 стає зрозуміло, що найбільша зміна відбулася зі ставками податків на особисті доходи громадян. Так, до реформи ставки подохідного податку були прогресивними та коливалися в межах 12—20%, більше того мало місце існування ряду пільг щодо деяких видів доходів та для окремих груп платників. Реформою передбачалося запровадження єдиної ставки податку з громадян в розмірі 12%, натомість усі пільги були скасовані. Починаючи з 2008 року податок з доходів громадян був об'єднаний з внесками на соціальне страхування, що значно знизило податкове навантаження на працю. Відтак загальна ставка новоствореного податку спочатку була встановлена на рівня 25%, проте вже через рік була знижена до 20%.

Загалом податкову реформу в Грузії можна розділити на 3 окремі періоди:

1) період 2004—2007 рр. характеризувався інтенсивною роботою в таких напрямах, як боротьба з корупцією, усунення надмірної бюрократії, значне зниження загального рівня оподаткування, базові інституційні зміни;

2) період 2007—2009 рр. характеризувався роботою над підвищенням інституційної спроможності, реалізацією реформ покращення адміністрування податків та подальшим зниженням податкового навантаження;

3) період 2010—2011 рр. характеризувався глибокою та комплексною податковою реформою (прийняття нового податкового кодексу), завершенням митної реформи та різким підвищенням податкової дисципліни шляхом застосування ІТ-технологій в адмініструванні.

Гостра проблема корупції в податкових органах, яка особливо притаманна для України, у Грузії вирішувалася шляхом реорганізації податкових органів як на центральному, так і

Таблиця 2. Податкові надходження у 2003 та 2004 роках у Словаччині, млрд словацьких крон

	Номінальні надходження	Частка	Номінальні надходження	Частка
Податкові надходження	217.6	100.0%	233.5	100.0%
Прямі податки	82.7	38.0%	68.9	29.5%
Податок на доходи фізичних осіб	39.9	18.3%	34.1	14.6%
Корпоративний податок	33.6	15.4%	29.1	12.5%
Вираховуваний дохідний податок (Withholding income tax)*	9.1	4.2%	5.7	2.4%
Непрямі податки	118.3	60.9%	149.5	64.0%
ПДВ	80.7	41.9%	104.9	44.9%
Акцизний податок	37.6	19.0%	44.6	19.1%

Примітка: * включає доходи від оподаткування дивідендів.
Джерело: за даними Міністерства фінансів Словаччини [6].

на місцевому рівнях. У процесі її здійснення було значно збільшено рівень оплати праці державних службовців, які відповідали за збір податків, окрім того, їх ряди було очищено від тих, хто підозрювався в корупційних діяннях. Посилення інформованості громадськості щодо прав та обов'язків платників податків також допомогло приборкати хабарництво та ухилення від сплати податків.

У Грузії в 2012 році, як і в Польщі, використовувався досвід впровадження чекової лотереї. Вона розпочалася одночасно з запровадження касових апаратів на базі GPRS по всій країні. Ці машини дозволили Службі доходів Грузії оперативно збирати інформацію про поточні доходи компаній на своїх онлайн-серверах. Це було зроблено задля боротьби з тіньовою економікою та контролю над доходами компаній, а отже, щоб мати можливість ефективно стягувати податки. Знову ж таки, лотерея, перш за все, мала мету мотивувати споживачів вимагати квитанції при операціях купівлі-продажу, оскільки вони служили дійсним квитком для участі в лотереї. Крім того, ціллю також було покращення ставлення населення до податкових органів. Проект повністю фінансувався Службою доходів Грузії, а не з бюджету. На його реалізацію було виділено близько 3,7 мільйонів євро. На жаль, статистичного аналізу успішності лотереї грузинським урядом не було проведено, тому фіскальні вигоди від її існування досить важко оцінити. Проте позитивний ефект був досягнутий у покращенні громадської думки, у позитивному впливі на соціальні норми та дискусії щодо дотримання податкового законодавства [4].

Результати такої політики Грузії в контексті детінізації економіки були досить неоднозначними. З однієї сторони, Міністерство фінансів Грузії заявило про покращення показника дотримання податкового законодавства*, який зріс з 35% до 78—85%. Про детінізацію економіки також свідчили стрімке зростання ВВП країни й зростання податкових надходжень до бюджету більше, ніж у 2,5 рази у 2008 році порівняно з 2004 роком. З іншої сторони результати досліджень західних експертів на чолі з Ф. Шнайдером не фіксують зниження рівня тіньової економіки в Грузії. К. Торосян та Р. Філер, досліджуючи вплив податкових реформ у Грузії на розміри тіньової економіки, дійшли висновків, що податкові зміни, можливо, й сприяли збільшенню обсягів звітування про доходи, проте рівень сприяння залежав від галузі та міг бути пов'язаним також з одночасним зростанням інтенсивності заходів податкового контролю [5, с. 29—30].

Цікавим, на нашу думку, є досвід боротьби з тіньовою економікою в частині ухилення від сплати податків в Словаччині. Підтвердженням ефективності таких заходів є зниження показника рівня тіньової економіки з 18,5% ВВП у 2002 р. до 12,5% ВВП у 2015 р. Поступова детінізація словацької економіки мала місце починаючи з 2003—2004 року. Саме в цей період урядом була проведена масштабна податкова реформа. Її суть зводилася до максимального спрощення національної податкової системи задля залучення нових інвестицій. Ставки трьох найважливіших з фіскальної точки зору податків (податку на доходи фізичних осіб, корпоративного податку та ПДВ) було уніфіковано в єдину ставку — 19%. До реформи ставка податку на доходи фізичних осіб була прогресивною та коливалася в межах від 10% до 38%; корпоративний податок мав базову ставку в розмірі 25% та дві пільгові ставки в розмірі 18% та 15%; базова ставка ПДВ складала 20%, а пільгова — 14%.

Податкову базу з податку на доходи фізичних осіб та корпоративного податку було розширено за рахунок скасування великої кіль-

* Показник розраховується як відношення фактичних податкових надходжень до потенційних податкових надходжень.

кості існуючих пільг. Реформою також було скасовано податки з незначним фіскальним потенціалом. Натомість відбулося збільшення ставок акцизного податку на нафтопродукти, тютюнові вироби та алкогольні напої. Відтак можна констатувати, що зниження податкового тягаря з прибуткових податків було компенсовано шляхом збільшення ставок податків на споживання, що збільшило стимули до роботи та заощаджень. Це підтверджується й даними наведеними у таблиці 2.

У період 2004—2008 рр. Словаччині завдяки податковій та іншим реформам вдалося досягнути в середньому щорічного зростання економіки на 8%, що було найвищим показником серед усіх країн ЄС. Загалом ВВП на душу населення у 2008 році становило 18,7 тис. дол. США, що більше ніж у 2 рази порівняно з 2003 роком — 8,7 тис. дол. США. Зайнятість щорічно зростала майже на 3%, в той час як безробіття скоротилося з 18% у 2004 році до 10% у 2008 році. Рівень тіньової економіки знизився з 16,7% ВВП до 12,8% ВВП, тобто на 3,9 в. п.

У 2012 році уряд Словаччини схвалив план дій щодо боротьби з шахрайством у сфері оподаткування на 2012—2016 рр., який містить 50 заходів, число яких у 2015 році збільшилось ще на 30. Переважна більшість заходів стосувалася покращення адміністрування ПДВ. За оцінками Міністерствами фінансів реалізація плану протягом 2012—2015 рр. призвела до додаткових надходжень від ПДВ у розмірі 1,6 млрд євро. Також позитивний вплив мав місце й на надходження з корпоративного податку, який оцінювався в додаткових 0,4 млрд євро. Таким чином, загальне покращення збирання податків склало близько 2 млрд євро, що становить 2,7% ВВП [7, с. 9]. Серед найбільш важливих заходів запровадженого плану були [7, с. 9—10]:

— очищення реєстру ПДВ, тобто анулювання реєстрації для платників ПДВ, з яким неможливо зв'язатися;

— опублікування на офіційному веб-сайті списку платників ПДВ з високим ступенем ризику;

— запровадження обов'язкового місячного податкового періоду для нових платників ПДВ протягом перших 12 місяців функціонування;

— запровадження жорстокого режиму контролю за платниками з високим ступенем ризику;

— розширення переліку підприємств, які зобов'язані реєструвати свої продажі за допомогою електронних касових апаратів та використання віртуальних касових апаратів. Останні були запроваджені з метою зниження економічного тягаря для суб'єктів господарювання та являли собою інтернет додаток, доступ до якого можна було отримати за допомогою телефону, ноутбуку тощо;

— запровадження чекової лотереї;

— запровадження лімітів на готівкові розрахунки та ін.

Розробка та реалізація національних програм та стратегій в контексті боротьби з тіньовою економікою є поширеною світовою практикою. З 1996 року уряд Фінляндії реалізував уже шість резолюцій відповідно до плану дій щодо зменшення тіньової економіки. Як показує практика, найбільш ефективними є превентивні заходи боротьби з тіньовою економікою [8]. Резолюції готувалися шляхом тісної співпраці між різними міністерствами та державними органами, а підготовка координувалася Міністерством внутрішніх справ. Результатом такої діяльності стало зниження обсягів тіньової економіки Фінляндії на 4—5% ВВП країни [9].

Починаючи з квітня 2016 року міністерський комітет з питань економічної політики прийняв "Стратегію вирішення проблеми тіньової економіки та економічної злочинності на 2016—2020 рр." [10] через постанову уряду. Для реалізації стратегічних цілей Наглядова група з запобігання економічної злочинності (Міністерство внутрішніх справ) підготувала окремий план дій [11], в якому перераховані конкретні заходи протидії тіньовій економіці, їх цілі, терміни, відповідальні за їх впровадження державні інститути та показники оцінки їх виконання. Стратегічними цілями протидії тіньовій економіці є: сприяння здоровій бізнес конкуренції; превентивне запобігання тіньовій діяльності та економічній злочинності; підвищення ефективності діяльності державних органів, спрямованої на подолання тіньової економіки шляхом покращення їх взаємодії; посилення процесу боротьби зі злочинністю, пов'язаною з тіньовою економікою.

Було встановлено, що виконання плану дій буде перевірятися кожних шість місяців Наглядовою групою. Міністерства та органи влади, які відповідають за впровадження заходів, повинні звітувати про прогрес, досягнутий у здійсненні плану, та про оцінку ефективності проектів та заходів.

У рамках Європейського семестру (The European Semester) Болгарія отримала три послідовні рекомендації у сфері оподаткування з 2012 року. Вони стосуються двох основних про-

блем — високих витрати на дотримання податкового законодавства та відсутності всебічної та широкомасштабної стратегії забезпечення податкового законодавства. Для виконання цих рекомендацій болгарський уряд підготував та затвердив єдиний стратегічний документ під назвою "Єдина національна стратегія покращення збирання податків, боротьби з тіньовою економікою та зниження витрат на дотримання податкового законодавства у 2015—2017 рр." (далі — Стратегія), який закладений в національній програмі реформ 2015 року [12].

Стратегія базується на програмах та заходах з різних сфер, що стосуються поставлених у ній цілей. Таким чином, різні державні інститути брали участь у розробці цього документу та були зобов'язані впроваджувати передбачені у ньому заходи, які загалом згруповані у три блоки:

1) покращення збирання податків;

2) боротьба з тіньовою економікою;

3) зниження витрат на дотримання податкового законодавства.

Заходи в Стратегії, спрямовані на подолання тіньової економіки, в основному пов'язані зі збільшенням частки електронних сервісів; спрощенням процедур ліцензування та реєстрації; обмеженням корупційних практик, проведенням медіа кампаній щодо підвищення громадянської свідомості суспільства; запобіганням можливості ухилення та уникнення від сплати податків та платежів соціального страхування шляхом запровадження більш ефективних контролю за дотриманням законодавства, стимулів та санкцій.

Ще однією країною, яка розробила та реалізовує національну програму протидії тіньовій економіці, є Сербія. Відповідний стратегічний документ було представлено сербським урядом за підтримки Національного альянсу для місцевого економічного розвитку (National Alliance for Local Economic Development — NALED) й Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Метою програми є зменшення рівня тіньової економіки з 30,1% до 26,7% ВВП до 2020 року. Основними стратегічними цілями програми є:

1) покращення ефективності нагляду за тіньовими фінансовими потоками (краща координація діяльності податкових інспекцій, співпраця між податковими інспекціями та митницями);

2) покращення функціонування фіскальної системи (удосконалення системи фіскалізації та розширення її меж);

3) зниження адміністративного та парафіскального тягаря для бізнесу;

4) підвищення обізнаності населення про негативні наслідки тіньової діяльності, що сприятиме зростанню податкової моралі громадян.

Легалізація раніше прихованих доходів можлива за рахунок запровадження податкової амністії та програм репатріації активів, які мають довгу історію застосування та залишаються одним із найпопулярніших інструментів детінізації економіки в світі. Міжнародний досвід засвідчує, що амністія може призвести до зростання надходжень бюджету, що є надзвичайно важливим у часи рецесії або фінансової кризи, коли існує необхідність у додаткових фінансових ресурсах. Проте, як показує практика, ефективна амністія є скоріше виключенням, ніж нормою.

Однією з найуспішніших країн у контексті впровадження податкових амністій є Італія. З початку 2000-х років італійські уряди декілька разів запроваджували програми податкової амністії у своїх фіскальних законах, відомих як "Scudo Fiscale" ("фіскальний щит"). Перший закон про податкову амністію був чинним з вересня 2001 року до травня 2002 року, тобто близько 8 місяців. Його метою була репатріація активів та зниження рівня тіньової економіки. Економічні агенти, які вирішили задекларувати свої приховані доходи, були захищені від подальших податкових перевірок, що стосувалися цих доходів. Найбільші бенефіціари амністії були зобов'язані інвестувати 12% раніше незадекларованого доходу на період не менше 10 років. Економічним результатом було декларування 58,8 млрд євро та збільшення податкових надходжень на 1,47 млрд євро, тобто 0,1% ВВП, створеного протягом аналізованого періоду. Наступна амністування тіньових доходів, яке розглядалося як продовження першої програми податкової амністії, було запроваджено вже в 2003 році. Результати були менш значними, детінізація капіталу склала — 14,9 млрд євро, а додаткові податкові надходження — 0,6 млрд євро [13, с. 16].

Чергова податкова амністія в Італії була запроваджена у 2009 році (серпень 2009 — квітень 2010) та мала неабиякий успіх, зокрема завдяки запровадженню схеми, за якої забезпечувалася повна анонімність осіб, котрі забажали задекларувати чи повернути на батьківщину свої доходи. Економічним результатом стало декларування більше, ніж 100 млрд євро тіньових доходів та додаткові надходження до бюджету в сумі близько 5 млрд євро. Успішність цієї програми також пояснюється низькою податковою ставкою, яка стягувалася з задекларованих доходів — всього 5% [14].

Таблиця 3. Економічний ефект від проведення амністії/програми добровільного розкриття в деяких країнах

Країна	Період амністії/програми добровільного розкриття	Обсяги детінізованих доходів	Обсяги одержаних податкових надходжень
Італія	2001-2002	€58,8 млрд	€1,47 млрд
	2003	€14,9 млрд	€0,6 млрд
	2009-2010	€100+ млрд	€5+ млрд
	2015	€60 млрд	€4,4 млрд
Німеччина	2004	€3,6 млрд	€903 млн
Бельгія	2004	€5,7 млрд	€496 млн
Росія	2007	$1,15 млрд	$150 млрд
Угорщина	2014-2015	$325 млн	-
Португалія	2005	€1,6 млрд	€41 млн
	2010	€1,7 млрд	€83 млн
	2012	€3,4 млрд	€258 млн
Казахстан	2001	$480 млн	-
	2006-2007	$6,8 млрд	$680 млн

Джерело: складено за даними [19—23].

У грудні 2014 року італійський уряд оголосив про проведення останньої одноразової податкової амністії (Voluntary disclosure program), яка запроваджувалася відповідним законом [15] та тривала близько року. В основному вона була спрямованою на репатріацію капіталу з-за кордону, а також боротьбу з офшорним ухилянням від сплати податків. На відміну від попередніх амністій, розкриті активи обкладалися податком на повну ставку з суттєвими звільненнями від грошових санкцій за незадекларовані доходи та імунітетом від переслідування за фінансові злочини. Проте економічним агентам, які скористалися амністією, довелося оголошувати своє ім'я, банківську інформацію та посередників, щоб дозволити податковим органам перевірити походження активів. На кінець 2015 року детінізація доходів склала 60 млрд євро, що збільшило податкові доходи бюджету на 4,4 млрд євро [16]. Такі позитивні результати сприяли оголошенню нової податкової амністії в жовтні 2016 року. Часте використання цього інструменту сприймається науковою спільнотою досить неоднозначно. З однієї сторони наголошується на короткостроковості позитивних результатів та на негативні ефекти в довгостроковій перспективі, з іншої — починаючи з 2014 року податкова амністія в Італії набирає ознак довгострокової, що знижує втрати бюджету.

На пострадянському просторі ефективними вважаються податкові амністії, проведені в Казахстані у 2001 році, а згодом у 2006—2007 рр. Економічним результатом першої з них була декларування доходів у розмірі 480 млн дол. США. За її умовами жителі Казахстану могли розмістити в банках на спеціальних рахунках будь-які суми раніше незадекларованих доходів без сплати податків і штрафів. Така амністія була елементом загальної стратегії щодо поліпшення ділового клімату та зниження тіньового сектора економіки. Друга амністія була більш вдалою з точки зору залучення коштів в офіційну економіку. Платникам податків було запропоновано легалізувати не тільки грошові доходи, а й власність, придбану або побудовану з порушенням законодавства, виплативши 10% від вартості легалізованого суми. Всього було амністовано коштів на суму в 6,8 млрд дол. США, з них 5,3 млрд дол. США — у вигляді майна [17]. Економічний результат третьої амністії у 2015 році прогнозувався Національною палатою підприємців у Казахстані в сумі близько 1 млрд дол. США. На відміну від перших двох амністій, третя мала характеристики довгострокової. Так, вона впроваджувалася шляхом внесення змін до податкового кодексу країни, а її суть зводилася до списання штрафних та адміністративних санкцій при сплаті основної податкової заборгованості в повному обсязі [18].

Загалом практика використання податкових амністій та програм добровільного розкриття, як інструменту детінізації економіки застосовувалася майже в усіх розвинутих країнах (США, Німеччина, Великобританія, Франція, Бельгія та ін.) та країнах, що розвиваються (Грузія, Росія, Туреччина, Португалія, Угорщина та ін.). Результати деяких з них узагальнені в таблиці 3.

У 2015 р. в Україні уже була здійснена спроба застосування цього інструменту, проте проаналізовані нами його результати у другому розділі цієї роботи показують, що повторне амністування тіньових фінансових потоків, із врахуванням власного та найкращого зарубіжного досвіду, можуть мати позитивний ефект на зниження неформального сектору вітчизняної економіки.

Зважаючи на глибину проблеми тіньових доходів в Україні, на нашу думку, доцільним у нашій країні є впровадження широкомасштабної комбінованої амністії, яка б складалася з одноразової і довгострокової амністій та тривала 2 роки. Протягом першого року при репатріації чи декларуванні прихованих доходів економічні агенти повинні звільнятися від адміністративних та фінансових санкцій та сплачувати знижену ставку податку. Походження задекларованих доходів перевірятися не повинно, крім того необхідним є забезпечення повної анонімності тих суб'єктів господарювання чи громадян, які вирішили детінізувати свої активи. Протягом другого року, амністування доходів повинно відбуватися зі стягненням повної ставки податку та мінімальними штрафними санкціями. Усі амністовані кошти повинні бути розміщені на спеціальних рахунках в українських банках.

Запровадження такого типу амністії хоча й відступає від певних норм моралі, оскільки амністованими можуть бути кошти, отримані внаслідок корупції або кримінальних злочинів, проте може мати значні позитивні фінансові та фіскальні ефекти. Анонімність, відсутність перевірки задекларованого доходу та довготривалість амністії нівелюватимуть недовіру економічних агентів до державних органів влади та осуд зі сторони громадськості. Обов'язковість розташування коштів в українських банках стимулюватиме розвиток банківської системи та знизить кількість готівки в обігу. Необхідність другого року амністії полягає у створенні певного психологічного стимулу для економічних агентів максимально детінізувати свої активи в перший рік. На нашу думку, необхідно законодавчо закріпити, що всі додаткові надходження отримані державою внаслідок амністування фінансових активів повинні бути використані в межах капітальних видатків державного бюджету.

ВИСНОВКИ

Дослідження досвіду країн, що розвиваються, в контексті детінізації економіки засвідчує доцільність розробки українським урядом окремого стратегічного документу щодо державної політики детінізації економіки — "Стратегія детінізації економіки України", який може впроваджуватися в рамках Стратегії сталого розвитку "Україна 2020". Виходячи з проаналізованого зарубіжного досвіду боротьби з тіньовою економікою основними цілями Стратегії детінізації економіки України повинні бути: зниження фіскального та адміністративного тягаря для бізнесу; спрощення та удосконалення процесу адміністрування податків; превентивне запобігання тіньовій діяльності; легалізація раніше прихованих коштів.

У рамках досягнення першої цілі необхідним для України є поступове зниження імпліцитної податкової ставки на працю. Це стосується в першу чергу доходів низького та середнього рівня. Для часткового нівелювання податкових втрат бюджету внаслідок зниження ставок податків на працю доцільним є скасування податкових пільг, які їх стосуються. З цією ж метою слід поступово підвищити ставки податків на споживання підакцизних товарів (алкоголь та тютюнові вироби) та предметів розкоші.

Проаналізований зарубіжний досвід також свідчить, що спрощення та удосконалення адміністрування податків реалізується в першу чергу за рахунок використання ІТ-технологій. Так, одним з найефективніших шляхів боротьби з тіньовою економікою є розширення меж та удосконалення фіскалізації. Доцільним в Україні є розширення сфери обов'язкового застосування касових апаратів, а також впровадження касових апаратів, які видаватимуть електронні квитанції та в режимі онлайн надсилатимуть періодичні звіти до відповідної ІТ-системи податкових органів.

Для превентивного запобігання тіньовій діяльності ефективними заходами є: підвищення податкової моралі шляхом проведення масштабної освітньої кампанії щодо необхідності сплати податків, запровадження чекової лотереї, проведення різного роду досліджень та експериментів, які вітчизняні особливості тіньового сектору економіки тощо.

Легалізація раніше прихованих доходів можлива завдяки впровадженню широкомасштабної комбінованої податкової амністії, яка б складалася з одноразової і довгострокової амністій та тривала 2 роки.

Література:

1. Poland — time to upgrade fiscal memory [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.salesdatacontroller.com/poland-time-upgrade-fiscal-memory/

2. Official web-site of World Bank Group [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=GE

3. Tax Reforms in Georgia [Електронний ресурс] / Ministry of Finance of Georgia. — 2011. — Режим доступу: https://www.imf.org/

external/np/seminars/eng/2011/revenue/pdf/rusuda.pdf

4. Fooken J. Improving VAT compliance — random awards for tax compliance [Електронний ресурс] / J. Fooken, T. Hemmelgarn, B. Herrmann. — European Commission's Taxation Working Paper №51. 2014. — Режим доступу: https://ideas.repec.org/p/tax/taxpap/0051.html

5. Torosyan K. Tax Reform in Georgia and the Size of the Shadow Economy / K. Torosyan, R. Filer. — IZA Discussion Paper No. 6912. — 2012. — 41 p.

6. Official web-site of Ministry of Finance of The Slovak Republic [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.finance.gov.sk/en/

7. Hajko J. Tax system in the Slovak Republic [Електронний ресурс] / J. Hajko. — Institute for Economic and Social Reforms Publication. — 2016. — Режим доступу: http://www.ineko.sk/articles/publications

8. Preventive measures best way to tackle the shadow economy and economic crime [Електронний ресурс] / Ministry of Interior of Finland. — Режим доступу: http://intermin.fi/en/article/-/asset_publisher/harmaata-taloutta-ja-talousrikollisuutta-voidaan-parhaiten-torjua-ennalta-estavalla-tyolla

9. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments [Електронний ресурс] / F. Schneider. — Linz: Johannes Kepler University. — 2015. — Режим доступу: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf

10. Government Resolution on a National Strategy for Tackling the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020 [Електронний ресурс] / Ministry of Interior of Finland. — Режим доступу: http://intermin.fi/en/police/economic-crime-and-the-shadow-economy

11. Action Plan against the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020 [Електронний ресурс] / Ministry of Interior of Finland. — Режим доступу: http://intermin.fi/en/police/economic-crime-and-the-shadow-economy

12. Single national strategy for improving the tax collection, tackling the shadow economy and reducing the compliance costs: 2015 — 2017 [Електронний ресурс] / Ministry of Finance of the Republic of Bulgaria. — Режим доступу: http://www.minfin.bg/en/documents?dq=-TACKLING+THE+SHADOW+ECONOMY

13. Thorne P. Swiss banking secrecy and taxation [Електронний ресурс] / P. Thorne. — HELVEA SA report. — 2009. — 42 p. — Режим доступу: http://www.safehaven.at/wordpress_cms/wp-content/uploads/2010/03/Helvea-Studie.pdf

14. Italy: Tax Guide: Strategic and practical information. — International business publications, USA. — 2015 Edition Updated. — 274 p.

15. Law "Misure per l'emersione e il rientro di capitali detenuti all'estero nonch? per il potenziamento della lotta all'evasione fiscal" №186, 15 December, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2014/12/17/14G00197/sg

16. Zampano G. Italy to Get $4.4 Billion in Proceeds from Tax Amnesty [Електронний ресурс] / G. Zampano, G. Legorano // The Wall Street Journal. — 2015. — Режим доступу: https://www.wsj.com/articles/italy-to-get-4-4-billion-in-proceeds-from-tax-amnesty-1449688492

17. Налоговая амнистия [Електронний ресурс] / [Церлюкевич Ю., Крук Д., Борнукова К., Шиманович Г.]. — BEROC Policy Paper №21. — 2014. — Режим доступу: http://www.beroc.by/webroot/delivery/files/tax_amnesty_beroc_-pp21.pdf

18. Об амнистии по налоговой задолженности с 1 января 2015 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31636131#pos=0;0

19. Improving Access to Bank Information for Tax Purposes: The 2007 Progress Report [Електронний ресурс] / OECD. — 2007. — Режим доступу: https://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/39327984.pdf

20. Quaghebeur M. Belgium's Permanent Regularization Procedure: The 2004 Tax Amnesty Redux? / M. Quaghebeur, B. Coel // Tax Notes International. — 2006. — Vol. 42 (11). — P. 967—970.

21. Рыманов А.Ю. Налоговая амнистия — 2007: оценка результативности / А.Ю. Рыманов // Финансы и кредит. — 2008. — № 19 (307). — С. 45—51.

22. 720 take advantage of Hungary tax amnesty in 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://budapestbeacon.com/720-take-advantage-of-hungary-tax-amnesty-in-2015/

23. Lomas U. Tax Amnesty Gives Portugal Revenue Boost [Електронний ресурс] / U. Lomas. — 2012. — Режим доступу: http://www.tax-news.com/news/Tax_Amnesty_Gives _Portugal_Revenue_Boost____56779.html

References:

1. Sales Data Controller (2016), "Poland - time to upgrade fiscal memory", available at: http://www.salesdatacontroller.com/poland-time-upgrade-fiscal-memory/ (Accessed 20 April 2018).

2. Official web-site of World Bank Group (2018), available at: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=GE (Accessed 20 April 2018).

3. Ministry of Finance of Georgia (2011), "Tax Reforms in Georgia", available at: https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2011/revenue/pdf/rusuda.pdf (Accessed 20 April 2018).

4. Fooken, J. (2014), "Improving VAT compliance - random awards for tax compliance", European Commission's Taxation Working Paper, vol. 51, available at: https://ideas.repec.org/p/tax/taxpap/0051.html (Accessed 20 April 2018).

5. Torosyan, K. (2012), "Tax Reform in Georgia and the Size of the Shadow Economy", IZA Discussion Paper, no. 6912.

6. Official web-site of Ministry of Finance of The Slovak Republic (2018), available at: http://www.finance.gov.sk/en/ (Accessed 20 April 2018).

7. Hajko, J. (2016), "Tax system in the Slovak Republic", Institute for Economic and Social Reforms Publication, available at: http://www.ineko.sk/articles/publications (Accessed 20 April 2018).

8. Ministry of Interior of Finland (2016), "Preventive measures best way to tackle the shadow economy and economic crime", available at: http://intermin.fi/en/article/-/asset_publisher/harmaata-taloutta-ja-talousrikollisuutta-voidaan-parhaiten-torjua-ennalta-estavalla-tyolla (Accessed 20 April 2018).

9. Schneider, F. (2015), "Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments", Linz: Johannes Kepler University, available at: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf (Accessed 20 April 2018).

10. Ministry of Interior of Finland (2016), "Government Resolution on a National Strategy for Tackling the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020", available at: http://intermin.fi/en/police/economic-crime-and-the-shadow-economy (Accessed 20 April 2018).

11. Ministry of Interior of Finland (2016), "Action Plan against the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020", available at: http://intermin.fi/en/police/economic-crime-and-the-shadow-economy (Accessed 20 April 2018).

12. Ministry of Finance of the Republic of Bulgaria (2015), "Single national strategy for improving the tax collection, tackling the shadow economy and reducing the compliance costs: 2015—2017", available at: http://www.minfin.bg/en/documents?dq=TACKLING+THE+-SHADOW+ECONOMY (Accessed 20 April 2018).

13. Thorne, P. (2009), "Swiss banking secrecy and taxation", HELVEA SA report, available at: http://www.safehaven.at/wordpress_cms/wp-content/uploads/2010/03/Helvea-Studie.pdf (Accessed 20 April 2018).

14. International business publications (2015), Italy: Tax Guide: Strategic and practical information, International business publications, USA.

15. Gazzetta Ufficiale (2014), "Misure per l'emersione e il rientro di capitali detenuti all'estero nonch? per il potenziamento della lotta all'evasione fiscal", available at: http://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2014/12/17/14G00197/sg (Accessed 20 April).

16. Zampano, G. (2015), "Italy to Get $4.4 Billion in Proceeds from Tax Amnesty", The Wall Street Journal, available at: https://www.wsj.com/articles/italy-to-get-4-4-billion-in-proceeds-from-tax-amnesty-1449688492 (Accessed 20 April 2018).

17. Tserliukevych, Yu. Kruk, D. Bornukova, K. and Shymanovych, H. (2014), "Nalohovaia amnystyia", BEROC Policy Paper, vol. 21, available at: http://www.beroc.by/webroot/delivery/files/tax_amnesty_beroc_pp21.pdf (Accessed 20 April 2018).

18. Republic of Kazakhstan (2014), "On the amnesty for tax debts from January 1, 2015", available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31636131#pos=0;0 (Accessed 20 April 2018).

19. OECD (2007), "Improving Access to Bank Information for Tax Purposes: The 2007 Progress Report", available at: https://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/39327984.pdf (Accessed 20 April 2018).

20. Quaghebeur, M. (2006), "Belgium's Permanent Regularization Procedure: The 2004 Tax Amnesty Redux?", Tax Notes International, vol. 42 (11), pp. 967—970.

21. Rymanov, A.Yu. (2008), "Nalohovaia amnystyia — 2007: otsenka rezul'tatyvnosty", Fynansy y kredyt, vol. 19 (307), pp. 45—51.

22. The Budapest Beacon (2016), "720 take advantage of Hungary tax amnesty in 2015", available at: https://budapestbeacon.com/720-take-advantage-of-hungary-tax-amnesty-in-2015/ (Accessed 20 April 2018).

23. Lomas, U. (2012), "Tax Amnesty Gives Portugal Revenue Boost", available at: http://www.taxnews.com/news/Tax_Amnesty_Gives_-Portugal_Revenue_Boost____56779.html (Accessed 20 April 2018).

Стаття надійшла до редакції 28.04.2018 р.

УДК 332.3:504.054

С. П. Ігнацевич,
аспірант, науковий співробітник, Інститут агроекології та природокористування НААН

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЛЕОХОРОННИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ СТРАХУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ

S. Ignatsevich,
Postgraduate Student, Research Officer, Institute of Agroecology and environmental management NAAS

FINANCIAL AND ECONOMIC SUPPORT OF LAND PROTECTION MEASURES IN THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL RISKS INSURANCE

Сучасний еколого-економічний механізм регулювання рівня забруднення грунтів потребує удосконалення, оскільки попри наявність штрафних санкцій за порушення екологічних нормативів та методів економічного стимулювання суб'єктів господарювання, стан земельних ресурсів сільськогосподарського призначення на території України продовжує погіршуватись.

Відповідальність за стан та належне використання землі покладено на власника, водночас як реальний вплив на землю здійснює землекористувач, що зумовлює потребу власника бути застрахованим від того, що його засоби праці використовуватимуться неналежним чином.

У статті запропоновано застосування системи страхування екологічних ризиків для забезпечення фінансування землеохоронних заходів. Наведено переваги такої системи у порівнянні з сучасними заходами економічного стимулювання, сформовано модель функціонування інструменту страхування екологічних ризиків та наведено алгоритм запровадження такої системи в господарську діяльність вітчизняних підприємств.

Система страхування екологічних ризиків дасть змогу вирішити низку нагальних питань, пов'язаних з пошуком джерел фінансування реалізації землеохоронних заходів, забезпеченню виконання принципів землекористування та забезпечення сталого розвитку сільськогосподарської галузі.

The modern ecological and economic mechanism of soil contamination regulation needs to be improved, because the penalties for violating environmental norms and methods of economic stimulation are not quite effective, and the state of land resources in Ukraine continues to deteriorate.

The responsibility for the land state and proper use of land resources remains with the owner, while the land users made the real impact on the land. It determines the need for the owner to insure their responsibility from improperly land use.

The article proposes the application of environmental risks insurance system to ensure the financing of land protection measures. Defined the advantages of this system in comparison with modern measures of economic stimulation, described the model of the functioning of environmental risks insurance system and algorithm of introduction of this system into the economic activity of domestic enterprises.

The environmental risks insurance system enable to solve urgent issues related to the search for sources of land protection measures financing, ensuring the implementation of land use principles and ensuring the sustainable development of the agricultural sector.

Ключові слова: земельні ресурси, грунти, забруднення, страхування, еколого-економічний механізм, збалансоване землекористування.

Key words: land resources, soils, pollution, insurance, ecological-economic mechanism, balanced land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення прийнятного рівня здійснення господарської діяльності неодмінно пов'язана з багатьма ризиками (економічними, екологічними, соціальними, політичними, логістичними, виробничими тощо). І чим довшим в часовому вимірі є виробничий цикл, тим більше значення мають ті, чи інші ризики для результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Для сільськогосподарської галузі особливе значення має вплив екологічних ризиків на виробничий процес, оскільки якість сільськогосподарської продукції є визначальним показником діяльності суб'єктів господарювання в агросфері. Відсутність екологічної збалансованості змушує вітчизняних сільгоспвиробників збільшувати рентабельність виробництва екстенсивними методами, подекуди нехтуючи

організацією процесом впровадження землеохоронних заходів, що призводить до погіршення агрохімічних показників грунтів і, як наслідок, якості сільськогосподарської продукції.

Сучасний еколого-економічний механізм регулювання рівня забруднення грунтів потребує удосконалення, і насамперед ці удосконалення повинні стосуватися інструментів економічного стимулювання суб'єктів господарювання до здійснення землеохоронних заходів, тому що чинні інструменти вже не відповідають сучасним умовам господарювання на тому рівні, який дає змогу забезпечити збалансоване землекористування на території нашої країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фінансово-економічне регулювання системи забезпечення збалансованого землекористування розглядали в своїх працях Д.С. Добряк, Т.О. Євсюков, М.І. Задуляк, О.І. Гуторов [1], А.Г. Мартин, О.І. Шкуратов, М.А. Хвесик [2] та інші.

Проте на сьогодні недостатньо дослідженим залишається питання страхування екологічних ризиків в системі забезпечення землеохоронних заходів в якості ефективного інструменту забезпечення збалансованого землекористування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в обгрунтуванні теорететико-методичних підходів щодо підвищення ефективності використання системи екологічного страхування для організації фінансово-економічного забезпечення землеохоронних заходів в рамках виробничої діяльності сільськогосподарських суб'єктів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У процесі використання земельних ресурсів суб'єкти господарювання вступають у фінансові відносини, що виникають між постачальниками, покупцями, державними органами та іншими економічними суб'єктами, завдяки чому відбувається реалізація функціонування еколого-економічного механізму землекористування. Фінансові відносини реалізуються через систему організаційно-економічних зв'язків, через які відбувається рух матеріально-фінансових ресурсів між суб'єктами. Серед усіх фінансових потоків можна виділити вхідні (доходи) і вихідні (витрати). Коли фінансових ресурсів більше надходить до суб'єкта господарювання, ніж ним витрачається, то підприємство отримує прибуток, оскільки доходи перевищують відповідні витрати. Якщо ж навпаки — виникає збиток. Важливу роль у формуванні прибутків відіграє ресурсна складова, компонентом якої є використання земельних ресурсів.

Агрохімічний стан земельних ресурсів безпосередньо впливає на вартість готової сільськогосподарської продукції, і його погіршення призводить до зменшення доходів від реалізації, що зумовлено зменшенням якості, а отже, й вартості готової продукції. Крім того, погіршення якісних характеристик земель підвищують собівартість продукції через необхідність додаткових витрат для забезпечення врожайності. Збільшити доходи від землекористування можливо двома шляхами: екстенсивним (збільшенням кількості реалізованої продукції) та інтенсивним (збільшенням якості готової продукції). Оскільки перший спосіб менш затратний, а у короткостроковому періоді більш ефективний, суб'єкти господарювання надають перевагу саме йому, нерідко нехтуючи принципами збалансованого землекористування заради забезпечення позитивної рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Саме тому питання впровадження наукового обгрунтованої системи запровадження землеохоронних заходів та пошуку джерел їх фінансування як фактору відновлення і збереження агроресурсного потенціалу, набувають актуальності. Важливо знайти баланс між економічними інтересами суб'єктів господарювання та екологічними потребами суспільства, чим визначається ефективність системи фінансування землеохоронних заходів, до складу якої входять інструменти економічного стимулювання природоохоронних заходів. Ефективне функціонування цих інструментів повинно забезпечувати організацію впровадження землеохоронних заходів не лише шляхом залучення бюджетних коштів, а переважно за рахунок накопичених сільськогосподарськими товаровиробниками власних ресурсів [3].

Виникає парадокс, за якого основна вимога до функціонування зазначених інструментів є водночас і їх основним недоліком: товаровиробники не зацікавлені у проведенні землеохоронних заходів за рахунок власних коштів. Особливо у короткочасному періоді, коли негативні зміни такого рішення ще не встигають здійснити відповідний вплив на виробничу діяльність господарюючого суб'єкта (скорочення обсягів врожаїв, зумовлене поступовим погіршенням якісних характеристик грунтів).

Таблиця 1. Переваги використання механізму страхування екологічних ризиків у порівнянні з заходами економічного стимулювання

Механізм страхування екологічних ризиків	*Заходи економічного стимулювання*
Рівномірний розподіл витрат на проведення землеохоронних заходів, що зменшує фінансовий тиск на суб'єктів господарювання та збільшує ймовірність організації землеохоронної діяльності на рівні, достатньому для забезпечення збалансованого землекористування	Вимагають від землекористувача здійснити землеохоронні заходи за власний кошт з ймовірним відшкодуванням у вигляді зменшення майбутніх витрат на податки й інші платежі до бюджету за умови дотримання усіх передбачених законом вимог. Потребує від землекористувача значних одноразових витрат
Не спотворює сутність принципу «забруднювач – платить». Виплати до фонду страхування екологічних ризиків не входять до виробничих витрат, а отже, й до собівартості готової продукції. Фонд наповнюється з нерозподіленого прибутку, отже, землеохоронні заходи фактично оплачуватиме землекористувач, що повністю відповідає вищезгаданому принципу	Заходи економічного стимулювання направлені на зменшення витрат землекористувачів або перенесення їх на собівартість готової продукції (наприклад, прискорена амортизація основних фондів). Таким чином, фактично оплачуватиме землеохоронні заходи кінцевий споживач сільськогосподарської продукції, що порушує принцип «забруднювач – платить»
Передбачає щорічну розрахункову оцінку якісного стану грунтів, що дасть змогу державним органам контролювати виробничу діяльність суб'єктів господарювання та оперативно реагувати на порушення екологічних нормативів, які можуть призвести до надмірного погіршення стану грунтів	Потребує проведення оцінювання фактичного стану земельних ресурсів, що є досить затратним та тривалим процесом, який неможливо проводити щорічно. А це негативно впливає на оперативність та ефективність державного контролю
Страхові внески формуватимуться на базі інформації про здійснену шкоду, яка була нанесена грунтам внаслідок здійснення сільськогосподарської діяльності, а розмір шкоди рівний необхідному обсягу витрат, які потрібно здійснити для відновлення якісного стану грунтів до того рівня, який був на початку виробничого циклу. Таким чином, страхові внески повністю покриватимуть витрати на охорону та відновлення грунтів	Механізм економічного стимулювання дає суб'єктам господарювання більше простору для завищення рівня витрат на здійснення землеохоронних заходів з подальшої компенсації цих витрат шляхом зменшення податкового навантаження, застосування методів прискореної амортизації чи отримання інших протиправних вигід, які виникають внаслідок завищення обсягів витрат на здійснення землеохоронних заходів

Джерело: власна розробка.

Ця ситуація вимагає розробки і впровадження кардинально нових підходів до функціонування механізмів забезпечення сталого землекористування. І одним з таких підходів є використання інструментів страхування.

Страхування — це популярний фінансовий інструмент, який найчастіше застосовується в тому випадку, коли користувач засобів праці і їх реальний власник — це різні суб'єкти. Оскільки відповідальність за використання засобів праці залишається у власника, а реальний вплив на засоби праці здійснює користувач, власник повинен бути застрахованим від того, що його засоби праці використовуватимуться неналежним чином.

Згідно з Конституцією України [4] земля є власністю українського народу, але в господарській діяльності землю використовують виключно суб'єкти господарювання (тобто, власник і користувач землі — різні особи), що дає можливість з метою забезпечення охорони грунтів від негативного впливу такої діяльності використовувати інструменти страхування екологічних ризиків. Ці інструменти мають низку переваг у порівнянні з заходами економічного стимулювання впровадження заходів щодо використання та охорони земель, передбачених статтею 27 ЗУ "Про охорону земель" [5].

На користь розвитку екологічного страхування в Україні також свідчить, що аграрне виробництво характеризується високим рівнем невизначеності й мінливості, а отже, й високим рівнем ризиків, які зумовлені специфікою аграрного виробництва. Процес сільськогосподарського виробництва нерозривно пов'язаний з природними (біологічними) процесами [6, с. 9], які неможливо зупинити чи заморозити у випадку нестачі коштів для його продовження. Наслідком раптового припинення виробничої діяльності в аграрному виробництві може стати забруднення грунтів, погіршення їх агрохімічних характеристик та зменшення родючості. Страхування екологічних ризиків дасть змогу профінансувати заходи з охорони грунтів навіть у випадку банкрутства підприємства, або коли ці заходи не проводяться з інших причин. Таким чином, будуть захищені інтереси суспільства в частині збереження й охорони довкілля в тому стані, який не створюватиме негативного впливу на життя та здоров'я населення.

Страхування екологічних ризиків відкриває нові можливості для інвестування в сільськогосподарську галузь. Впровадження науково обгрунтованих заходів здатне забезпечити високий рівень якості готової продукції, що позитивно відображатиметься на результатах господарської діяльності підприємства, а отже, й на інвестиційній привабливості такого підприємства. Попри те, що рентабельність сільськогосподарського виробництва останніми роками поступово зростає, лише цього факту недостатньо для збільшення темпів залучення інвестицій, оскільки на досить високому рівні залишаються ризики здійснення сільськогосподарської діяльності. Завдяки страхуванню екологічних ризиків потенційний інвестор може бути впевненим, що найближчими роками йому не слід очікувати зниження якості го-

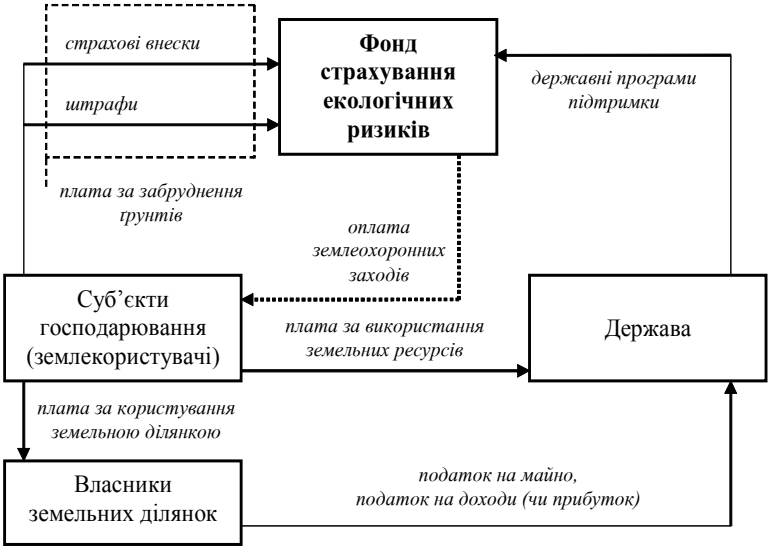

Рис. 1. Модель функціонування системи страхування екологічних ризиків

Джерело: власна розробка.

тової сільськогосподарської продукції, що буде спричинено погіршенням якісного стану грунтів, що сприяє покращенню інвестиційний клімат в аграрному секторі.

Земля як частина національного багатства перебуває під особливою охороною держави, що й визначає особливості підходів до страхування екологічних ризиків, пов'язаних з землекористуванням. Ефективний механізм екологічного страхування передбачає застосування фінансових інструментів згідно з інтересами економічних суб'єктів та потенціалу страхових компаній. Зрозуміло, що система страхування землі від забруднення внаслідок виробничої сільськогосподарської діяльності буде суттєво відрізнятися від звичних систем комерційного страхування майна, тому потребує глибоких наукових досліджень та розробки нових підходів до розвитку інструменту страхування ризиків.

Для того, щоб Фонд страхування екологічних ризиків зміг функціонувати згідно зі своїм призначенням, потрібно чітко визначити фактори, які є причиною для наповнення Фонду чи використання акумульованих у ньому коштів (рис. 1).

Система штрафів за порушення екологічних нормативів додатково стимулюватиме суб'єктів господарювання здійснювати господарську діяльність у визначених цими нормативами межах, оскільки підприємств уже здійснили витрати у вигляді страхових внесків і для них буде об'єктивно невигідно втратити можливість фінансування з Фонду страхування екологічних ризиків на проведення землеохоронних заходів.

Для забезпечення функціонування механізму страхування екологічних ризиків в системі землекористування варто передбачити виконання державними органами влади низки обов'язкових завдань:

— сформувати концепцію екологічного страхування в системі землекористування;

— проаналізувати чинну нормативно-правову базу з точки зору створення та розвитку механізму страхування екологічних ризиків у системі землекористування, сформувати та запропонувати до розгляду проект Закону України "Про екологічне страхування землекористування"), в якому було б визначено організаційно-правові засади формування й функціонування Фонду страхування екологічних ризиків;

— сформувати та затвердити Положення про порядок фінансування землеохоронних заходів з Фонду страхування екологічних ризиків, державних екологічних проектів, здійснення інвестування в сфері охорони земель від негативного впливу господарської діяльності;

— розробити ієрархічну систему критеріїв визначення розмірів страхових внесків у кожному конкретному випадку, на базі інформації про земельну ділянку та особливості виробничого процесу господарської діяльності, розробити форми звітності для суб'єктів господарювання та алгоритм отримання ними фінансування з Фонду страхування екологічних ризиків;

— розробити проекти нормативно-правових актів, установчі та організаційно-методичні документи для забезпечення належного функціонування Фонду страхування екологічних ризиків.

Доцільно на етапі апробації перевірити математичні моделі функціонування механізму екологічного страхування на окремих (дослідних) земельних ділянках та тестових полігонах, щоб визначити практичні шляхи удосконалення системи страхування екологічних ризиків.

ВИСНОВКИ

Фінансово-економічне забезпечення землеохоронних заходів нині є одним з найгостріших питань, вирішення якого є невід'ємним елементом забезпечення збалансованого землекористування та сталого розвитку як агросфери, так і економіки країни в цілому.

Сутність ефективного вирішення цього питання полягає у розв'язані складної економічної ситуації: з одного боку, землеохоронні заходи повинні здійснюватися за рахунок власних коштів землекористувачів, а з іншого — організація таких заходів повинна бути для тих же землекористувачів економічно доцільною.

Нагальну потребу якщо не повної заміни інструментів покарання та стимулювання землекористувачів, то принаймні їх кардинальної модернізації у відповідності до вимог сучасних економічних відносин підтверджує суттєве погіршення якісного стану грунтів попри існування штрафних санкцій за порушення екологічних нормативів та заходів економічного стимулювання, передбачених ЗУ "Про охорону земель".

Механізм страхування екологічних ризиків, які виникають внаслідок здійснення сільськогосподарської діяльності, відповідає цим вимогам. Він дає змогу рівномірно розподілити витрати на організацію та проведення землеохоронних заходів, що зменшує фінансовий тиск на землекористувачів, а також забезпечити принцип "забруднювач — платить", оскільки фінансування землеохоронних заходів відбуватиметься за рахунок страхових внесків землекористувачів. При цьому землекористувачі не зможуть включити ці витрати до виробничої собівартості, що унеможливить їх відшкодування підприємствам в процесі реалізації готової продукції. І що найголовніше, механізм страхування екологічних ризиків дасть змогу проводити землеохоронні заходи на тому рівні, який буде достатнім для забезпечення збалансованого землекористування, оскільки ігнорування таких заходів буде для суб'єктів господарювання менш вигідним, ніж їх здійснення, на що, по-суті, і спрямований еколого-економічний механізм регулювання рівня забруднення грунтів.

Література:

1. Проблеми сталого землекористування у сільському господарстві: теорія, методологія, практика: монографія / О.І. Гуторов. — Харків: "Едема", 2010. — 405 с.

2. Хвесик М.А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, А.І. Крисак. — К.: Кондор, 2007. — 522 с.

3. Балюк С.А., Медведєв В.В., Стратегія збалансованого використання, відтворення і управління грунтовими ресурсами України / За наук. ред. С.А. Балюка, В.В. Медведєва. — К.: Аграрна наука, 2012. — 240 с.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

5. Закон України "Про охорону земель" № 962-IV від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — Ст. 349.

6. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.

References:

1. Hutorov, O.I. (2010), Problemy staloho zemlekorystuvannia u sil's'komu hospodarstvi: teoriia, metodolohiia, praktyka [Problems of sustainable land use in agriculture: theory, methodology, practice], Edema, Kharkiv, Ukraine.

2. Khvesyk, M.A. Holian, V.A. and Krysak, A.I. (2007), Instytutsional'ni transformatsii ta finansovo-ekonomichne rehuliuvannia zemlekorystuvannia v Ukraini [Institutional Transformation and Financial-Economic Regulation of Land Use in Ukraine], Kondor, Kyiv, Ukraine.

3. Baliuk, C.A. and Medvediev, V.V. (2012), Stratehiia zbalansovanoho vykorystannia, vidtvorennia i upravlinnia gruntovymy resursamy Ukrainy [Strategy of balanced use, reproduction and management of Ukrainian soil resources], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 30.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine " On Land Protection", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), vol. 39.

6. Andrijchuk, V.H. (2002), Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv [The economy of agrarian enterprises], 2-d ed., KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2018 р.

УДК 338.43

М. В. Ляшенко,
молодший науковий співробітник Інституту стратегічних оцінок

ДО ПИТАННЯ ЩОДО МОТИВАЦІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

M. Liashenko,
junior researcher, Institute of Strategic Assessments

TO THE QUESTION ABOUT MOTIVATION OF ECOLOGIZATION OF ANIMAL HUSBANDRY

У статті розглядаються дискусійні питання щодо мотивації екологізації тваринництва. Показано обмеження використання в правовому полі та в практиці України основного принципу міжнародної екологічної політики "забруднювач платить". Між тим, саме цей принцип є базовим для формування економічних механізмів як найбільш ефективних інструментів мотивації екологізації тваринництва. Обгрунтовано необхідність застосування екологічного податку, зокрема, податку на викиди парникових газів для екологічного регулювання локалізації виробництва продукції тваринництва.

The article deals with discussion questions about motivation of ecologization of animal husbandry. Shown limitations of using in legal framework and in practice in Ukraine main international ecological policy — "polluter pays principle". Meanwhile, this is the basic principle for the formation of economic mechanisms as the most effective tools for motivation of ecologization of animal husbandry. Proved the necessity of application environmental tax and, in particular, the greenhouse gas emission tax, for ecological regulation of the localization of animal husbandry production.

Ключові слова: мотивація, екологізація, економічні механізми, екологічний податок, податок на викиди.
Key words: motivation, ecologization, economic mechanisms, environmental tax, emission tax.

ВСТУП І ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Активна діяльність людини супроводжується збільшенням викидів шкідливих парникових газів. Аби пом'якшити негативні кліматичні зміни необхідно вжити заходи, щодо скорочення викидів. Найбільш ефективними є такі заходи, які грунтуються на загальноприйнятому в міжнародній екологічній політиці принципу "забруднювач платить". Цей принцип має бути покладений в основу економічних механізмів регулювання викидів. Найбільш повно і адекватно цей принцип може бути і імплементований в систему екологічних податків, зокрема в модель плати за викиди.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі екологізації сільського господарства вже приділено достатньо уваги. Ці питання досліджували М. Жукорський [8], Т. Коняхіна [11], К. Прокопенко [14], О.В. Никифорук, О.В. Ходаківська. Водночас питання мотивації екологізації сільського господарства і тваринництва зокрема досліджувались ще не достатньо. Його опосередковано торкалися в своїх працях Л. Гоулдер [3], Х. Куевро [1], К. Прохопенко [15]. Водночас проблема застосування принципу "забруднювач платить" шляхом його імплементації в систему екологічних податків досліджено недостатньо. В зв'язку з цим є потреба у формування обгрунтованого підходу щодо формування екологічного податку для тваринництва.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є проведення дослідження щодо імплементації принципу "забруднювач платить" в систему економічних механізмів, у тому числі в систему екологічних податків, для мотивації екологізації тваринництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У науковій сфері триває дискусія з приводу конкуренції традиційних (адміністративних) та ринкових (економічних) механізмів регулювання екологізації економіки. Актуальність дискусії посилюється прогалинами в законодавчому забезпеченні нормування викидів парникових газів та відповідальності за них. Це істотно ускладнює боротьбу за скорочення викидів шкідливих парникових газів [15, с. 16—17].

При аналізі системи екологічного регулювання необхідно враховувати як позитивні, так і негативні сторони адміністративно-контрольних та економічних механізмів. Поширена думка, нібито адміністративно-контрольні механізми мають автоматичний вплив. При цьому є проблема адекватності і корупційності застосування цих механізмів та повноти компенсування екологічних втрат. Між тим управлінські інструменти повинні

бути насамперед оцінені з позиції повноти компенсації екологічних втрат [11].

В Україні для зменшення викидів парникових газів від тваринництва, поки що найбільшого поширення набули техніко-технологічні методи. Тобто переважає технократичний підхід. Зокрема О. Жукорський радить більш жорстко дотримуватись всіх технологічних вимог [8, с. 105]. К. Прокопенко пропонує здійснювати модернізацію систем видалення, зберігання та використання гною [14].

Тим часом, у країнах ОЕСР все більшої актуальності набирає застосування економічних механізмів мотивації екологічного ведення галузей економіки, в тому числі сільського господарства. На відміну від адміністративно-контрольних їх суть полягає не лише у відповідальності за нанесену шкоду екології, але й у стимулюванні еколого безпечного господарювання. Досягається це шляхом поєднання заходів стимулювання та відповідальності. Це найбільш ефективна система мотивації екологізації економіки. Причому економічні механізми, як правило, грунтуються на базовому принципі міжнародної екологічної політики "забруднювач платить".

Цей принцип вперше знайшов своє правове закріплення в Декларації Ріо-92 з навколишнього середовища і розвитку від 14 липня 1992 р. (принцип 16). Сучасна міжнародна екологічна доктрина визначає центральне місце цього принципу в концепції еколого-правової відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу. Останнім часом принцип "забруднювач платить" став одним із ключових в екологічній політиці ЄС [13, с. 290].

Серед економічних механізмів найбільш ефективним в системі екологічного регулювання вважається податок на викиди. Він дає можливість: компенсувати негативний вплив конкретних компаній на навколишнє середовище [4]; попереджати емітентів парникових газів стосовно розміру граничних витрат на їх скорочення [3]; скоротити викиди у найбільш ефективний спосіб [1]. Тому доцільним є введення податку на викиди, при якому обсяги платежів залежать від обсягів викидів. Таким чином, можна успішно імплементувати принцип "забруднювач платить", суть якого: "більше виробляєш- більше заробляєш — більше здійснюєш викидів — більше платиш" [16, с. 178—179].

В Україні питання застосування принципу "забруднювач платить", досліджується в роботах В. Міщенка. Автор робить висновок, що в Україні цей принцип фактично ще не застосовується [12]. Тому О. Веклич пропонує змінити структуру екологічних податків відповідно до європейської та рекомендує підвищити ставки екологічних податків [5].

Сучасна нормативно-правова база, яка регламентує галузь тваринництва, не вирішує питань оцінки екологічних ризиків у галузі, особливо в місцях розміщення тваринницьких комплексів. Націленість вітчизняних економічних механізмів екологічного регулювання переважно на систему штрафів (пріоритет методу "батога") стосовно природокористувачів, аж ніяк не стимулює їхню зацікавленість у зниженні техногенного навантаження на навколишнє середовище. Такий механізм не спонукає їх до використання еколого-безпечних способів господарювання, сковує природоохоронну діяльність, обмежує впровадження інноваційних, екологоорієнтованих технологій [15].

У Законі України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" принцип "забруднювач платить" знайшов більш повне відображення [9]. В цьому Законі більш чітко сформульовано вимоги національної екологічної політики: "забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну". Проте застосування принципу "забруднювач платить" дуже "м'яке". Закон продовжує підтримку практики, що забруднювачі довкілля платять за користування природними ресурсами, а не за завдані екологічні збитки. Адже використання ресурсів — це необхідний предмет їх діяльності. Чого не можна сказати про шкідливі викиди. За них безумовно треба платити. Тобто плата має бути повністю перенесена з використання ресурсів на спричинену шкоду. Наразі в Україні акценти зміщено на користь забруднювачів — саме суспільство має довести забруднювачам, що вони спричинили екологічний збиток і мають за це заплатити, а не забруднювачі — довести, що сума платежів, які вони мають заплатити відповідно до законодавства, більша за завданий збиток [7].

Між тим надходження від екологічних платежів в Україні не перевищують 0,3% ВВП, що в 10—15 разів менше, ніж в країнах ЄС [2]. Щодо розподілу надходжень від екологічних податків за сферами застосування, то в Україні на частку платежів за спеціальне використання природних ресурсів припадає більше половини надходжень від екологічних платежів, що значно вище за аналогічні показники в ЄС [10].

У рамках виконання Угоди про асоціацію з ЄС уряду України потрібно переглянути структуру екологічних податків з метою її гармонізації з європейською та значно підвищити частку податкових надходжень саме за шкідливі викиди [5]. Адже ставка податку за викиди оксиду вуглецю в Україні всього 0,41 грн/т — це у рази нижче за

мінімальні ставки в країнах ЄС [7]. В Україні практично всі види платежів, пов'язані з охороною навколишнього середовища, мають характер фіскальних надходжень до Державного бюджету. Це істотно відрізняється від європейської системи не лише за характером платежів, але найголовніше — за характером їх впливу на розв'язання проблем. В Україні відсутні певні групи екологічних податків,саме в питанні екологічної мотивації, що притаманне системі оподаткування у країнах ЄС [6, с. 34—50].

В Україні необхідно істотно удосконалювати механізми стимулювання скорочення викидів парникових газів. У цьому контексті необхідно в нести зміни до Податкового кодексу, передбачивши виведення податків на викиди двоокису вуглецю, метану, закису азоту. Також необхідне поступове підвищення ставок податків на викиди парникових газів. При цьому доцільно ставки податку на двоокис вуглецю диференціювати для різних форм господарювання. Це дасть змогу отримувати суттєві надходження до бюджету від оподаткування викидів та створити додаткове джерело фінансування заходів із екологізації [16, с. 178—179].

В Україні прийнята Постанова Кабінету Міністрів № 808 від 28 серпня 2013 р. "Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку". Однак досі немає механізмів економічного впливу на суб'єктів господарювання, які порушують зазначену екологічну межу. І це продовжується не один рік, в тому числі вже 5 років після прийняття зазначеної постанови. З цією метою, на думку автора, заслуговує на увагу доцільність застосування екологічного податку саме до суб'єктів господарювання, поголів'я в яких перевищує екологічну межу та на обсяги поголів'я зверх цієї межі. Вплив такого податку може бути обчислено виходячи з додаткового екологічного навантаження поголів'ям на екологію. Тобто виходячи з обсягів втрат навколишнього середовища від утримання однієї голови.

Логіка такого податку лежить в контексті загальноприйнятої 1992 р. у Ріо-де-Жанейро глобальної кліматичної політики, основний принцип якої "забруднювач платить". Логіка запровадження цього податку в даному випадку така: якщо бізнесу вигідна (з точки зори прибутків) велика концентрація поголів'я, то він має частину доходу (у вигляді податку) спрямувати на компенсацію втрат навколишнього середовища від надмірної концентрації поголів'я. В Умовах децентралізації та поліпшення фінансового забезпечення територіальних громад це питання стає дуже актуальним.

ВИСНОВКИ

1. Оскільки встановлені Постановою Уряду обмеження представники агробізнесу ігнорують, то актуальним завданням є запровадження механізмів, які б змусили їх компенсувати втрати навколишнього середовища за принципом "забруднювач платить". Таким зокрема, може бути екологічний податок на суб'єкти господарювання, які порушують екологічні межі чисельності поголів'я.

2. Водночас важливо, щоб суми цього податку мали повне і виключно цільове призначення: спрямовувались лише на заходи обмеження (недопущення) скорочення, поглинання шкідливих викидів та очищення території забруднення.

3. Загальні податкові платежі доцільно диференціювати: по території з урахуванням щільності населення, дальності від густонаселених, природоохоронних та водних об'єктів. Правом остаточного визначення ставок податку мають бути наділені місцеві громади.

Література:

1. Cuevro H., Gandhi V.P. (1998). Carbon Taxes: Their Macroeconomic Effects and Prospects for Global Adoption — A Survey of the Literature, IMF Working Paper WP/98/73, P. 32.

2. Environmental tax revenue [Електронний ресурс]/ Офіційний сайт European Commission. Eurostat. — 30 черв. — 2015. — Режим доступу: http://appsso.eurostat. ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

3. Goulder L.H., Schein A.R. (2013). Carbon Taxes versus Cap and Trade: A Critical Review, Climate Change Economics, Vol. 4, No. 3, P. 23.

4. Haifeng Deng (2015). Improving the Legal Implementation Mechanisms for A Carbon Tax in China. Pace Envtl. L. Rev.,Vol. 32, P. 679.

5. Веклич О.А. Как навредить экологическому налогообложению? /О.А. Веклич // Зеркало недели. — 2014. — № 32.

6. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. — К.: Укр. ін.-т досліджень навкол. середовища і ресурсів при РНБОУ, 2003. — С.34—50.

7. Гаркушенко О.М. Напрями екологічного регулювання економіки в Україні з урахуванням вимог Угоди про асоціацію з ЄС / О.М. Гаркушенко // Економіка промисловості. — 2015. — № 4 (72). — С. 50—68.

8. Жукорський О.М. Галузь свинарства — реальна та прогнозована загроза для довкілля / О.М. Жукорський, О.В. Никифорук // Агроекологічний журнал. — 2013. — № 3. — С. 102—107. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrog_2013_3_21

9. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року № 2818-VI затверджений Верховною Радою України від 21.12.2010 р. із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17

10. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 1 січня 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної казначейської служби України. — Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=212666&&documentList_stind=21

11. Коняхіна Т.В. Дослідження зарубіжного досвіду використання економічного інструментарію та особливостей управління природокористуванням / Т.В. Коняхіна // Економіка і регіон. — 2013. — № 5. — С. 128—132. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2013_5_23

12. Міщенко В. Дієвість економічних підойм екологічної політики (чи "забруднювач платить"?) / В. Міщенко // Економіка України. — 2002. — № 7. — С. 62—69.

13. Право Європейського Союзу. Особлива частина: навч. посіб. / За ред. М.Р. Аракеляна, О.К. Вишнякова. — К.: Істина, 2010. — 528 с.

14. Прокопенко К.О. Сільське господарство України: виклики і шляхи розвитку в умовах зміни клімату / К.О. Прокопенко, Л.О. Удова // Економіка і прогнозування. — 2017. — № 1. — С. 92—107. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_1_8

15. Прохопенко К.А. Проблеми принципу "забруднювач платить" у правовому забезпеченні охорони клімату в Україні [Електронний ресурс] / К. А. Прохопенко // Всеукраїнська екологічна ліга. — 2014. — Режим доступу: https://issuu.com/ecoleague/docs/text_8.

16. Україна і політика протидії зміні клімату: економічний аспект: аналітична доповідь / За ред. В.Р. Сіденка та О.О. Веклич. — К: Заповіт, 2016. — 208 с.

References:

1. Cuevro, H. And Gandhi V.P. (1998), "Carbon Taxes: Their Macroeconomic Effects and Prospects for Global Adoption — A Survey of the Literature", IMF Working Paper, p. 32.

2. The official site of European Commission Eurostat (2015), "Environmental tax revenue", available at: http://appsso.eurostat. ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do.(Accessed 3 May 2018).

3. Goulder, L.H. and Schein, A.R. (2013), "Carbon Taxes versus Cap and Trade: A Critical Review", Climate Change Economics, vol. 4, p. 23.

4. Haifeng, D. and Rev, L. (2015), "Improving the Legal Implementation Mechanisms for A Carbon Tax in China", Pace Envtl, vol. 32, p.679.

5. Veklich, O.O. (2014), "How to damage ecological taxation?", Zerkalo nedeli, vol. 32.

6. Veklich, O.O. (2003), Ekonomichnyj mekhanizm ekolohichnoho rehuliuvannia v Ukraini [Economical Mechanism of Ecological Regulation in Ukraine], Ukrains'kyj instytut doslidzhen' navkolyshn'oho seredovyscha i resursiv RNBO Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

7. Zhukorsky, O. M. and Nikiforuk, O.V. (2013), "Pork industry — real and predictable threat to the environment", Agroecological journal, vol. 3, pp. 102—107.

8. Garkushenko, O.M. (2015), "Directions of ecological regulation of the economy in Ukraine taking into account the requirements of the Association Agreement with the EU", Ekonomika promyslovosti, vol. 4, pp. 50—68.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "About the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period till 2020", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17 (Accessed 3 May 2018).

10. State Treasury Service of Ukraine (2014), "Report on implementation of the Consolidated Budget of Ukraine as of January 1, 2014", available at: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=212666&&documentList_stind=21 (Accessed 3 May 2018).

11. Koniakhina, T.V. (2013), "Investigation of foreign experience of using economic instruments and peculiarities of environmental management", Ekonomika i rehion, vol. 5, pp. 128—132.

12. Mischenko, V. (2002), "Effectiveness of economic levers of environmental policy (or "polluter pays"?)", Ekonomika Ukrainy, vol. 7, pp. 62—69.

13. Arakeliana, M. R. and Vyshniakova, O. K. (2010), Pravo Yevropejs'koho Soiuzu. Osoblyva chastyna [The right of the European Union. Special part], Istyna, Kyiv, Ukraine.

14. Prokopenko, K.O. and Udova, L. O. (2017), "Agriculture of Ukraine: Challenges and Ways of Development in Conditions of Climate Change", Ekonomika i prohnozuvannia, vol. 1, pp. 92—107.

15. Prohopenko, K.A. (2014), "Problems of the principle "polluter pays" in the legal protection of climate protection in Ukraine", Vseukrains'ka ekolohichna liha, [Online], available at: https://issuu.com/ecoleague/docs/text_8.

16. Sidenko, V.R. and Veklych, O.O.(2016), Ukraina i polityka protydii zmini klimatu: ekonomichnyj aspekt [Ukraine and the Climate Change Policy: An Economic Aspect], Zapovit", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2018 р.

УДК 657:336.22:332.3

Н. В. Нечипорук,
аспірант, Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

N. Nechyporuk,
Postgraduate Student of National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv

ACTUAL QUESTIONS OF ACCOUNTING ACCOUNT OF LAND RESOURCES

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану методичного забезпечення бухгалтерського обліку земельних ресурсів. Визначено перелік об'єктів бухгалтерського обліку земельних ресурсів та особливості їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Досліджено пропозиції авторів щодо удосконалення аналітичного обліку земельних ресурсів та наведено їх недоліки. Запропоновано удосконалити методичне забезпечення бухгалтерського обліку земельних ресурсів на основі використання фасетної системи аналітичного обліку. Обгрунтовано, що використання фасетної системи аналітичного обліку сприяє підвищенню якості інформації для потреб прийняття управлінських рішень та здійснення аналітично-контрольних функцій.

The article is devoted to the study of the current state of methodological provision accounting of land resources. The list of objects of accounting of the land resources and the features of their reflection in the accounts of the accounting are determined. The authors' suggestions on improving the analytical accounting of land resources and their disadvantages are presented. The author gave the suggestions for improvement of methodological provision accounting of land resources which based on the use of the facet system of analytical accounting. It is substantiated that the use of the facet system of analytical accounting helps to increase the quality of information for the needs of making managerial decisions and realization analytical and control functions.

Ключові слова: земельні ресурси, методичне забезпечення, аналітичний облік, фасет.
Key words: land resources, methodological support, analytical accounting, facet.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Система бухгалтерського обліку як елемент інформаційного забезпечення управління земельними ресурсами базується на складних, впорядкованих процедурах збору та обробки даних, що забезпечуються через використання рахунків та подвійного запису. "Облік земель — це ціла система заходів щодо реєстрації інформації про землю кількісного, якісного та правового характеру" [5, с. 259]. Ефективний бухгалтерських облік земельних ресурсів (земельних ділянок та прав користування ними) виступає підгрунтям їх раціонального використання та відтворення, а також передумовою для формування прозорого механізму їх обігу в умовах ресурсозбереження. Оскільки земельні ресурси в сучасних умовах господарювання є об'єктом бухгалтерського обліку, актуальності набуває питання подальших наукових досліджень і практичних впроваджень методичного забезпечення їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

"Земельні ділянки виступають специфічним об'єктом власності підприємства, тому вимагають до себе особливої уваги і індивідуально розроблених підходів з бухгалтерських питань" [10, с. 94]. Незважаючи на те, що національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку розроблені з урахуванням міжнародного досвіду, існує багато невирішених питань у частині обліку земельних ресурсів. Зокрема перша група проблемних питань стосується недосконалості нормативно-правової бази, а друга група проблемних питань пов'язана з низьким рівнем методологічного забезпечення питань з обліку земельних ділянок за різним функціональним призначенням.

Таблиця 1. Об'єкти бухгалтерського обліку земельних ресурсів та їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку

Об'єкт бухгалтерського обліку	Назва та характеристика рахунків бухгалтерського обліку
1	2
Земельні ресурси у власності підприємства на правах володіння	
Інвестиційна нерухомість	Субрахунок 100 «Інвестиційна нерухомість» призначений для ведення обліку наявності та руху об'єктів інвестиційної нерухомості, в тому числі земельних ділянок, що належать до інвестиційної або операційної нерухомості
Земельні ділянки	Субрахунок 101 «Земельні ділянки» призначений для ведення обліку земельних ділянок
Капітальні витрати на поліпшення земель	Субрахунок 102 «Капітальні витрати на поліпшення земель» призначений для ведення обліку капітальних вкладень у поліпшення земель (меліоративні, осушувальні, іригаційні та інші роботи)
Права користування земельними ділянками	Субрахунок 122 «Права користування майном» призначений для ведення обліку наявності прав користування майном (право користування земельною ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо)
Забезпечення відновлення земельних ділянок	Субрахунок 478 «Забезпечення відновлення земельних ділянок» призначений для ведення обліку створення за обгрунтованим розрахунком забезпечення на демонтаж, переміщення об'єкта основних засобів та приведення земельної ділянки, на якій він розташований, у стан, придатний для подальшого використання (зокрема на передбачену законодавством рекультивацію порушених земель)
Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	Субрахунок 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» призначений для ведення обліку наявності та руху необоротних активів та груп вибуття, які визнаються утримуваними для продажу
Земельні ресурси на правах користування	
Орендовані земельні ділянки	Позабалансовий рахунок 01 «Орендовані необротні активи» використовується для ведення обліку земельних ділянок, що отримані підприємством на підставі відповідних договорів, зокрема, але не виключно оренди, та обліковуються на балансі орендодавця

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий вклад у розробку методичних засад бухгалтерського обліку земельних ресурсів та їх наукового обгрунтування здійснили такі вчені та науковці, як О.М. Брадул, М.Я. Дем'яненко, Н.О. Голуб, Б.С. Гузар, В.М. Жук, О.В. Ільчак, Г.Г. Кірейцев, Т.В. Машкова, Н.М. Ткаченко, А.М. Третяк, В.П. Ярмоленко, О.Ф. Ярмолюк та інші. Разом з тим, не применшуючи значення наукових напрацювань вчених, слід зазначити, що питання подальших напрямів удосконалення облікового відображення земельних ресурсів залишаються актуальними та потребують додаткових досліджень.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є обгрунтування теоретико-методичних засад та розробка пропозицій з удосконалення методики бухгалтерського обліку земельних ресурсів, що належать підприємству на правах володіння або постійного користування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чинна методика бухгалтерського обліку земельних ресурсів базується на чіткому розмежуванні земельних ресурсів на правах володіння та земельних ресурсів на правах користування. При першому підході земельні ресурси та витрати понесені на їх капітальне поліпшення відображаються на активних рахунках. При другому підході для відображення в системі обліку земельних ресурсів на правах користування застосовують позабалансові рахунки. У Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств, що затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291 [7], для обліку й узагальнення інформації про наявність і рух земельних ресурсів призначені наступні рахунки (табл. 1).

Сукупність земельних ділянок, які перебувають у власності підприємства на правах володіння обліковуються на субрахунках рахунку 10 "Основні засоби". Залежно від функціонального призначення земельні ресурси (сукупність земельних ділянок підприємства) обліковуються на субрахунку 100 "Інвестиційна нерухомість" (у випадку, якщо земельна ділянка використовується підприємством для отримання прибутку, а не для використання у господарській діяльності) та субрахунку 101 "Земельні ділянки" (земельні ресурси, які підприємство використовує у власній господарській діяльності).

Земельні ділянки, які належать підприємству на праві власності залежно від способу генерування економічного ефекту можуть визнаватися об'єктами інвестиційної нерухомості та об'єктами операційної нерухомості. Визнання земельної ділянки об'єктом інвестиційної

нерухомості призводить до необхідності її облікового відображення на рахунку 100 "Інвестиційна нерухомість". Враховуючи, що до інвестиційної нерухомості можуть відноситися будівлі, споруди, а також активи, які утворюють з інвестиційною нерухомістю цілісний комплекс і в сукупності генерують грошові потоки, актуальності набуває питання отримання інформації про стан та використання земельних ділянок, що визнані як об'єкт інвестиційної нерухомості.

Для генерування інформації про земельні ділянки, які обліковуються у складі інвестиційної нерухомості автори пропонують три основних підходи до їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

Перший підхід базується на веденні додаткових аналітичних рахунків до рахунку 100 "Інвестиційна нерухомість", в тому числі й обліку земельних ділянок. Так, Юхименко-Назарук І.А [12, с. 418] пропонує використовувати аналітичний рахунок 1001 "Земельні ділянки в складі інвестиційної нерухомості"; Яремчук Н.Ф. [13, с. 148] вважає за доцільне використовувати аналітичний рахунок 100.1 "Інвестиційна нерухомість у вигляді земельних ділянок". У такому випадку авторами не приділено уваги розробці аналітичних рахунків другого порядку, зокрема в частині накопичення інформації про земельні ділянки в складі інвестиційної нерухомості за їх видами та цільовим призначенням.

Другий підхід базується на впровадженні окремого синтетичного рахунку для обліку інвестиційної нерухомості з розробкою відповідних рівнів аналітичного обліку. Зокрема Богуцька Л.Т. [1, с. 6] вважає за доцільне облік інвестиційної нерухомості здійснювати з використанням субрахунку 185 "Інвестиційна нерухомість" у розрізі таких аналітичних рахунків: 1851 "Земельні ділянки, що визнані інвестиційною нерухомістю". Схожої позиції притримується Гуменюк А.Ф. [2, с. 9], яка рекомендує для обліку інвестиційної нерухомості до субрахунку 184 "Інші необоротні активи" відкрити аналітичні рахунки другого порядку 1841 "Інвестиційна нерухомість" та 1842 "Інші необоротні активи".

Третій підхід базується на веденні аналітичного обліку земельних ділянок визнаних об'єктами інвестиційної нерухомості до субрахунку 101 "Земельні ділянки". Так, Задорожний З. інвестиційну нерухомість, узагальнену на субрахунку 100 "Інвестиційна нерухомість", пропонує відображати на аналітичних рахунках до субрахунку 101 "Земельні ділянки": 1011 "Земельні ділянки, утримувані як операційна нерухомість", і 1012 "Земельні ділянки, утримувані як інвестиційна нерухомість" [3, с. 14—15]. У такій ситуації аналітичний облік ведеться лише за рахунком 101 "Земельні ділянки" і при цьому відсутній аналітичний облік за субрахунком 100 "Інвестиційна нерухомість".

Пітримуємо позицію С.А. Охрименко та О.В. Писарчук, що "однією з поточних проблем обліку інвестиційної нерухомості є те, що не ведеться її детальний аналітичний облік і це не дає можливості здійснювати оперативний контроль за її станом та напрямками використання. Оскільки нормативно-правова і методологічна база за даним напрямком не висуває жодних вимог щодо деталізації обліку, то зазвичай він ведеться лише по рахунку 100 "Інвестиційна нерухомість" без використання субрахунків. Але, на наш погляд, така деталізація дозволить підвищити достовірність фінансової звітності, оскільки за її наявності буде можливо проводити моніторинг справедливої вартості, нарахування фізичного і морального зносу за кожною групою, специфічною групою чи об'єктом інвестиційної нерухомості" [6, с. 181].

При визнанні земельних ресурсів об'єктами інвестиційної нерухомості одним із важливих питань є порядок їх оцінки при визначенні їх первісної вартості й при відображенні на дату балансу.

Придбана (створена) інвестиційна нерухомість зараховується на баланс підприємства за первісною вартістю (п. 9 П(С)БО 32 "Інвестиційна нерухомість" [8]).

На дату балансу інвестиційна нерухомість обліковується за справедливою вартістю, якщо її можна достовірно визначити, або за первинною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення. Залежно від шляхів надходження на підприємство земельних ресурсів залежатиме в подальшому їх первинна оцінка та оцінка на дату балансу.

Оцінка земельних ресурсів, що визнані інвестиційною нерухомістю за первісною вартістю є реальною та доцільною при умові їх надходження шляхом придбання за грошові кошти. Якщо підприємство обирає метод оцінки інвестиційної нерухомості за первісною вартістю, то залишкова вартість земельних ресурсів не змінюватиметься оскільки відсутнє нарахування амортизації. Якщо на дату балансу та відповідно до положень облікової політики підприємство змінює оцінку земельних ресурсів, що визнані інвестиційною нерухомістю з первісної оцінки на справедливу вартість, надалі це озна-

чатиме перманентну актуалізацію вартості земельних ресурсів на кожну дату балансу.

У випадку використання інших шляхів надходження при первинній оцінці земельних ресурсів, застосовується справедлива вартість. Застосування справедливої вартості при оцінці земельних ресурсів є проблематичним, оскільки на сьогодні ринок землі є не розвинутим та його функціонування є обмеженим.

"За відсутності інформації про ринкові ціни на інвестиційну нерухомість її справедлива вартість визначається за теперішньою вартістю майбутніх чистих грошових надходжень від активу. Цей вид оцінки базується на розмірі поточних ринкових орендних платежів на подібну нерухомість, яка перебуває в тій самій місцевості й в тому самому стані, із застосуванням ставок дисконтування, що відображають поточні ринкові оцінки невизначеності щодо розміру й часу грошових потоків" [11, с. 277].

Обраний підприємством в наказі про облікову політику підхід до оцінки земельних ресурсів, що визнані інвестиційною нерухомістю, застосовується до всіх подібних об'єктів інвестиційної нерухомості.

Основним субрахунком, використання якого забезпечує збір, накопичення та формування інформаційного базису про наявні земельні ресурси, якими володіє підприємство є субрахунок 101 "Земельні ділянки". Суб'єкт господарювання може володіти земельними ділянками з різним цільовим призначенням, тому вважаємо за доцільне перейменувати субрахунок 101 "Земельні ділянки" на "Земельні ресурси", що забезпечує правильне розуміння змісту земельних ресурсів як об'єкту бухгалтерського обліку.

Рахунки та подвійний запис як елементи методу бухгалтерського обліку визначають зміст та інформаційну місткість системи бухгалтерського обліку, а записи на аналітичних рахунках виступають інформаційним базисом прийняття виважених та дієвих управлінських рішень. Тому розробка та впровадження детального аналітичного обліку до субрахунку 101 "Земельні ресурси" дозволить здійснювати повний та розширений контроль за станом та ефективністю земельних ресурсів в розрізі напрямів її використання, а також надавати достовірну фінансову звітність власникам та інвесторам.

Рис. 1. Недоліки пропозицій авторів з розробки аналітичного обліку земельних ресурсів підприємства

"Аналітичний облік земель включає облік кількості та якості земельних угідь та земельних ділянок у розрізі землевласників та землекористувачів. У подальшому його дані використовують для відображення вартості земельних угідь та прав користування у бухгалтерському обліку, визначення розміру земельного податку, доходів і втрат власників та землекористувачів і для інших цілей" [9, с. 153].

Критичний аналіз наукових статей та авторефератів дисертацій дозволяє стверджувати, що пропозиції науковців, щодо розширення та удосконалення аналітичних рахунків з обліку земельних ресурсів характеризуються диференційованістю та наявністю наступних недоліків (рис. 1).

Наявність вищенаведених недоліків призводить до того, що велика кількість можливих варіантів аналітичних рахунків ускладнює вибір тих, які є ключовими для потреб управління ефективністю використання земельних ресурсів підприємства. Враховуючи, що ведення обліку земельних ресурсів передбачає наявність такої ситуації, коли одному синтетичному рахунку відповідає одразу декілька типів аналітичних рахунків зумовлює необхідність використання моделі фасетної організації аналітичного обліку. Така модель передбачає, що типи аналітичних рахунків попередньо визначені та взаємоузгоджені з відповідним синтетичним рахунком. У цьому випадку декілька аналітичних рахунків відповідатимуть одному або декільком синтетичним рахункам.

Використання фасетної системи аналітичного обліку земельних ресурсів дозволяє здійснювати накопичення інформації щодо

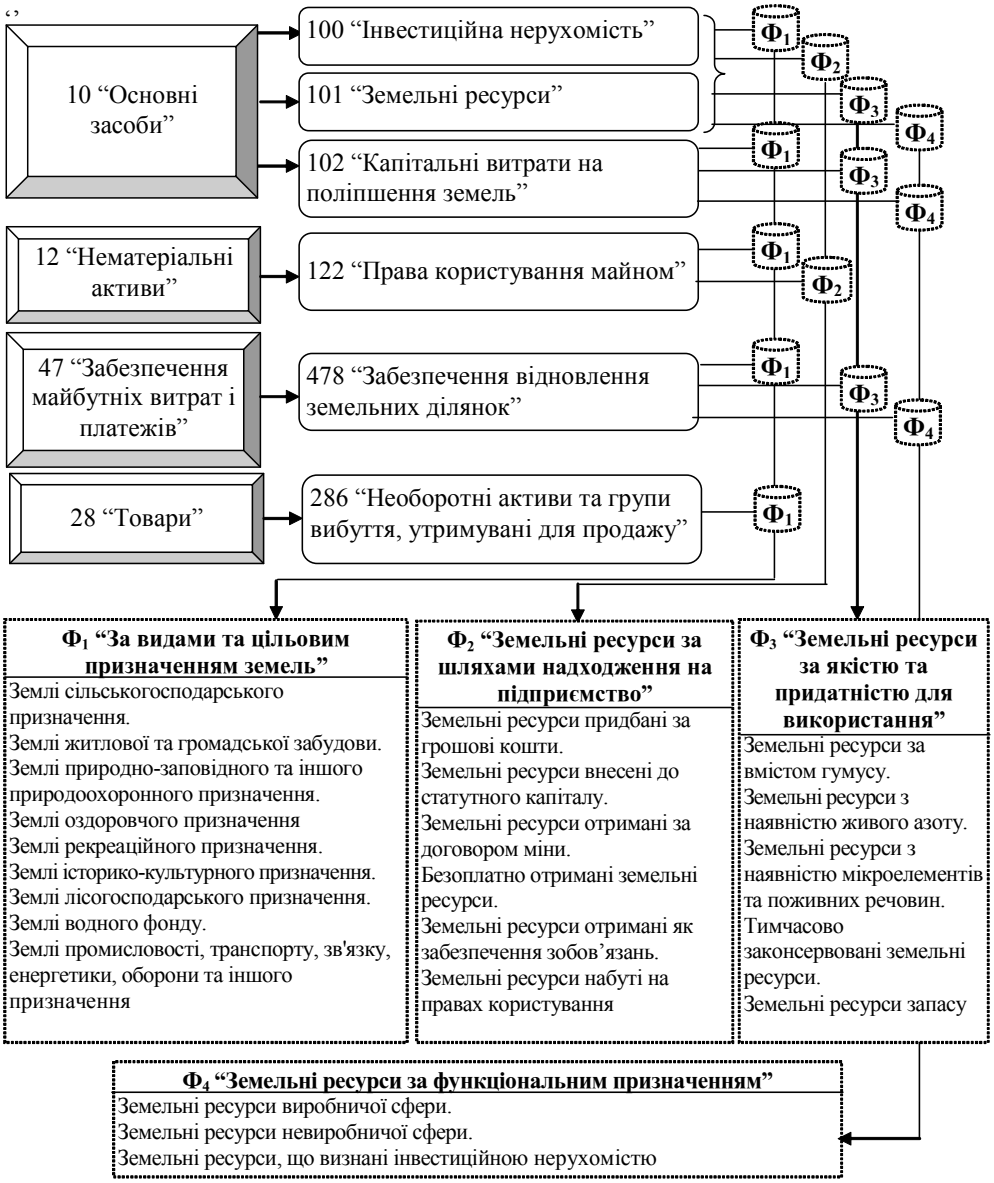

Рис. 2. Запропонована фасетна система аналітичного обліку земельних ресурсів

кожної земельної ділянки, яка належить підприємству на праві власності за декількома ключовими ознаками. Логічність побудови та гнучкість використання фасетної системи аналітичного обліку земельних ресурсів забезпечує швидке її впровадження при використанні комп'ютерних систем бухгалтерського обліку.

Вважаємо, що фасетна система аналітичного обліку земельних ресурсів повинна базуватися на використанні фасетів першого рівня (множини аналітичних рахунків, що характеризується деяким набором однаковим ознак для всіх земельних ресурсів). Пропонуємо виділяти такі фасети першого рівня аналітики: Ф1 "За видами та цільовим призначенням земель"; Ф2 "Земельні ресурси за шляхами надходження на підприємство"; Ф3 "Земельні ресурси за якістю та придатністю для використання"; Ф4 "Земельні ресурси за функціональним призначенням". Застосування фасетної організації аналітичного обліку земельних ресурсів пропонуємо здійснювати за наступними рахунками бухгалтерського обліку (рис. 2).

Фасет Ф1 "За видами та цільовим призначенням земель" доцільно застосовувати при розробці системи аналітичного обліку в розрізі усіх без винятку рахунків, які застосовуються для відображення операцій із земельними ресурсами. Систематизація інформації за видами та призначенням земель, які використовуються в діяльності підприємства дозволить формувати масив інформації про наявність, напрями

використання земельних ресурсів за видами в діяльності підприємства, що в подальшому дозволяє здійснювати аналіз та контроль ефективності їх використання.

Фасет Ф2 "Земельні ресурси за шляхами надходження на підприємство" призначений для розмежування видів земельних ресурсів за напрямами їх надходження, що сприяє чіткому встановленню їх вартості та дату первинної оцінки та на дату балансу.

Систематизація інформації за фасетом Ф3 "Земельні ресурси за якістю та придатністю для використання" є особливо актуальною для сільськогосподарських підприємств, оскільки від якості земельних ресурсів напряму залежить врожайність та показники ефективності здійснення господарської діяльності. Для суб'єктів господарювання, які володіють земельними ресурсами різних видів використання зазначеного фасету дозволяє налагодити дієву систему контролю за земельними ділянками, що тимчасово законсервовані, а також приймати дієві управлінські рішення в процесі визначення орендної плати при наданні земельних ділянок високої якості в оренду.

Фасет Ф4 "Земельні ресурси за функціональним призначенням" дозволяє провести аналіз структури земельних ресурсів залежно від їх використання у виробничій та невиробничій діяльності (в тому числі наданих в оренду), а також організувати чіткий контроль за земельними ресурсами, що визнані інвестиційною нерухомістю.

"Використання фасетної системи класифікації для організації аналітичного обліку найкращим чином відповідає вимогам комп'ютерної обробки даних, зокрема і відображенню операцій в комп'ютерних програмах з ведення обліку. Фасетна система класифікації, на відміну від ієрархічної, дозволяє вибирати ознаки класифікації незалежно як одна від одної, що саме і необхідно при комп'ютерній формі ведення бухгалтерського обліку" [4, с. 111].

Перевагою використання фасетної системи аналітичного обліку земельних ресурсів є можливість зміни і доповнення переліку аналітичних рахунків у межах виокремлених фасетів, що дозволяє групувати накопичену інформацію за різними видами та напрямами для виконання поставлених завдань.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження доведено інформаційну неспроможність діючої методики обліку земельних ресурсів в частині задоволення різнопланових управлінських запитів та потреб. Представлений механізм удосконалення обліку земельних ресурсів, що базується на використанні фасетної системи аналітичного обліку є головною передумовою успішного використання майнового потенціалу підприємства. Сформований інформаційний масив за допомогою фасетної системи аналітичного обліку забезпечує здійснення якісного поточного контролю за станом та використанням земельних ресурсів, що в подальшому є передумовою збільшення фінансових результатів діяльності підприємства.

Література:

1. Богуцька Л.Т. Облік і аналіз інвестиційної нерухомості у будівельних організаціях: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.09 / Л.Т. Богуцька — Тернопіль, 2013. — 21 с.

2. Гуменюк А.Ф. Бухгалтерський облік та аудит відтворення основних засобів: теорія і практика: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.09 / А.Ф. Гуменюк. — Хмельницький, 2010. — 19 с.

3. Задорожний З. Проблемні питання обліку руху матеріальних необоротних активів / З. Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. — 2009. — № 10. — С. 12—16.

4. Момонт Т.В. Методика та організація бухгалтерського обліку в умовах диверсифікації діяльності суб'єктів туристичної індустрії: дис. кандидата екон. наук: 08.00.09 / Т.В. Момонт. — Житомир, 2016. — 192 с.

5. Облік у селянському (фермерському) господарстві (посібник) / За ред. М.Я. Дем'яненка. — К.: ІАЕ, 2001. — 403 с.

6. Охрименко С.А. Проблеми обліку інвестиційної нерухомості / С.А. Охрименко, О.В. Писарчук // Проблеми економіки. — 2012. — № 3. — С. 179—182.

7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств, що затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 "Інвестиційна нерухомість" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07

9. Рекомендації з врегулювання майнових і земельних відносин в сільськогосподарському бізнесі: документальне оформлення, облік і оподаткування / За ред. В.М. Жука, І.Б. Садовської // Облік і фінанси АПК. — 2005. — № 5. — С. 71—162.

10. Сисак Е.О. Бухгалтерський облік земельних ресурсів: міжнародний та національний досвід / Е.О. Сисак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2010. — Спецвип. 29. — Ч. 1 . — С. 93—95.

11. Супрунова І.В. Визнання та оцінка інвестиційної нерухомості в бухгалтерському обліку // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. — 2016. — Вип. 1(16). — С. 273—283.

12. Юхименко-Назарук І.А. Методика бухгалтерського обліку нерухомості: перспективи розвитку / І.А. Юхименко-Назарук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. — 2011. — Вип. 3 (21). — С. 418—424.

13. Яремчук Н.Ф. Нерухомість підприємства в контексті облікової політики / Н.Ф. Яремчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 4. — С. 143—151.

References:

1. Bohutska, L.T. (2013), "Accounting and analysis of investment property in construction organizations" Ph.D. Thesis, Economy, Ternopil, Ukraine.

2. Humeniuk, A.F. (2010), "Accounting and audit of reproduction of fixed assets: theory and practice", Ph.D. Thesis, Economy, Khmel'nyts'kyj, Ukraine.

3. Zadorozhnyi, Z. (2009), "The problems in accounting for the movement of material non-current assets", Bukhhalterskyi oblik i audyt, vol. 10, pp. 12—16.

4. Momont ,T.V. (2016) "Methodology and organization of accounting in terms of diversification of tourist industry", Abstract of Ph.D. dissertation, Zhytomyr, Ukraine.

5. Demianenko, M.I. (2001), Oblik u selians'komu (fermers'komu) hospodarstvi [Accounting in the farm enterprise], Kyiv,Ukraine.

6. Okhrymenko, S.A. and Pysarchuk, O.V. (2012), "Problems of accounting investment property", Problemy ekonomiky, 3, pp. 179-182.

7. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "The Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/z1557 11 (Accessed 15 May 2015).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2007), "Position (standard) accounting 32 "Investment Property", available at: http://zakon.rada.gov.ua/ (Accessed 20 April 2018).

9. Zhuk, V.M. and Sadovska, I.B. (2005), "Recommendations on the settlement of property and land relations in the agricultural business: documentary, accounting and taxation", Oblik i finansy APK, vol. 5, pp. 71—162.

10. Sysak, E.O. (2010), "Accounting of the land resources: snternational and national experience", Bukhhalterskyi oblik zemelnykh resursiv: mizhnarodnyi ta natsionalnyi dosvid", Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, 29, P. 1, pp. 93—95.

11. Suprunova, I.V. (2016), "Recognition and assessment of investment property in accounting", Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats, vol. 1 (16), pp. 273—283.

12. Yukhymenko-Nazaruk, I.A. (2011), "The accounting of real estate: prospects of development", Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats, vol. 3 (21), pp. 418—424

13. Yaremchuk, N.F. (2017), "Real estate of the enterprise in the context of accounting policy", Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky, vol. 4, pp. 143—151.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"